

หนังสือชุดวรรณกรรมภาษิตและคำสอน

โคลงโลกนิติ

พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร

ราชบัณฑิตยสถาน

หนังสือชุดวรรณกรรมภาษิตและคำสอน

โคลงโลกนิติ

พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาเดชาดิศร

กรมวิชาการ

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือชุดวรรณกรรมภาคีตและคำสอน

โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาติตร

สถาบันภาษาไทย กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

© สงวนลิขสิทธิ์ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว วังทองหลาง กรุงเทพมหานคร

นายวิชัย พยัคฆโส ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๔๓

จำนวน ๔๕,๐๐๐ เล่ม

๓๙๘.๙ กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ.

ก-ค โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมพระยาเดชาติตร .--กรุงเทพฯ : สถาบันภาษาไทย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓.

๓๙๑ หน้า : ภาพประกอบ ; ๒๑ ซม. (หนังสือชุด
วรรณกรรมภาคีตและคำสอน)

ISBN 974-268-8206

๑. ภาษาไทย-ภาคีต, คำสอน. ๒. ชื่อเรื่อง. ๓. ชื่อชุด.

คำนำ

โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร เป็นหนังสือเล่มหนึ่งในชุดวรรณกรรมภษิตและคำสอน ซึ่งคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติได้จัดทำขึ้น และกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้พิมพ์เผยแพร่ไปยังสถานศึกษา หน่วยงาน และห้องสมุดต่างๆ เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปได้ศึกษา วรรณกรรมที่มีคุณค่า และนำแนวคิด ข้อเตือนใจจากภษิตคำสอนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ นี้ กระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ ให้ทำหน้าที่ พิจารณาคัดสรรวรรณกรรมที่มีคุณค่าและหาอ่านได้ยาก นำมาจัดพิมพ์ เผยแพร่ เพื่ออนุรักษ์วรรณกรรมอันเป็นสมบัติของชาติให้คงอยู่สืบไป ใน พ.ศ. ๒๕๔๑ - ๒๕๔๒ คณะกรรมการฯ ซึ่งมีผู้เชี่ยวชาญศาสตราจารย์พุทธ โสภางค์ เป็นประธาน ได้ศึกษารวบรวมภษิตคำสอนที่คุ้นเคยกันมาแต่ เก่าก่อน รวมทั้งภษิตคำสอนของคนไทยในท้องถิ่นภาคต่างๆ เพื่อนำมา จัดทำเป็นหนังสือชุดวรรณกรรมภษิตและคำสอน หนังสือในชุดนี้ที่ได้จัดทำ และพิมพ์เผยแพร่ไปแล้ว ได้แก่ ประชุมสุภษิตพระร่วง และประชุม โคลงสุภษิต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

หนังสือโคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร นี้ กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการได้เคยชำระ สอบทานและจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) สำหรับใช้เป็นหนังสือแบบเรียน และได้พิมพ์ซ้ำอีกหลายครั้ง เมื่อจัดทำ ต้นฉบับหนังสือชุดวรรณกรรมภษิตและคำสอน คณะกรรมการฯ จึงได้ ปรับปรุงขึ้นใหม่ โดยสอบทานกับฉบับพิมพ์ครั้งต่างๆ รวมทั้งประชุมโคลง

โลกนิติฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๙ แล้วจัดพิมพ์ขึ้น โดยเรียงลำดับโคลงตามฉบับพิมพ์ของกรมศึกษาธิการ คณะกรรมการได้ แก่ไขอักษรวิเสทที่จำเป็น จัดทำคำอธิบายศัพท์ ตีรชนันต์โคลงและ ภาพประกอบ นอกจากนี้ได้มอบหมายให้นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง รองประธานกรรมการ เป็นผู้เรียบเรียงพระประวัติของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร บทนำเสนอ และคำชี้แจง ด้วย

โคลงโลกนิติพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ที่กรมวิชาการได้จัดพิมพ์ขึ้นนี้เป็นฉบับซึ่งกรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการได้จัดพิมพ์และใช้เป็นหนังสือสอนอ่านจินตกระวีนิพนธ์ ตั้งแต่ร.ศ. ๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๔๗) มีจำนวน ๔๔๐ บท ในจำนวนนี้รวมโคลงโลกนิติพระนิพนธ์จากเอกสารสมุดไทย ๔๐๘ บท โคลงส่งท้าย ๒ บท และโคลงโลกนิติที่มีแปลอยู่แต่ในแผ่นศิลาจารึกในวัดพระเชตุพน อีก ๓๐ บท โดยเรียงลำดับหมายเลขโคลงต่อกันไปตั้งแต่โคลงแรกจน โคลงสุดท้าย โคลงโลกนิติฉบับนี้มีความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับนักเรียน ทั้งระดับประถมศึกษา และมีธยมศึกษาจะได้ใช้เป็นหนังสือประกอบการเรียน เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความคิดให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น

กรมวิชาการขอขอบคุณคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ ราชบัณฑิตยสถาน หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร และผู้มีส่วนให้เกิดหนังสือเล่มนี้ทุกท่าน กรมวิชาการหวังว่าเยาวชนและคนไทยทั่วไปจะได้ประโยชน์จากหนังสือโคลงโลกนิติ ฉบับนี้ โดยทั่วกัน

๐๒๑

(นายอำรุง จันทวานิช)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๔ สิงหาคม ๒๕๔๒

สารบัญ

	หน้า
พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
กรมพระยาเดชาดิศร	๑
บทนำเสนอ	๓๑
คำชี้แจงการจัดทำต้นฉบับหนังสือ	
โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระ	
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร	๕๕
โคลงโลกนิติ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ	
กรมพระยาเดชาดิศร	๖๑
บรรณานุกรม	๓๖๑
ดรรชนีโคลงโลกนิติ	๓๖๕

พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร หรือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร^๑ เป็นพระเจ้าลูกยาเธอลำดับที่ ๑๕ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับ เจ้าจอมมารดานิม (สกุล บุญ-หลง) พระนามเดิม พระองค์เจ้า (ชาย) มั่ง ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๓๖ ณ พระนิเวศน์เดิม ฝั่งธนบุรี มีพระพี่นางร่วมพระชนนีอีก ๑ พระองค์ แต่สิ้นพระชนม์เมื่อทรงพระเยาว์ ทรงเป็นหลานตาของเจ้าพระยาโกษาธิบดี (หนุ่ ต้นสกุล บุญ-หลง)

^๑ ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศสูงสุดตามที่ปรากฏในพระสุพรรณบัฏเป็น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลิกตำแหน่ง “กรมสมเด็จพระ” เปลี่ยนเป็น “สมเด็จพระยา” พระนามที่ปรากฏในเอกสารต่างๆ จึงมีพระอิสริยยศที่ต่างกัน ตามแต่ว่าเอกสารนั้นๆ เขียนขึ้นในช่วงเวลาใด

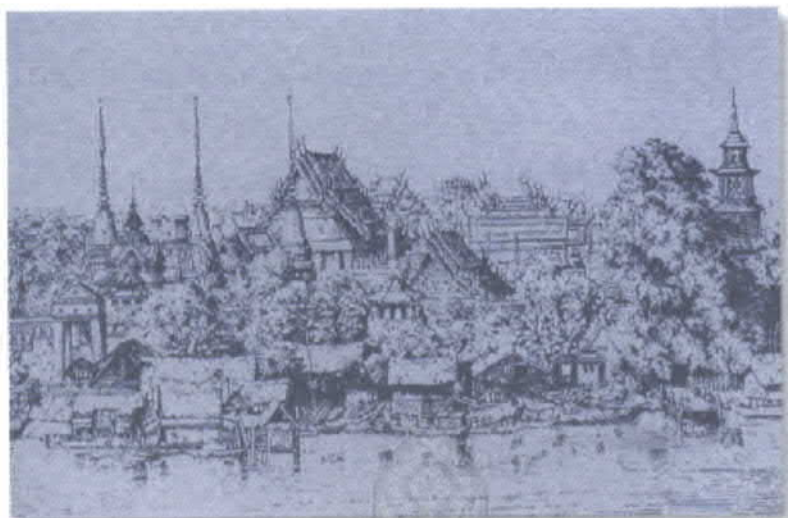
เสนาบดีด้านการคลังและการต่างประเทศ ในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งมี
นามที่นิยมเรียกกันทั่วไปว่า เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ผู้มีฝีมือ
ในการแต่งหนังสือจนได้รับยกย่องว่าเป็นกวีเอก ร่ายยาวเทศน์
มหาชาติกัณฑ์กุมารและมัทรีที่ท่านแต่งยังเป็นสำนวนที่ใช้เทศน์
กันมาจนทุกวันนี้ ส่วนร้อยแก้วเรื่องสามก๊กและราชาธิราช ก็เป็น
บทประพันธ์ที่รู้จักกันดีและมีผู้นิยมนำมาจนปัจจุบันเช่นกัน

เพื่อให้สะดวกต่อการศึกษาพระประวัติและพระกรณียกิจ
ของพระองค์ท่านที่เปลี่ยนแปลงไปโดยลำดับจึงจะได้แยกกล่าว
เป็นในแต่ละรัชกาลไป

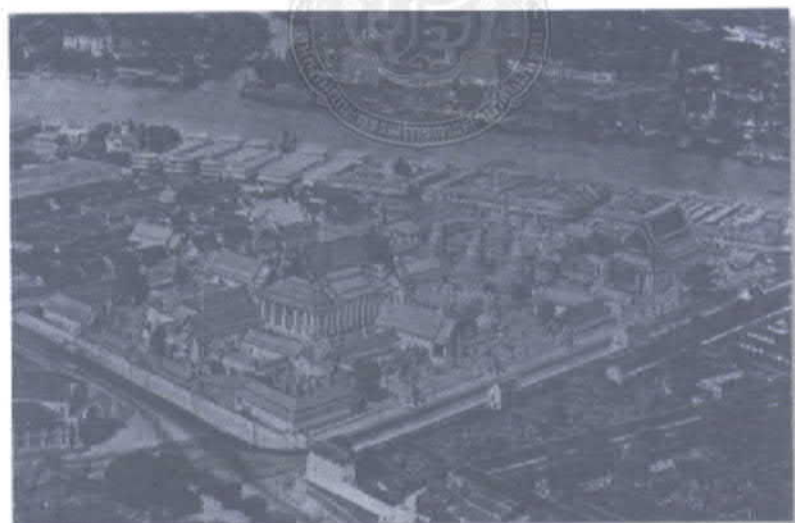
พระกรณียกิจสำคัญที่ทรงปฏิบัติในรัชกาลที่ ๒

เฉลิมพระอิสริยยศเป็นเจ้าต่างกรม

โดยโบราณราชประเพณีเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงประกอบ
พระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้วจะทรงสถาปนา เลื่อนกรม ตั้งกรม
เจ้านาย ทรงตั้งพระราชาคณะ และทรงเลื่อนตำแหน่งขุนนางเป็น
บำเหน็จความชอบ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์
เจ้า(ชาย)มั่งเป็นเจ้าต่างกรม มีพระนามตามพระสุพรรณบัฏว่า
กรมหมื่นเดชอดิศร ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าทรงได้รับสถาปนา
ในปีใด ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวังพระราชทาน
ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเขตพูนวิมลมังคลาราม ในที่ดินซึ่งเดิมเป็น
บ้านเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ผู้เป็นขรัวตา อาณาเขตวังด้านทิศ

ภาพลายเส้น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ภาพถ่ายทางอากาศ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ตะวันออกติดถนนมหาธาตุ ด้านทิศตะวันตกติดแม่น้ำเจ้าพระยา (ปัจจุบันคือบริเวณบ้านเมตตา ของศาลคดีเด็กและเยาวชนกลาง) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ประทับที่วังนี้ จนถึงรัชกาลที่ ๓ จึงเสด็จไปประทับที่วังริมถนนมหาชัยวังได้

ทรงกำกับราชการกรมพระอาลักษณ์

หลังจากเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีพระราชดำริว่า ในขณะนั้นมีเจ้านายผู้ใหญ่หลายพระองค์ที่ทรงพระปรีชาสามารถควรจะได้เป็นกำลังสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดินร่วมกับขุนนางทั้งฝ่ายทหารพลเรือนด้วย จึงทรงแต่งตั้งเจ้านายให้มีหน้าที่กำกับราชการกรมต่างๆ เป็นทำนองที่ปรึกษาของเสนาบดีหรือผู้เป็นหัวหน้าในกรมนั้นๆ เมื่อมีกระแสพระราชดำริในราชการเรื่องใดก็จะทรงปรึกษาหารือกับเจ้านายผู้ทรงกำกับราชการกรมนั้นๆ ด้วย พระราชดำรินี้มีความสำคัญในการบริหารราชการเป็นอันมาก และได้ใช้เป็นแบบแผนต่อมาอีกหลายรัชกาล

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้ทรงกำกับราชการกรมพระอาลักษณ์ กรมพระอาลักษณ์นั้นเป็นกรมใหญ่และสำคัญกรมหนึ่ง มีหน้าที่อย่างราชเลขานุการ ปฏิบัติงานด้านเอกสารและหนังสือถวายพระมหากรุณาธิคุณ รับพระบรมราชโองการ หมายรับสั่ง พระราชหัตถเลขา และจดหมายเหตุเรื่องต่างๆ แต่งพระราชสาส์นซึ่งมีไปมาต่อเจ้าแผ่นดินทั้งปวง จารึกพระสุพรรณบัฏ หมายตั้งขุนนาง

คัดเขียนหนังสือต่างๆ รักษาพระราชกำหนดกฎหมายฉบับข้าง
ที่ เอกสารและหนังสือสำคัญของบ้านเมือง ดูแลรักษาหนังสือ
ในหอหลวง เจ้ากรมเป็นพระยา มีฐานะรองจากเสนาบดีลงมา
งานราชการเลขานุการและงานกรมพระอาลักษณ์ได้รวมกันอยู่เช่นนี้
จนในรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๔๑๐ จึงโปรดให้แยกงานทั้ง ๒ ด้าน
ออกจากกัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงได้
รับความไว้วางพระราชหฤทัยให้สนองพระเดชพระคุณกำกับ
ราชการกรมพระอาลักษณ์ตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ และ
รัชกาลที่ ๔ สืบเนื่องกันโดยตลอดจนสิ้นพระชนม์ งานราชการ
กรมพระอาลักษณ์ ซึ่งรวมทั้งงานราชการเลขานุการและงานดูแล
รักษาหนังสือหอหลวงไว้ด้วยนั้น ทำให้ทรงมีโอกาสได้ศึกษา
ค้นคว้าหนังสือและสรรพตำราต่างๆ จนชำนาญรอบรู้ในหลักราชการ
และเป็นประโยชน์ต่อการนิพนธ์วรรณกรรมเรื่องต่างๆ ต่อมา
อันเป็นผลงานที่เชิดชูพระเกียรติคุณให้ปรากฏมาจนทุกวันนี้

พระกรณียกิจสำคัญที่ทรงปฏิบัติในรัชกาลที่ ๓

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิง
ถวัลย์ราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๓๖๗ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร ทรงปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณ
สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชด้วย “ทรงพระปรีชารอบราชการ”
ทั้งในราชการกรมพระอาลักษณ์ การต่างประเทศ การป้องกัน

พระนคร การศาสนา และที่สำคัญคือ ทรงได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยอย่างยิ่งทั้งในเรื่องส่วนพระองค์และราชการ นอกจากนี้ งานพระนิพนธ์ที่สำคัญหลายเรื่องรวมทั้ง โคลงโลกนิตีกีทรงแต่งขึ้นในรัชกาลนี้

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงพระกรณียกิจที่สำคัญบางเรื่อง

ทรงเป็นกรมขุนเดชอดิศร

ใน พ.ศ. ๒๓๗๕ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้เลื่อนพระอิสริยยศจาก กรมหมื่นเดชอดิศร เป็น กรมขุนเดชอดิศร มีพระเกียรติคุณปรากฏในแผ่นพระสุพรรณบัฏว่า

มีพระราชโองการมานพระบันทูลสุรสิงหนาทวิลาสดำเนียรรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมสั่งว่า กรมหมื่นเดชอดิศร ทรงพระปรีชารอบราชการ ให้เสด็จเลื่อนพระนามขึ้นเป็น กรมขุนเดชอดิศร นาคนาม ศิริสวัสดิทฤมายุศม์^๑

ทรงเป็นเชษฐมัตตัญญู

เชษฐมัตตัญญู แปลว่า พี่ใหญ่ผู้เจริญอย่างสูงสุดที่รู้ประมาณ หมายถึงว่าทรงเป็นพระเชษฐา เป็นพระบรมวงศ์ผู้ทรง

^๑ หอพระสมุดวชิรญาณ, จัดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงษานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๕ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ เดลิเมร์, ๒๔๕๗) , หน้า ๕๕. สกกดการันต์ตามต้นฉบับ

อาวุโสมิพระอิสริยยศอันสูงยิ่ง และทรงรอบรู้ในการที่ควรหรือไม่ควรกระทำ คำสรรเสริญว่าทรงเป็นเชษฐมัตตัญญูนี้ มาจากกระแสพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อใกล้จะเสด็จสวรรคต ทรงพระปรีวิตกถึงการที่พระสงฆ์ส่วนหนึ่งพากันโดยเสด็จพระราชนิยมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระผนวชอยู่และทรงครองจีวรห่มแหวกอย่างพระมอญ ซึ่งทรงเห็นว่ามิใช่แบบแผนของพระไทย ด้วยพระบรมราโชบายอันแยบคาย จึงมีกระแสพระบรมราชโองการถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร แทน ขอให้ทรงนำจีวรองค์หนึ่งไปถวายสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่อีกพระองค์หนึ่งซึ่งทรงพระผนวชอยู่ และยังทรงครองจีวรอย่างพระไทยทั่วไป หากทรงรับจีวรไว้ครองก็น่าจะเปรียบเสมือนนิมิตหมายว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ยังทรงเป็นหลักสำคัญของบรรดาสงฆ์ที่ยึดมั่นในแบบแผนประเพณีเดิม

ความในพระบรมราชโองการฉบับนี้ นอกจากมีสาระอันแสดงเหตุผลตามกระแสพระราชดำริแล้ว ยังเป็นเอกสารที่ได้รับยกย่องว่ามีถ้อยคำสำนวนที่ไพเราะ สละสลวย และแยบคายเป็นอย่างยิ่ง ความบางตอนนั้นมีว่า

พ้อมั่งชา พ่องเป็นเชษฐมัตตัญญู พ่องรู้วารน้ำจิตและอธิบายของข้าผู้พี่ อันชั้นอะทุพพลภาพมากอยู่แล้ว... พอมารามัญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่นั้นและเห็นครองผ้าผิดกับพระภิกษุของเรา จึง

เรียกกันว่าพระมอญ เดียวนี้พระไทยก็ห่มผ้าเป็นมอญ โดยอัตโนมัติปัญญาของพี่เห็นว่าถ้าสิ้นเกล้าสิ้นกระหม่อมยังเสด็จอยู่ก็เห็นจะให้ประมุขพระราชอาคันตุกะ ได้ว่ากล่าวกันให้เห็นว่าควรไม่ควรอยู่นานแล้ว นี่พี่กลัวจะเป็นบาปเป็นบุญเป็นคุณเป็นโทษพระสงฆ์จะแตกร้างกันไปจึงมิได้กล่าว...ถ้าแม้กลับมากขึ้นอีกด้วยเหตุอันใดอันหนึ่ง ชื่อของพี่ผู้ใดเป็นเจ้าของแผ่นดินก็มีแต่จะเสียไป เขาจะว่าเป็นเมืองมอญเมืองพม่าไปเสียมาแต่ครั้งแผ่นดินนั้น นี่แลเป็นความวิตกของพี่มากนักหนา ให้พ่อเห็นแก่พี่ช่วยเอาขึ้นแจ้งกับกรมหมื่นนุชิตชิโนรส เธอเป็นบรมญาติอันใหญ่ทรงไวซึ่งผ้ากาสาหวัดสรทั้งรู้พระสัทธรรมของพระเจ้าเป็นอันมาก แล้วก็ไปพระภิกษุศรีอยุธยาพี่มีจิรวอยู่ผืนหนึ่งให้พ่อช่วยถวายกรมหมื่นนุชิต ถ้าเธอจะรับเอาไว้ครองได้ก็ให้ถวายเธอเถิด ถ้าเธอจะมีรับไว้ครองแล้วก็ให้เอาคืนมาเสีย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ได้ทรงปฏิบัติหน้าที่ เชฐมัตตัญญู ถวายโดยเรียบร้อย ครั้นความทราบถึงพระเนตรพระกรรณพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงมีสมณสาส์นมาถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า การที่ทรงครองจิรวแบบพระมอญนั้นมิได้คาดว่าจะเป็นข้อให้ขุนเคืองพระราชหฤทัย จึงจะได้ทรงเปลี่ยนเป็นครองจิรวอย่างพระไทยให้ต้องตามพระบรมราชโองการต่อไป

^๑ กรมศิลปากร, “ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๑ จดหมายเหตุเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต” ใน ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่มที่ ๑๒ (กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, ๒๕๑๓), หน้า ๔๙๒ - ๔๙๓ สกศดการันต์ตามต้นฉบับ.

ทรงเป็นผู้รักษาพระนครด้านทิศตะวันออก

การนี้เกิดจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริถึงการป้องกันรักษาพระนครทั้ง ๔ ทิศ ดังเช่นที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สร้างวังพระราชทานให้เจ้านายผู้ใหญ่ที่เป็นหลักสำคัญในราชการเสด็จไปประทับ แต่บริเวณด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นบริเวณที่มีชุมชนชาวจีนอยู่หนาแน่นยังหาไม่มี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวังถนนมหาชัย บริเวณใกล้ประตูสะพานหิน ซึ่งเป็นต้นทางที่จะไปสำเพ็งอันเป็นชุมชนชาวจีน วังถนนมหาชัยแบ่งเป็น ๓ วัง คือ วังเหนือ วังกลาง วังใต้ เฉพาะวังใต้ นั้น มีพระราชดำริว่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงเป็นเจ้านายองค์สำคัญที่ควรจะเป็นประธานในการรักษาพระนครด้านทิศตะวันออก จึงทรงพระกรุณาโปรดให้ย้ายจากวังริมแม่น้ำได้วัดพระเชตุพนฯ ไปประทับที่วังถนนมหาชัยวังใต้ และได้ประทับที่วังนี้จนสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๔๐๒

ทรงปฏิสังขรณ์พระอาราม

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามที่สำคัญ ๒ พระอาราม คือ วัดราชคฤห์ ฝั่งธนบุรี ที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ข้าราชการของท่านได้บูรณะปฏิสังขรณ์ แล้วถวายเป็นพระอารามหลวงในรัชกาลที่ ๑ ได้รับพระราชทานนามว่า วัดราชคฤห์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

วัดราชคฤห์ ฝั่งธนบุรี

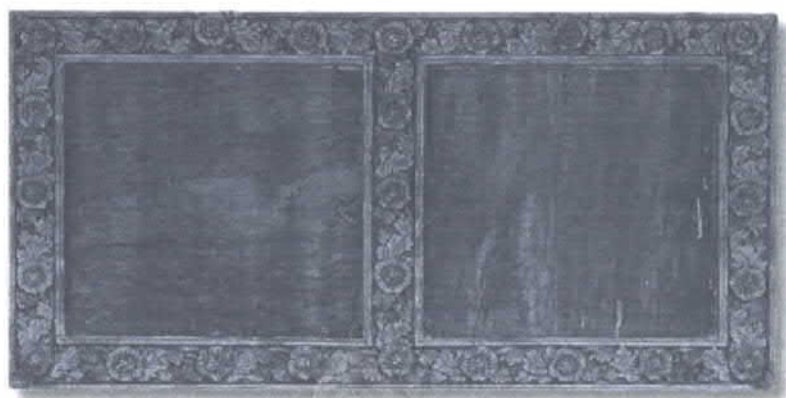
วัดทองธรรมชาติ ฝั่งธนบุรี

กรมพระยาเดชาดิศร ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์โดยสร้างพระอุโบสถ
ขึ้นใหม่แทนพระอุโบสถเดิม ประดิษฐานพระประธาน เป็น
พระพุทธรูปปางปรีณิพพาน บรรทมหงาย ศิลปะอยุธยา ปัจจุบัน
พระอุโบสถหลังนี้ใช้เป็นพระวิหาร และบรรดาผู้สืบสายราชสกุล
เดชาดิวงศ์ของพระองค์ท่านได้รับภาระในการบูรณะปฏิสังขรณ์
พระอารามนี้กันต่อ ๆ มาอีกด้วย อีกวัดหนึ่งที่ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์
คือ วัดทองธรรมชาติ ฝั่งธนบุรี เป็นวัดที่กรมหลวงนรินทรเทวี
(พระองค์เจ้ากุ) และกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ พระภักดา ทรง
บูรณะมาแต่ก่อน กรมหลวงนรินทรเทวี ทรงเป็นพระน้องนาง
ต่างพระชนนีในรัชกาลที่ ๑ จึงทรงมีศักดิ์เป็นพระอัยยิกา (ย่า)
ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

ทรงพระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ

พระกรณียกิจด้านวรรณกรรมเรื่องสำคัญ ๆ ที่ทรงพระนิพนธ์
ในรัชกาลที่ ๓ ได้แก่

๑. โคลงโลกนิติ โคลงโลกนิติเป็นวรรณกรรมโบราณ
ที่มีมาแต่ก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หรืออย่างน้อยก็ก่อนรัชกาล
ที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้บูรณะ
ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๔-
๒๓๗๘ และให้จารึกตำรับตำราต่าง ๆ ทั้งด้านวรรณคดี โบราณคดี
พุทธศาสนา ประเพณี ตำรายา ตลอดจนสุภาษิต ลงบนแผ่นศิลา
ที่ประดับผนังปูชนียสถานต่าง ๆ ในพระอาราม เพื่อให้ประชาชน

แผ่นศิลาจารึกโคลงโลกนิติ ประดับศาลาทิศพระมณฑป

ศาลาทิศพระมณฑป วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ได้ศึกษาหาความรู้นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรได้ทรงชำระโคลงโลกนิติสำนวนเก่าให้ถูกต้องตามพระบาลี บางโคลงก็ทรงพระนิพนธ์ขึ้นใหม่ ปรากฏต้นฉบับในสมุดไทย ๔๐๘ บท แล้วจารึกไว้ที่แผ่นศิลาประดับศาลาทิศพระมณฑป ๔ หลัง แต่จำนวนโคลงที่จารึกไว้มีมากกว่านี้ เข้าใจว่าทรงเพิ่มเติมภายหลังเพื่อให้พอดีกับพื้นที่ที่จะจารึก อนึ่ง โคลงโลกนิตินี้มีแต่งกันหลายสำนวน และที่แต่งเป็นร้อยแก้วก็มี แต่สำนวนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรได้รับความนิยมแพร่หลายมากกว่าสำนวนอื่นๆ รวมทั้งใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนด้วย

๒. โคลงภาพต่างภาษา ทรงพระนิพนธ์ขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๔-๒๓๗๘ คราวเดียวกับพระนิพนธ์เรื่องโคลงโลกนิติด้วยในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปคนต่างชาติต่างภาษา รวม ๓๒ ชาติ ประดับไว้ที่ศาลารายรอบวัดพระเชตุพนฯ รวม ๑๖ หลัง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงแต่งโคลงภาพคนต่างภาษาเป็นโคลงต้นบาททุกญชร จารึกบนแผ่นศิลาได้รูปคนต่างภาษา ๔ ชาติ คือ สระกามวน (เป็นชนอินเดียพวกหนึ่ง) ญีปุ่น ญวน และจีน

๓. โคลงนิราศเสด็จไปทัตเวียงจันทน์ ทรงพระนิพนธ์โคลงนิราศเรื่องนี้ขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๗๐ เมื่อเจ้าอนุเมืองเวียงจันทน์เป็นกบฏ ยกทัพบกเข้ายึดเมืองโคราชและสระบุรี พระบาทสมเด็จพระ

พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้จัดกำลังทัพยกไปปราบ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ได้ตามเสด็จไปในทัพหลวง และได้ทรงพระนิพนธ์โคลงนิราศเสด็จไปทัพเวียงจันทน์ เป็นร้อยและโคลงสี่สุภาพ ๑๖๓ บท

พระกรณียกิจสำคัญที่ทรงปฏิบัติในรัชกาลที่ ๔

ในรัชกาลนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ไม่เพียงแต่จะทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่พระองค์สำคัญ หากยังเป็นช่วงเวลาที่ทรงมีโอกาสได้ปฏิบัติพระกรณียกิจในเรื่องต่างๆ สนองพระเดชพระคุณอย่างเต็มที่จนถึงบันปลายของพระชนม์ชีพ ทั้งทรงได้รับยกย่องในพระอิสริยยศและพระเกียรติคุณอย่างสูงสุด งานพระนิพนธ์ร้อยกรองหลายเรื่องเป็นวรรณกรรมที่ใช้ในพระราชพิธีสำคัญทั้งในรัชกาลที่ ๔ และในรัชกาลต่อมา

เหตุการณ์ในช่วงผลัดแผ่นดินจากรัชกาลที่ ๓ เป็นรัชกาลที่ ๔ ใน พ.ศ. ๒๓๙๔ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยแต่ต้น ในฐานะที่ทรงเป็น *เชษฐมัตตัญญู* ในทั้ง ๒ รัชกาล และทรงเป็นที่เคารพนับถือในบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรพร้อมด้วยพระสงฆ์ราชาคณะ พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ฝ่ายทหารพลเรือน ได้ประชุมปรึกษากัน แล้วพร้อมกันไปเฝ้าสมเด็จพระ

อนุชาธิราช เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงศ์ และสมเด็จพระอนุชาธิราช
เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม กราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ
ทั้ง ๒ พระองค์ การผลิตแผ่นดินจึงเป็นไปโดยเรียบร้อย เป็นผล
ให้ได้รับพระราชทานบำเหน็จความชอบอันเป็นเกียรติยศสูงสุด
คือ ทรงได้รับสถาปนาพระอิสริยยศเป็น กรมสมเด็จพระเดชาดิศร
หม่อมเจ้านุมล พระธิดาพระองค์ใหญ่ได้รับสถาปนาพระอิสริย-
ศักดิ์เป็นพระองค์เจ้า(หญิง)นุมลมณีนันท์และในพระราชพิธี
ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ซึ่งมีกระบวนแห่เชิญพระบรมสารีริกธาตุออกไปสมโภช ณ พระ
เมรุมาศ ท้องสนามหลวง พระราชพงศาวดารได้บันทึกไว้ว่า แต่
กรมสมเด็จพระเดชาดิศรนั้น ทรงพระราชยานกง มีกระบวนแห่
เครื่องสูงกลองชนะสังข์แตรด้วย ผิดกันกับพระบรมวงศานุวงศ์
ทั่วไป

ต่อไปนี้จะกล่าวถึงพระกรณียกิจที่สำคัญแต่ละเรื่องไป
โดยลำดับ

ได้ทรงเลื่อนพระอิสริยยศเป็น กรมสมเด็จพระเดชาดิศร

แต่โบราณครั้งกรุงศรีอยุธยา พระอิสริยยศเจ้าต่างกรม
มีเพียงชั้น กรมหมื่น กรมขุน กรมหลวง และกรมพระ ใน พ.ศ.

๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑
(กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๐๔), หน้า ๘๖.

๒๓๙๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้กำหนดพระอิสริยยศเจ้าต่างกรมเพิ่มขึ้นอีกชั้นหนึ่ง เนื้อชั้นกรมพระ นับเป็นกรมพระพิเศษ เรียกว่า *กรมสมเด็จพระ* ในหนังสือธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวว่า พระอิสริยยศพระบรมวงศานุวงศ์ที่พระเจ้าแผ่นดินจะโปรดให้เลื่อนได้มี ๗ ชั้น คือ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข กรมสมเด็จพระ กรมพระ กรมหลวง กรมขุน และกรมหมื่น พระอิสริยยศ *กรมสมเด็จพระ* จึงนับว่าสูงเป็นลำดับที่ ๓ และในขณะนั้นไม่มีการสถาปนาตำแหน่ง กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข แล้ว พระอิสริยยศจึงเป็นรองจากพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานสถาปนาพระอิสริยยศนี้แก่พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ เป็นประธมรวม ๓ พระองค์ คือ

ทรงสถาปนาเฉลิมพระยศและพระนามพระบรมอัฐิ สมเด็จพระเจ้าฟ้าบุญรอด สมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง เป็น *กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี*

ทรงเลื่อนกรม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ซึ่งทรงพระผนวชอยู่เป็น *กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส*

ทรงเลื่อนกรม พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนเดชอดิศร เป็น *กรมสมเด็จพระเดชาดิศร*

คำประกาศ

คู่ภักดิ์ พุทธศักราชชคัตถกาล ขโมยสดั้งตั้งวัจระใคร
 สดวฤทะ จตุณุตติตั้งวัจระ บัคยุมันกาล สุกธังวัจระ ส่วน
 มาตกาหมักษ เกรตติฤติ สติวาระบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระ
 ประปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ๑๓๑ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงทศพิธ
 ราชธรรม อนันตคุณวิบุลยปรีชาอันมหาประเสริฐ ทรงพระราชดำริว่า
 กรมสมเด็จพระเดชาดิศร

พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมขุนเคชอติศร เป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ยิ่ง
 ก่อจะเป็นที่ค้ำจุนแก่พระบรมวงศ์านุวงศ์ทั้งปวง ให้เลื่อนพระนามตาม
 จารึกไว้ในพระสุพรรณบัฏ (ว่า) กรมสมเด็จพระเดชาดิศร เทพนิกรมียา
 มุรักษบวรศักดิ์พิเศษ บรมเชษฐวราธิวงศ์ พงศ์านุพงศ์ประคิษฐา สุนทร
 ปรีชาบุภาพ ศุภกาพยปฏิภาณ สุตไพศาลธรรมาธรรมศาสตร์ ธรรมิกนาถ
 นพิตร นาคนาม จงเจริญพระชนมายุยืน วรณ สุข พล สิริสวัสดิ.

เจ้ากรม เป็นพระยาเดชาดิศร		ตั้งแต่
ให้ทรงตั้ง ปลัดกรม เป็นพระสุนทรบริรักษ์		
สมุหยาตรา เป็นหลวงพิทักษโยธา		

ณวัน ๒ ๖๘๘ คำ มีบุญศรีศักดิ์ กราษ ๑๒๓๓

มีข้อพึงสังเกตว่า การสถาปนาพระอิสริยยศครั้งนี้ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงได้เลื่อนกรมจากกรมขุน ขึ้นเป็น *กรมสมเด็จพระ* เลยทีเดียว ไม่ต้องเป็นกรมหลวง หรือ กรมพระ ก่อนตามลำดับ และในประกาศเลื่อนกรม ระบุทรงให้ตั้งเจ้ากรมเป็น *พระยา* ส่วนเจ้านายอีก ๒ พระองค์นั้น เจ้ากรม เป็น *พระ* นับว่าทรงได้รับการยกย่องสูงกว่าเจ้านาย ๒ พระองค์นั้น หลังจากนั้นแล้ว มิได้สถาปนาพระอิสริยยศนี้แก่เจ้านายพระองค์ใดอีกจนสิ้นรัชกาล

ทรงกำกับราชการกรมนา

การปกครองบ้านเมืองในขณะนั้น แบ่งเสนาบดีเป็น ๖ ตำแหน่ง ประกอบด้วย อัครมหาเสนาบดี ๒ ตำแหน่ง คือ สมุหนายก บังคับกรมฝ่ายพลเรือน และสมุหพระกลาโหม บังคับกรมฝ่ายทหารทั่วไป ส่วนเสนาบดีอีก ๔ ตำแหน่ง เรียกว่า จตุสดมภ์ มีพระคลังกรมท่า กรมเมืองหรือกรมพระนครบาล กรมวัง และกรมนา นอกจากนี้ ยังมีกรมใหญ่ๆ ที่มิได้ขึ้นกับเสนาบดีทั้ง ๖ ตำแหน่ง เจ้ากรมมีหน้าที่เสมอกับเสนาบดีหรือยิ่งกว่าเสนาบดีก็มีอีกหลายกรม

กรณามีหน้าที่เป็นพนักงานดูแลรักษานาหลวง เก็บหางข้าวค่านาจากราษฎร จัดซื้อข้าวขึ้นฉางหลวงสำหรับจ่ายในพระราชวังและในพระนคร ทำตัวอย่างชักจูงให้ราษฎรทำนาโดยตัวเสนาบดีเองลงไถนาเป็นคราวแรกในแต่ละปีที่เรียกกันว่า

แรกนาขวัญ ทำนุบำรุงไร่นาให้อุดมสมบูรณ์ และมีอำนาจ
ตั้งศาลพิจารณาคำฟ้องเกี่ยวกับตัวที่นาและโคกระบือ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงได้
รับมอบหมายให้กำกับราชการกรมนาซึ่งเป็นกรมที่ใหญ่กว่ากรม
พระอักษณด้วยเจ้ากรมเป็นเสนาบดีเช่นนี้ ตั้งแต่ต้นรัชกาล
ที่ ๔ จนถึงพระชนมใน พ.ศ. ๒๔๐๒

ทรงเป็นมหาสยามกวีชาตินักปราชญ์อันประเสริฐ

คำสรรเสริญพระปรีชาสามารถในทางภาษาและพระปัญญา
อันเลิศนี้ปรากฏในลายพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นจอมปราชญ์
ของไทยพระองค์หนึ่ง ซึ่งได้ทรงมีไปถึงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร ขอให้ทรงช่วยคิดคำนำพระนามเจ้านายที่
เป็นพระเจ้าลูกเธอแท้ๆ ไม่ให้ใช้พ้องกับเจ้านายพวกที่มีมารดา
เป็นคนต่ำศักดิ์ตระกูล หรือที่มีใช้เป็นลูกพระเจ้าแผ่นดิน ความ
ในพระราชหัตถเลขานั้นว่า

กราบทูลหรือในพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ขอให้
ทรงจัดแจงการเสียให้สมควร เพราะทรงนับถือจริงๆ ว่าเป็นผู้ใหญ่ใน
พระองค์เจ้าในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยด้วยกัน
แลทรงพระสติปัญญาสามารถฉลาดในโวหารอันควรแลไม่ควร แลสรรพ
พจนโวหารในสยามาพิพากษ์พิเศษต่างๆ หาผู้จะเสมอมิได้ในกาลบัดนี้
ขอพระสติปัญญาทรงพระดำริห์ตั้งบัญญัติให้ดีให้สมควรสักเรื่อง ๑ ขอ
จงทรงโดยความตามพระหฤทัยเถิด อย่าเกรงใจใครเลย ทรงบังคับมา

อย่างไรจะขอรับประทานทำตามทุกประการในเรื่องนี้ คำว่าพระเจ้าลูกเธอ
ดังนี้ตามกฎหมาย แลอย่างธรรมเนียมแต่ก่อน เป็นคำนำชื่อพระราชบุตร
ในพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในเวลาประจันนั้นๆ แต่บัดนี้คนเรียกสองพวก
สามพวกไปจนเจ้านายที่มารดาต่ำชาติต่ำตระกูลไม่ควรจะเป็นเจ้าจอมมารดา
ก็เรียกว่าพระเจ้าลูกเธอเสียหมด... แลเจ้านายที่ควรเรียกว่าลูกเธอนั้น
ก็เรียกแต่ว่าพระองค์นั้นเปล่าๆ ดูถูกมากนัก ไม่ใคร่จะมีใครอ้างอิงนับถือ
ด้วยเหมาเด็กแลบิดาแก่ชรา... เพราะฉะนั้นขอพระดำริในกรมเป็นผู้
ใหญ่ในราชตระกูลแลเปนมหาสยามกวีชาตินักปราชญ์อันประเสริฐ ทรง
พระดำริให้ตั้งคำนำชื่อพระเจ้าลูกเธอเสียใหม่อย่างใดอย่างหนึ่งอย่าให้
พ้องกับพวกอื่น...

แม้จะสอบไม่พบหลักฐานว่าสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร กราบบังคมทูลตอบว่าอย่างไร และได้ถวาย
ความเห็นให้ทรงจัดระเบียบการใช้คำนำพระนามพระราชวงศ์โดย
ถือความสัมพันธ์กับพระเจ้าแผ่นดินด้วยหรือไม่ แต่ต่อมาได้มี
ประกาศพระราชบรมราชโองการและพระบรมราชาธิบายใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวออกมาเป็นหลายฉบับ
เกี่ยวกับการใช้ถ้อยคำกราบบังคมทูลต่างๆ รวมทั้งคำนำพระนาม
แทนคำ พระเจ้าลูกเธอ ที่ใช้กันมาช้านานโดยโบราณราช-
ประเพณี และคำนำพระนามของเจ้านาย เช่น พระอัยกาเธอ
พระปัยยาเธอ พระนองยาเธอ พระลูกยาเธอ พระหลานเธอ

^๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๒๑), หน้า ๔๒๖-๔๒๗. สะกดการันต์ตามต้นฉบับ.

ให้เป็นการนับความสัมพันธ์ฉันพระประยูรญาติกับพระเจ้าแผ่นดินโดยตรง เจ้านายสายอื่นจะนำไปใช้นับความสัมพันธ์เช่นนั้นด้วยไม่ได้ หากจะพิเคราะห์ให้ลึกลงไปอีกว่า ทำไมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงไม่ทรงประกาศพระบรมราชโองการห้ามปรามโดยตรง ก็น่าจะเป็นเพราะปัญหาอันละเอียดอ่อนในหมู่พระราชวงศ์เช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยกลอุบายอันแยบคายเข้าช่วยด้วย จึงต้องมีพระราชหัตถเลขาขอให้พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่อีกพระองค์หนึ่ง คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ถวายความเห็นมาประกอบพระบรมราชวินิจฉัยก่อนที่จะมีประกาศพระบรมราชโองการใดๆ ออกไป

ทรงพระนิพนธ์เรื่องต่าง ๆ

พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ที่ทรงไว้ในรัชกาลที่ ๔ ส่วนใหญ่เป็นฉันท์ดุขุฎิสมโภช และประกาศพระราชพิธีเรื่องต่างๆ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงพระนิพนธ์ไว้ในคำนำหนังสือ *ประกาศการพระราชพิธี* ว่า นอกจากบรรดาประกาศในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งโดยมากเป็นพระราชนิพนธ์แล้ว ที่เหลือออกนั้นมักเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระนิพนธ์ที่สำคัญเช่น

๑. ประกาศพระราชพิธีสารท ประกาศพระราชพิธีสารท มี ๘ ฉบับ ที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร มี ๒ ส่วน คือฉบับร่ายยาว และฉบับ

รายต้น ฉบับรายต้นนี้ได้ใช้ในพระราชพิธีสารทสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ จนโปรดให้เลิกพิธีกวนข้าวทิพย์ จึงตัดตอนที่ว่าด้วยการกวนข้าวทิพย์ออกแล้วใช้กันต่อมา ประกาศฉบับอื่นๆ ที่เป็นของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ กับ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ก็ได้แก้ไขจากพระนิพนธ์ฉบับรายต้นนั้น

๒. ประกาศพระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัลใหม่ เป็นรายยาว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงแต่งขึ้น แทนฉบับที่ใช้กันมาแต่เดิม ส่วนคาถาข้างต้นน่าจะเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ และได้ใช้กันต่อมาจนในรัชกาลที่ ๖

๓. ประกาศพระราชพิธีคเชนทรัศวสนาน เป็นรายยาว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงให้ความเห็นไว้ว่า จะเป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงแต่งหรือผู้ใดแต่งไม่ทราบแน่ชัด พระราชพิธีคเชนทรัศวสนานเป็นพิธีโบราณ กระทำในเดือน ๕ มีการบำเพ็ญพระราชกุศล เชิญพระแสงทั้งปวงออกประดิษฐานในพิธี อาลักษณ์อ่านประกาศพระราชพิธี เวลาบ่ายมีกระบวนแห่ช้าง ม้า โค กระบือ ทหารปืนใหญ่ปืนเล็ก เป็นต้น และมีบายศรีสมโภชเวียนเทียนพระยาช้างต้นม้านั้น ประกาศพระราชพิธีคเชนทรัศวสนานได้ใช้ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ เปลี่ยนแต่พระปรมาภิไธย และชื่อพระยาช้างต้นม้านั้น จนเลิกพิธีในรัชกาลที่ ๕ นั้น

ประกาศพระราชพิธีพืชมงคลแดจرتพระนั่งคัตใหม่
นโม กัสส ภควโต สุปพุทธัส ทาทโน

ฯลฯ

๑ ขอมภาทขรร อาทรวายชวิวิท นารณนายก
คิดกลไกวสย ขโหวคัยโลกธรรม สรรพเกลสอสมณะ
สละสังเคราโคกสญ สมบุรณธรรมเป็นทั้งลก พันลอลลา
พิไลยาม ยามมะชาติหญิงชาย กระหวยธันคำอุณณ
รณวน ยถวเป็นทั้งงกแห่งผล พระธรรมทสมเทจทศพล
บัณฑิตยธรัส อุตังธกคัยงาม ความนียงควรวท ผู้เจ้า
ขอขมาคม ยรมลคโคกมณัน ชันเศวท พยในอรรคมคุณ
สุนทรสรวกสังข อัจฉานงวาเป็นนอานวโคย เทททว่าน
พระวิญญผล อนนตคุดเประการเพื่องพิ ในภพนภพนา
ทรงอันวาพิชทอภคัล อโนโผลในปรัทยบัน งามพันแสร
นุสคงผล กตปรางดา ยนคายพระณอประณชาติ ในมาศ
นภาพนท รรคณังคัล วัดพิชในภุมสยาน งามอก
งามคัยกั อยามพิชกนเยพิยาราคผล สมเภาพระทศพล
ยพิกรยณฐารแดสง แสคงว่าศรัทธาเป็นของปลุกประจำ
อินเรยสำรวคณานัน ปัญญาภคกัยแอลโก ใจเปแเชอชก
ประกกคองสคิ กสิเกษกร ประเวศสุคิวาโลย อันนฤโย
พันพิชาก พระผู้ทรงภาคยณฐารธรรมบรชช กลายค

ฉันทสัจจะเวทย์พระมหาเสวตรฉัตร

พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

ครั้งรัชกาลที่ ๔

พระนิพนธ์สมเด็จพระยาเดชาดิศรฯ

๖ นบนิ้วประนมเหนืออุทมางค์	กราบบังสุภาทางค์
บพิตรผู้ทรงทศธรรม	
• ท้าวหน้าอบไ้ทุลธัญ	เชิญเสด็จอวตัย
สมบัติวาไซสุวย์	
• เสวยรมย์สมภารเพียบภูล	เพียบเพ็ญไพบุลย์
สมบัติกระษัตริย์โคปาน	
• พระมหาวิเชียรชัชวาลย์	มากมีประมาณ
จะทวงก็เต็มนาฬิ	
• อื่นอกมรภฏสคติ	ไพฑูรย์มณี
ปัทมราคหลากหลาย	
• กรามควันสุวรรณไม้มากมาย	เครื่องแก้วก่องฉาย
ราชฎแลฬัตราภรณ์	
• เครื่องทรงพระแสงศักดิ์ิศร	ท้าวเวียงคบวร
พระขรรค์กระบี่ศรีกุล	

๔. ฉันทสังเวทพระมหาเศวตฉัตร มี ๓ เรื่อง คือ ฉันทสังเวทพระมหาเศวตฉัตรพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ฉันทสังเวทพระมหาเศวตฉัตรพระที่นั่งไพศาลทักษิณ และฉันทสังเวทพระมหาเศวตฉัตรพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยและพระที่นั่งอนันตสมาคม (องค์เดิมในพระบรมมหาราชวัง) ด้วยในรัชกาลที่ ๔ มีพระราชดำริว่างานบรมราชาภิเษกนั้นเป็นมหามงคลสมัย ประกอบกับในรัชกาลของพระองค์นั้นอยู่ในเดือน ๖ ซึ่งเจ้าพนักงานเคยสมโภชเครื่องราชูปโภคต่าง ๆ มาแต่เดิม จึงควรจัดให้เป็นพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลสมโภชพระมหาเศวตฉัตรให้เป็นสวัสดิมงคลแก่ราชสมบัติ การพระราชกุศลอย่างใหม่นั้นพระราชทานชื่อว่า พระราชพิธีฉัตรมงคล ฉันทสังเวทพระมหาเศวตฉัตรทั้ง ๓ เรื่องนี้ได้ใช้ในพระราชพิธีฉัตรมงคลต่อมาถึงรัชกาลที่ ๕

๕. ฉันทกล่อมมงคลคเชนทรช้างเผือกพลาย บทกล่อมช้างชุดนี้ไม่ทราบว่าทรงพระนิพนธ์ขึ้นเมื่อใด ผู้เขียนได้สอบบัญชีรายชื่อพระยาช้างต้นที่สมโภชขึ้นระวางในรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ แล้วไม่พบว่ามีช้างต้นที่ได้รับพระราชทานนามดังกล่าว ฉันทบทนี้ได้รวมพิมพ์ไว้ในหนังสือ ชุมนุมนฉันทดุขฎิสังเวท เล่ม ๑ หากพิเคราะห์โดยชื่อแล้วก็น่าจะเป็นบทกล่อมช้างต้นทั้งที่เป็นช้างงา ช้างเผือก และช้างพลายรวมๆ กัน

๑ หมายถึงนางสาวทรงสรศักดิ์ นิลกำแหง.

๖. ฉันทดุขฎฐิสังเวยพระพุทฺธบุษยรัตน์ เนื้อความกล่าวถึงประวัติพระพุทฺธบุษยรัตน์ การอัญเชิญจากเมืองจำปาศักดิ์มาประดิษฐานในกรุงเทพฯ ในรัชกาลที่ ๒ จนถึงการสมโภชพระพุทฺธบุษยรัตน์ในพ.ศ. ๒๔๐๔ ซึ่งเป็นเวลาหลังจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ได้สิ้นพระชนม์ไปแล้วถึง ๒ ปี พระนิพนธ์เรื่องนี้จึงน่าจะได้ใช้ในการสมโภชพระพุทฺธบุษยรัตน์วาระต่างๆ แล้วมีผู้แต่งต่อในภายหลังด้วย

๗. คำฤษฎิ เป็นหนังสืออธิบายความหมายศัพท์แบบพจนานุกรมโดยแยกหมวดอักษรอย่างคร่าวๆ ศัพท์ที่รวบรวมไว้มีทั้งคำภาษาบาลี คำบาลีแผลงเป็นสันสกฤต คำเขมร ลาว ไทย และคำโบราณจากหนังสือต่างๆ สำหรับผู้แต่งร้อยกรองได้ใช้ประโยชน์ แบ่งออกเป็น ๒ เล่ม เล่มที่ ๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงรวบรวมคำศัพท์และอธิบายความหมาย พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้เพิ่มเติมคำและตรวจแก้ในส่วนที่บกพร่อง ส่วนเล่มที่ ๒ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ทรงร่วมกันรวบรวมคำศัพท์และอธิบายความหมาย

สิ้นพระชนม์

ใน พ.ศ. ๒๔๐๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองทะเลตะวันตก เมื่อเสด็จกลับถึงพระนคร ปรากฏความในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ว่า

ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร พระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดี เข้าไปเฝ้าที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ยินดีที่เสด็จกลับมา เสด็จออกตรัสอยู่ด้วยจนเวลา ๔ ห่ม

ครั้นรุ่งขึ้น ณ วันจันทร์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ เวลาเช้า ๕ โมง กรมสมเด็จพระเดชาดิศรประชวรลมสิ้นพระชนม์ พระชนม์นับเรียงปีได้ ๖๗ พรรษา^๑

วันที่สิ้นพระชนม์ที่ปรากฏในหนังสือดังกล่าวน่าจะคลาดเคลื่อน เพราะผู้เขียนสอบปฏิทินแล้ว วันจันทร์ เดือน ๑๐ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๒๑ จะต้องเป็นวันขึ้น ๙ ค่ำ อันตรงกับวันจันทร์ที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๐๒

การพระราชทานเพลิงศพ พระราชพงศาวดารฉบับเดียวกันบันทึกไว้ว่า

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔ เล่มที่ ๑ (กรุงเทพฯ : องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๐๔) หน้า ๒๒๒-๒๒๓.

^๒ หมายถึงนางสาวทรงสรค์ นิลกำแหง.

จุลศักราช ๑๒๒๒ ปีวอก โทศก (พ.ศ. ๒๔๐๓) เป็นปีที่ ๑๐ ได้
ทำการเมรุผ้าขาวกรมสมเด็จพระเดชาดิศรที่ท้องสนามหลวง วันศุกร์ เดือน
๕ แรม ๑ ค่ำ ชักพระศพไปเข้าเมรุ ณ วันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๔ ค่ำ
ได้พระราชทานเพลิง

วันพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร พระเชษฐมัตตัญญู และ มหาสยามกวีชาติ
นักปราชญ์อันประเสริฐ ตรงกับวันจันทร์ที่ ๙ เมษายน พ.ศ.
๒๔๐๓

ทรงเป็นต้นราชสกุลเดชาติวงศ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรง
เป็นต้นราชสกุล เดชาติวงศ์ หลวงราชภักดี (หม่อมหลวงเสงี่ยม
เดชาติวงศ์) กรมการฝ่ายเหนือ กระทรวงมหาดไทย ผู้เป็น
หลานทวดและเป็นผู้สืบสายสกุล ได้รับพระราชทานนามสกุล
เดชาติวงศ์ (Dejativongse) จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ-
เกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นลำดับที่ ๑๒๙๓ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๕๗

บทนำเสนอ

โลกนิติ หรือ โลกนิติ เป็นคัมภีร์คำสอนของอินเดียนที่
โบราณจารย์ได้รวบรวมไว้ และเป็นที่รู้จักกันมาเป็นเวลาช้านาน
โดยเฉพาะในประเทศที่ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาและวัฒนธรรม
อินเดีย อีกทั้งเป็นคัมภีร์ที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมากกว่า
คัมภีร์อื่นๆ ในแนวเดียวกัน เช่น คัมภีร์ธรรมนิตี คัมภีร์ราชนิตี
และคัมภีร์สุตวาทนิตี ซึ่งล้วนมีเนื้อหาเป็นคติสอนใจ และให้
แนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม ตลอดจนเป็นหลักใน
การปกครองและบริหารบ้านเมือง เพราะคัมภีร์โลกนิตีมีขอบข่าย
เนื้อหากว้างขวางครอบคลุมวิถีชีวิตของคนทั่วไปมากกว่า สำนวน
ภาษาตลอดจนความหมาย ก็ง่ายต่อการทำความเข้าใจมากกว่า
คัมภีร์อื่นๆ คัมภีร์โลกนิตีที่เข้ามาในประเทศไทย นอกจากจะ
แทรกอยู่ในสุภาษิตต่างๆ แล้ว ยังมีผู้แปลเป็นภาษาไทยทั้งร้อยแก้ว
และร้อยกรอง สำนวนที่รู้จักกันแพร่หลายมากกว่าสำนวนอื่นๆ
คือ โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร

ผู้แต่งคัมภีร์โลกนิติ

ในบทขึ้นต้นของคัมภีร์โลกนิตินี้ข้อความว่า

นมัสการพระรัตนตรัยแล้ว ข้าพเจ้าจักแถลงนิตีประจำโลก
ซึ่งรวบรวมมาจากคัมภีร์ต่าง ๆ โดยสังเขป ด้วยภาษามครส่วน

(โลกนิติ ไตรพากย์)

แต่ก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่ใดว่า “ข้าพเจ้า” ผู้รวบรวมคัมภีร์โลกนิติ
ชั้นนี้คือนักปราชญ์ท่านใด ศาสตราจารย์ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร
ได้วิจัยเกี่ยวกับความเป็นมาของคัมภีร์โลกนิติไว้ในผลงานวิจัย
เรื่อง “โคลงโลกนิติ : การศึกษาที่มา” (๒๕๒๗) ว่า มีความเชื่อ
เป็น ๒ กลุ่ม กลุ่มที่ ๑ เชื่อว่าเป็นของ ชวมนิปุระ ซึ่งอพยพหนีภัย
สงครามจากเมืองมณีปุระในภาคเหนือของประเทศอินเดีย เข้ามา
ตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศพม่า กลุ่มที่ ๒ เชื่อว่าเป็นผลงานของ
จตุรงคพล นักปราชญ์ชาวพม่าผู้มีชีวิตอยู่ในพุทธศตวรรษที่ ๑๙
อย่างไรก็ตามผู้แต่งคัมภีร์โลกนิตีเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาและ
มีความรอบรู้ในคัมภีร์คำสอนต่าง ๆ เป็นอย่างดี เช่น พระไตรปิฎก
พระธรรมบท ชาดก ธรรมนิตี หิโตปเทศ และจกณียศตกะ
คาถาในคัมภีร์โลกนิตีซึ่งแต่งไว้เป็นภาษาบาลีหรือภาษามครเท่าที่
ปรากฏในวรรณกรรมไทย มี ๑๖๗ คาถา และมีหลายบทที่แปลง
มาจากคาถาภาษาสันสกฤตในคัมภีร์ต่าง ๆ ดังกล่าว

โลกนิติในวรรณกรรมไทย

สุภาษิตจากคัมภีร์โลกนิติน่าจะแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัย และคงจะได้รับความนิยมมากตั้งแต่ในสมัยนั้นด้วยมีสาระจากคำสอนบางบทในศิลาจารึกสมัยสุโขทัยตรงกับที่ปรากฏในโลกนิติ เช่น

๑) ไพร่ฟ้าลูกเจ้าลูกขุน ผิดแลผิดแยกแ่กกว้างกัน สวนดูแท้แล
จึงแล่งความแก่ชาด้วยชื่อ บ่เข้าผู้ล็กมักผู้ช่อน

(ศิลาจารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช)

ท้าวพญาพิงทรงรอบรู้เองในทางได้และทางจ่าย

พิงทราบเองว่าสิ่งไรควรและไม่ควรกระทำ

พิงลงทัณฑ์แก่ผู้ควรรับทัณฑ์

และพิงยกย่องผู้ควรยกย่อง

(โลกนิติ ไตรพากย์)

๑ นรินทร์พิงรอบรู้ สรรพสรรพ

การก่อนบ่กอบตัน

เท่ารู้

ชาติทุรพลพันธุ์

ควรชม ช่มพ้อ

ควรยกยกย่องผู้

ชอบให้รางวัล

(โคลงโลกนิติ - สำนวนเก่า)

๒) เห็นข้าของท่านบิโครพิน เห็นสินของท่านบิโครเตอด*

(ศิลาจารึกหลักที่ ๑ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช

และ ศิลาจารึกหลักที่ ๕ ศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง)

๑๑) เมียท่านพิศพางเพียง	มารดา
ทรัพย์ท่านคืออริฎา	กระเบื้อง
รักสัตว์อื่นอาตมา	เทียมเท่า กันแฮ
ครองตั้งนี้จักเปลี่ยน	ปลดพันสงสาร

(โคลงโลกนิติ - สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศร)

ในสมัยต่อมาจึงได้มีผู้แปลคัมภีร์โลกนิติเป็นภาษาไทย
ทั้งในรูปร้อยกรองและร้อยแก้ว ดังนี้

๑. โคลงโลกนิติ หรือโลกนิติที่เป็นร้อยกรอง เป็นการ
แปลคัมภีร์โลกนิติแล้วแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ และเพิ่มภาษิตอื่นๆ
(ที่เชื่อกันว่าเป็นโลกนิติ) เข้าไปด้วย จำนวนภาษิตจึงมีมากกว่าที่
มีในคัมภีร์โลกนิติ และมีหลายสำนวน เช่น

๑.๑ โคลงโลกนิติ สำนวนเก่า โคลงโลกนิตินี้ น่าจะ
แต่งขึ้นก่อนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ หรืออย่างน้อยก็ก่อนรัชกาลที่ ๓
มีหลายสำนวน ดังปรากฏในสมุดไทยซึ่งเก็บรักษาไว้ในหอสมุด

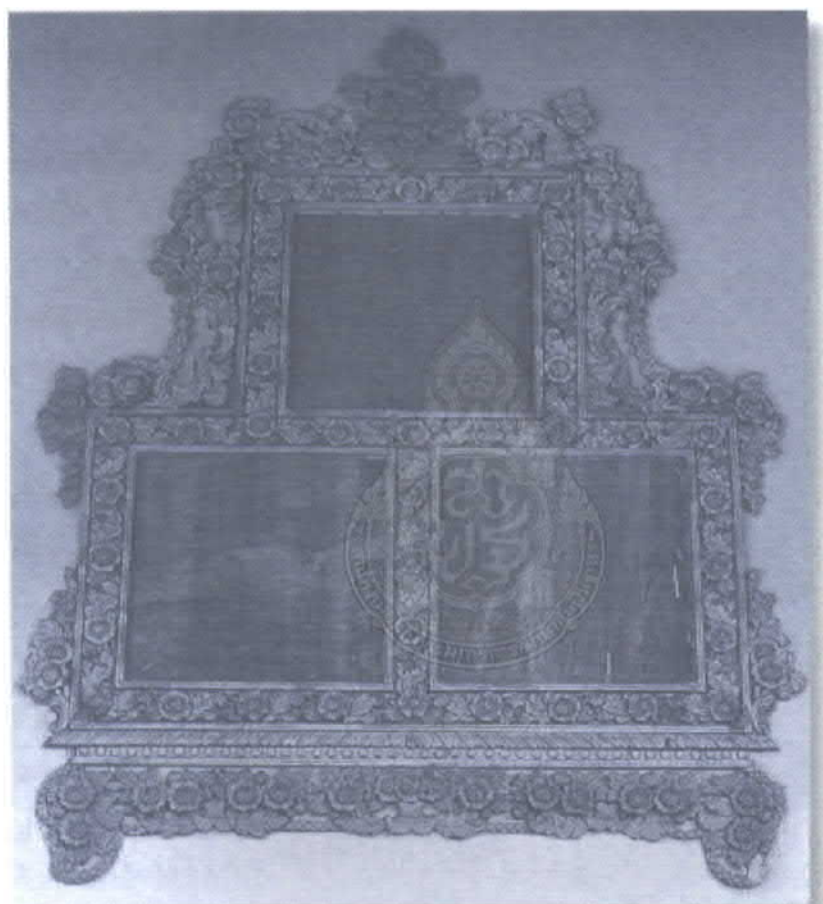
*ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑ ให้ความหมายว่า “เห็นข้าของท่านก็ไม่อยาก
ยินดี เห็นทรัพย์ของท่านก็ไม่อยากยिनร้าย” คือ ไม่อยากได้ทรัพย์สินของ
ผู้อื่นนั่นเอง.

โคลงโลกนิติ ฉบับสมบูรณ์

แห่งชาติ กรมศิลปากร เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระโคลงโลกนิติ ก็ได้ทรงตรวจสอบจากโคลงโลกนิติสำนวนเก่าเหล่านี้ ต่อมาเมื่อหอพระสมุดวชิรญาณ จัดพิมพ์หนังสือ ประชุมโคลงโลกนิติ ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ก็ได้รวมพิมพ์ไว้ทั้งโลกนิติคาถาภาษาบาลี โคลงโลกนิติ สำนวนเก่า และโคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

๑.๒ โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ฉบับนี้แต่งขึ้นระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๔ - ๒๓๗๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร แล้วให้จารึกตำรับตำราต่างๆ ทั้งด้านวรรณคดี โบราณคดี พุทธศาสนา ประเพณี ตำรายา ตลอดจนสุภาษิต ลงบนแผ่นศิลาที่ประดับผนังปูชนียสถานต่างๆ ที่ทรงปฏิสังขรณ์นั้น สำหรับให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ ในการนี้ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระโคลงโลกนิติสำนวนเก่าให้ถูกต้องตามพระบาลี บางโคลงก็ทรงพระนิพนธ์ขึ้นใหม่ ปรากฏต้นฉบับในสมุดไทย ๔๐๘ บท แล้วจารึกไว้ที่แผ่นศิลาประดับศาลาทิศพระมณฑป ๔ หลัง แต่จำนวนโคลงที่จารึกไว้มีมากกว่านี้ เข้าใจว่าทรงเพิ่มเติมภายหลังเพื่อให้พอดีกับพื้นที่ที่จะจารึก โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

แผ่นศิลาจารึกโคลงโลกนิติ ประดับศาลาที่ศพระมณฑป
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

นี้ได้รับความนิยมแพร่หลายมากกว่าสำนวนอื่นๆ รวมทั้งได้ใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนด้วย

๑.๓ โคลงโลกนิติ (เข้าใจว่าเป็น) สำนวนของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ฉบับนี้แปลจากคัมภีร์โลกนิติ ฉบับภาษาบาลี ซึ่งหนังสือวชิรญาณ เล่ม ๒ จ.ศ. ๑๒๔๗ ได้นำคัมภีร์โลกนิตินี้ฉบับภาษาบาลี ซึ่งแบ่งออกเป็น ๗ กัณฑ์ โคลงโลกนิติ สำนวนพระยาศรีสุนทรโวหาร และโคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร มารวมพิมพ์ไว้ในเล่มเดียวกัน เรียงตามลำดับสำนวน

๒. โลกนิติที่เป็นร้อยแก้ว โลกนิติที่เป็นร้อยแก้ว มีหลายสำนวน เช่น

๒.๑ โลกนิติ ไตรพากย์ หรือ โลกนิติ คารม พ.ศ. ๒๔๖๑ สำนวนของพระสารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป)^๑ ที่เรียกว่า ไตรพากย์ นั้น ด้วยในแต่ละคาถาจัดทำเป็น ๓ ภาษา เพื่อสะดวกต่อการศึกษาเทียบเคียง คือ ภาษาบาลี ภาษาไทย (ร้อยแก้ว) และภาษาอังกฤษ จำแนกเนื้อหาเป็น ๗ กัณฑ์ คือ ปณิตตกัณฑ์ สาธุชนกัณฑ์ พาลทุรชนกัณฑ์ มิตรกัณฑ์ อิตถิกัณฑ์

^๑ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๑ ไม่ระบุชื่อผู้แปล ต่อมาในฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงระบุชื่อ “นาคะประทีป” แต่บางตำรากล่าวว่าเป็นผลงานร่วมกันของพระยาอนุমানราชธนะ กับ พระสารประเสริฐ.

ราชกัณฑ์ และเบ็ดเตล็ด รวมทั้งสิ้น ๑๖๗ คาถา คาถาใดที่ตรงกับโคลงโลกนิติพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ก็จะคัดโคลงบทนั้นๆ มาพิมพ์ไว้ด้วย

๒.๒ โลกนิติปกรณ์ ส่วนของแสง มนวิทูร ท่านได้แปลคัมภีร์โลกนิติเป็นภาษาไทย (ร้อยแก้ว) โดยแบ่งออกเป็น ๗ กัณฑ์ คือ บัณฑิตกัณฑ์ สุขนกัณฑ์ พาลทุชนกัณฑ์ มิตรกัณฑ์ อิตถีกัณฑ์ ราชกัณฑ์ และปกรณกัณฑ์ ในแต่ละกัณฑ์พิมพ์คาถาภาษาบาลีไว้ทางหน้าซ้าย พิมพ์คำแปลภาษาไทยไว้ทางหน้าขวา เทียบกันบทต่อบท รวมทั้งสิ้น ๑๕๘ คาถา

๒.๓ โลกนิติ - สุตวัตถณนิตติ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ราชบัณฑิตยสถานได้ชำระและแปลคัมภีร์โลกนิติและคัมภีร์สุตวัตถณนิตติ เป็น ๔ ภาษา คือ คาถาภาษาบาลี คาถาภาษาบาลีเขียนเป็นอักษรโรมัน คำแปลภาษาไทย และคำแปลภาษาอังกฤษของคาถานั้นๆ เฉพาะภาคโลกนิตินั้นแบ่งเนื้อหาเป็น ๗ กัณฑ์ รวม ๑๖๗ คาถา เช่นเดียวกับโลกนิติ ไตรพากย์ โลกนิติ-สุตวัตถณนิตติ นี้ จัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐

๓. โลกนิติคำฉันทน์ ส่วนของขุนสุวรรณสารวัตต์ แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ เป็นคำฉันทน์จำนวน ๒๖๕ บท ดำเนินเนื้อความตรงตามคาถาของคัมภีร์โลกนิติ

สาระจากโคลงโลกนิติ

โลกนิติเป็นวรรณคดีประเภทคำสอนที่รู้จักกันแพร่หลายในประเทศไทยมากกว่า ๗๐๐ ปี และกล่าวได้ว่าเป็นที่รู้จักไม่แต่เฉพาะในกลุ่มนักเรียนนักศึกษาผู้สนใจวรรณคดีไทยเท่านั้น แต่ประชาชนคนไทยทุกคนก็รู้จักสุภาษิตคำสอนจากโลกนิตียิ่งกว่าจากสุภาษิตเรื่องอื่นๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากโคลงโลกนิติพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศรที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าโคลงโลกนิติมีสาระจับใจคนไทย ๓ ประการคือ

๑. ขอบข่ายของคติคำสอน เป็นคำสอนที่จำแนกเนื้อหาตามลักษณะของบุคคลประเภทต่างๆ คือ ผู้รู้หรือผู้มีปัญญา คนดี คนพาล ผู้เป็นมิตร สตรี ผู้ปกครองหรือพระราชา และคำสอนเบ็ดเตล็ด สาระคำสอนจึงกว้างขวางครอบคลุมความรู้สึคนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของชนทุกกลุ่มและมักนำไปกล่าวอ้างในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น

๑) ๑) วิชาควรรรู้	ฤชาด
อย่าหมิ่นศิลปศาสตร์	ว่าน้อย
รู้จักสิ่งเดียวอาจ	มีมั่ง
เลี้ยงชีพขายอยู่ร้อย	ชั่วเหลือแหล่นหลาน

(โคลงโลกนิติ - สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร)

(นิตินสารสาธก - พระยาศรีสุนทรโวหาร)

๒) ๑) ราชรถปรากฏด้วย ธงชัย
คว้นประจักษ์แก่กองไฟ เที่ยงแท้
ราชาอิสระใน สมบัติ
ชายย่อมเฉลิมเลิศแล้ว ปิ่นแก้วเกศหญิง

(โคลงโลกนิติ - สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าธรรมาธิบดินทร)

๑ ธงไชยอันไพบุลในงอน	เป็นอาภรณ์แห่งรชยาน
ธุมาก็ปรากฏแก่กรานต์	แลเอกิจระเริงแสง
๑ ราชาก็ปรากฏเป็นปิ่น	นครินทร์เขตระวาง
สวามิเป็นศรีสวัสดิ์แสดง	ศักดิ์สง่าแก่นารี

(ภคชนาสอนน้องคำฉันท์ - กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส)

๒. เนื้อหาของคตินี้สอน อันเดียวกับไทยนั้นมีความเชื่อ บางประการคล้ายคลึงกันอยู่มาก ทำให้คนไทยเข้าใจความหมาย เปรียบเทียบในคำสอนนั้น ๆ ได้ดี ทั้งบางคติก็ตรงกับนิทานชาดก และคติพื้นบ้านที่คนไทยรู้จักดี และบางคติก็มีสาระตรงกับคติ ของชาติอื่นๆ ด้วย เช่น

บทที่มีคิตติคำสอนที่เปรียบเทียบกับนิทานชาดกเรื่อง
นกแขกเต้า หรือสัตว์ดิศคมพชาดก ใน นิบาตชาดก

๑ ได้เห็นนักปราชญ์ไซร้	เป็นสุข
อยู่ร่วมเรือนหายทุกข์	ค่าเช่า
ผู้พาลสั่งสอนปลูก	ใจดัง พาลนา
ยลเยี่ยงนกแขกเต้า	ตกต้องมือโจร

(โคลงโลกนิติ - สมเด็จพระยาเดชาติศร)

บทที่มีคติคำสอนตรงกับคติพื้นบ้านของไทย เช่น

๑ หมาไถตัวร้ายขบ	บาทา
อย่าขบตอบต่อหมา	อย่าชิง
ทรชนชาติช่วงทา	รู้ณโทษ
อย่าโกรธทำหน้าบึ้ง	ตอบถ้อยถือความ

(โคลงโลกนิติ - สมเด็จพระยาเดชาติศร)

สุวนชบอย่าขบตอบ

(สุภาษิตพระร่วง)

หมากัดอย่ากัดตอบ

(สุภาษิตไทย)

บทที่มีคติคำสอนตรงกับคติของชาติอื่น ๆ ด้วย เช่น

๑ รู้น้อยว่ามากรู้	เร่งใจ
กลกบเกิดอยู่ใน	สระจ้อย
ไปเห็นชลเกลไกล	กลางสมุทร
ชมว่าน้ำบ่อน้อย	มากล้าลึกเหลือ

(โคลงโลกนิติ - สมเด็จพระยาเดชาติศร)

กบในสระไม่เคยเห็นทะเลหลวงเลย

(สุภาวดีผู้ป่วน)

คนมีความรู้น้อยก็เหมือนกับกบ

(สุภาวดีจีน)

คติคำสอนที่ได้รับความนิยมแพร่หลายนอกจากนำไปอ้าง
ในวรรณกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว กวียังได้นำไปแต่งเป็นเรื่อง
สุภาวดีโดยตรงก็มีอยู่บ้าง เช่น สุนทรภู่นำไปแต่ง สุภาวดีสอนเด็ก
ดังตัวอย่างเปรียบเทียบต่อไปนี้

๑ ขอย้ายเมื่อแล้ว

การกิจ

ขอยกครูยอสนิท

ซึ่งหน้า

ยอญาติประยูรมิตร

เมื่อลับ หลังแยะ

คนหยิ่งแบกยศบำ

อย่ายังยอควร

๑ ทรัพย์มีสี่ส่วนไซ้

ปูนปั้น

ภาคหนึ่งพึงเกียดกัน

เก็บไว้

สองส่วนเบ็ดเสร็จสรรพ

การกิจ ใช้นา

ยังอีกส่วนควรให้

จ่ายเลี้ยงตัวตน

๑ เริ่มการตรองตรึกไว้

ในใจ

การจะลูบใจ

ข่าวแจ้ง

เดื่อดอกออกก่อนใคร

เห็นดอก

ผลผลิตติดแล้วแผ้ว

แพร่ให้คนเห็น

(โคลงโลกนิติ - สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)

๐ จะขอข้าควรขอต่อแล้วกิจ	จะยอมมิตรอย่าให้มากจะบัดสี
จะขอครูครุระบอบให้ชอบที่	ขอสตรีชมรูปชูปทรวงงาม...
...อนึ่งทรัพย์มีสี่ส่วนให้ควรแบ่ง	สองส่วนแจกจ่ายใช้ตามปรารถนา
อีกส่วนหนึ่งซื้อเสบียงเลี้ยงอาตมา	ส่วนหนึ่งอย่าหยิบใช้ไว้กับตน...
...อนึ่งเริ่มกิจเก็บไว้แต่ในอก	ต่อคิดตงจึงค่อยแย้มขยายไซ
เช่นกับเดื่อออกดอกไม่บอกใคร	ครั้นผลใหญ่เห็นทั่วทุกตัวคน

(สุภาชิตสอนเด็ก - สุนทรภู่)

๓. ลักษณะฉันทลักษณ์ คาถาในคัมภีร์โลกนิติ มี ๔ บาท กวีไทยจึงได้เลือกใช้ โคลงสี่สุภาพ ในการแต่งแปลเป็นภาษาไทย ด้วยสามารถจำกัดจำนวนบาทให้จบใน ๔ บาท ได้เท่าคาถาเดิม และโคลงสี่สุภาพนั้นยังเป็นคำประพันธ์ที่บังคับทั้งจำนวนคำและวรรณยุกต์ ทำให้อ่านได้ไพเราะกว่ากลอน ไม่ต้องใช้ออเสียงการศัพท์มากเหมือนการแต่งเป็นฉันทหรืออื่นๆ โคลงโลกนิติจึงมีความไพเราะทั้งในด้านสำนวนภาษาอันสละสลวย ด้านน้ำหนักเสียงสูงเสียงต่ำตามบังคับแห่งวรรณยุกต์ และด้านความชัดเจนในการสื่อความหมาย เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระโคลงโลกนิติสำนวนเก่า ก็ได้ทรงรักษาลักษณะของโคลงสี่สุภาพไว้ แต่ทรงปรับแก้สำนวนภาษาและการใช้ศัพท์ให้ชัดเจน และง่ายต่อการทำความเข้าใจยิ่งขึ้น ดังจะยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นทั้งสำนวนเก่า สำนวนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร และสำนวนร้อยแก้วดังนี้

๑) ปจฺมํ น ปราชิโต สิปป์

ตติยํ น ปราชิโต ธมฺมํ

๑) วยหนึ่งไปเรียนรู้

วยสองไปหาทรัพย์

วยสามไปรักษา

วยสี่เกินแก่แล้ว

ทุติยํ น ปราชิโต ธนํ ฯ

จตุตถํ ก็ กริสฺสติ ฯ

วิทยา

สิ่งแก้ว

ศีลสืบ บุญนา

ก่อสร้างสิ่งใด

(สำนวนเก่า)

๑) ปางน้อยสำเนียงรู้

ครั้นใหญ่ย่อมหาทุน

เมื่อกลางแก่แสงบุญ

ยามห่อมหำไถได้

เรียนคุณ

ทรัพย์ไว้

ธรรมชอบ

แต่ล้วนอนิจจัง

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)

ชั้นที่หนึ่ง ไม่หาวิชาใส่ตัว

ชั้นที่สอง ไม่แสวงทรัพย์ (ไว้บำรุงตน)

ชั้นที่สาม ไม่ประกอบธรรมเพื่อเป็นที่พึ่ง

[แล้วทนน] จักทำไฉนในชั้นที่สี่เล่า

(โลกนิติ ไตรพากย์)

บุคคลมิได้สร้างสม ซึ่งศิลปศาสตร์ในปฐมวัย
มิได้สร้างสมทรัพย์ในทุติยวัย มิได้สร้างสมธรรม
ในตติยวัย เขาจะกระทำอะไรในจตุตถวัย

(โลกนิติปกรณ์)

ในวัยที่ ๑ (วัยเด็ก) ไม่แสวงหาวิชา ในวัยที่ ๒
(วัยหนุ่มสาว) ไม่แสวงหาทรัพย์ ในวัยที่ ๓
(วัยผู้ใหญ่) ไม่แสวงหาธรรม ในวัยที่ ๔ (วัยแก่เฒ่า)
จักทำอะไรได้

(โลกนิติ - สุตวัชฌณนิติ)

๒) ติลมตุตฺต ปเรสํ ว	อปฺปโทสญฺจ ปสฺสตีฯ
นาฬิเกรมุปี สโทสํ	ชลชาโต น ปสฺสตีฯ
๑ โทษทํานปานหนึ่งน้อย	เมตฺตงา
พาลเพ่งเล็งเอามา	เชิตชี
ผลพรวัวใหญ่เต็มตา	เปรียบโทษ ตนนา
บ่อยบ่यर้อยหนจี	บอกแล้วฤฯเห็น

(สำนวนเก่า)

๑ โทษทํานผู้อื่นเพียง	เมตฺตงา
ปองติฉินินทา	จะใจ
โทษตนใหญ่หลวงสา	ห้สยั้ง นกนา
ปูนตั้งผลพรวัวไล่	อาจไอ้อับเสีย

(สำนวนเก่า)

๑ โทษท่านผู้อื่นเพียง	เมสิดงา
ปองติฉินนินทา	ห่อนเว้น
โทษตนเท่าภูผา	หนักยิ่ง
ป้อองปัดคึดช่อนเร้น	เรื่องร้ายหายสูญ

(สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)

โทษของคนอื่น แม่เล็กเท่าเมสิดงา

คนพาลก็สอทดแทน

โทษของตนแม่ใหญ่เท่าผลมะพร้าว

ตนเองก็มีเหิน^๑

(โลกนิติ ไตรพากย์)

คนชาติชั่ว เห็นโทษน้อยของผู้อื่นเพียงเท่าเมสิดงา

แต่โทษของตนโตเท่าลูกมะพร้าวมองไม่เห็น

(โลกนิติปกรณ์)

โทษของคนอื่น แม่เพียงเล็กน้อยเท่าเมสิดงา

คนชั่วก็มองเห็นได้ แต่โทษของตนแม่ใหญ่โตเท่าผล

มะพร้าว กลับมองไม่เห็น.

(โลกนิติ - สุตวัตถพนนิตี)

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่า โลกนิติ นี้จะปรากฏในรูปของคาถา
ภาษาบาลี หรือร้อยแก้ว ร้อยกรองลักษณะใด คุณค่าในคติ

^๑ สะกดการันต์ตามต้นฉบับ.

คำสอนย่อมเป็นเครื่องจรรโลงวรรณกรรมเรื่องนี้ให้แพร่หลายเป็น
หลักประพจน์ปฏิบัติของชนทุกชาติทุกภาษาในโลก สมตามชื่อ
แห่งวรรณกรรม ตลอดไป

ต้นฉบับหนังสือโคลงโลกนิติของทางราชการ

โคลงโลกนิติสำนวนต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น ที่ได้ชำระ
สอบทานและจัดพิมพ์เผยแพร่ถือเป็นลิขสิทธิ์ของทางราชการ ใน
ปัจจุบันมี ๓ สำนวน คือ

๑. โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร หนังสือเล่มนี้ กรมศึกษาธิการ กระทรวง
ธรรมการ ได้ชำระสอบทานและจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก เมื่อ
พ.ศ. ๒๔๔๗ (ร.ศ. ๑๒๓) ใช้เป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียน
ในชื่อเรื่อง “หนังสือสอนอ่านจินตกระวีนิพนธ์ สุภาษิตโลกนิติ-
คำโคลง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ทรงชำระ
ของเก่า” ขอบเขตของต้นฉบับมีเฉพาะโคลงที่สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระไว้ ๔๐๘ บท
(รวมโคลงนำ ๒ บทและเป็นโคลงที่ซ้ำกันอยู่ ๕ บท) กับโคลง

สอน อ่าน จินต กระวี นิพนธ์

กรม ศึกษา ชีการ

สมุด สัต โตกนิคทำ โคตง

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นเจ้าพระยาศรีราชกิจจวงวรราชประพาส

พิมพ์ครั้งที่ ๓,๐๐๐ ฉบับ

ว.ศ. ๑๒๖๖

ราคาปก กระดาษ เต็ม ๒๑ บาท

โรงพิมพ์บำรุง นฤตย

ส่งท้ายอีก ๒ บท นอกจากนี้กรมศึกษาธิการได้นำโคลงที่พบในแผ่นศิลาที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งมีได้เข้ากับโคลง ๔๐๘ บทนั้นมาพิมพ์รวมไว้ข้างท้ายด้วยอีก ๓๐ บท วิธีการชำระสอบทานใช้ต้นฉบับสมุดไทย ๔ ฉบับ คือ ฉบับของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ของเจ้าหมื่นศรีสรักษ์ ของพระยาอนุรักษราชมณเฑียรซึ่งมีแต่เล่มต้นเล่มเดียวกับของกระทรวงธรรมการซึ่งมีแต่เล่มสองเล่มเดียว และได้สอบทานกับโคลงโลกนิติในแผ่นศิลาที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามด้วย ผู้ชำระสอบทานที่บันทึกไว้ใน “คำนำฉะบือเรื่อง” ของฉบับพิมพ์ครั้งแรกคือ ขุนประสิทธิ์อักษรสาร เปนเจ้าหน้าที่ตรวจ และหลวงศรีวรโวหาร หลวงญาณวิจิตร หลวงประเสริฐอักษรนิติ เปนที่ปรึกษาหารือ และค้นคว้าหาหลักฐานในอักษรวิธีและถ้อยคำที่สงสัย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ได้ทรงพระอุสาหาประทานเวลาช่วยตรวจถ้อยคำและเนื้อความ และประทานความเห็นเปนครั้งที่สุดด้วยจนตลอด เหตุฉะนั้น

๑ โคลงส่งท้าย ๒ บท ปรากฏอยู่ในหนังสือพระนิพนธ์สมเด็จพระยาเดชาดิศร ได้แก่

๑ สี่ร้อยแปดบทสิ้น	สุดแสง
ข้ายุคลบาทแปลง	เปลี่ยนถ้อย
ผ่อนผิดเพิ่มเติมแสดง	ใดขาด เขียนแอ
เพียงประพาฬพัวร้อย	เรียบได้โดยเพียร
๑ เขียนลงคัดเลือกแล้ว	หลายยก
ถวายแด่สมเด็จพระดิศ	เลิศล้ำ
ขอเอาพระเดชปก	เปนบัน ปักแ
เฉลิมพระยศอยู่ชั่ว	ชั่วร้อยพันปี

ควรเป็นที่จดจำไว้ว่า ท่านผู้ที่ได้มีพระนามและนามทั้งนี้ ได้มีพระคุณอยู่ในหนังสือฉบับนี้มาก^๑ ต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้ปัจจุบันตกเป็นลิขสิทธิ์ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

ต่อมาคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้นำต้นฉบับมาจัดพิมพ์ขึ้นใหม่ โดยสอบทานกับฉบับพิมพ์ครั้งต่างๆ และกับโคลงโลกนิติจากหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพน รวมทั้งหนังสือประชุมโคลงโลกนิติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร แก้อีกขวิธีให้ถูกต้องเหมาะสม จัดทำคำอธิบายศัพท์ วรรณคดีโคลงและภาพประกอบ แล้วจัดพิมพ์ขึ้นใหม่เป็นจำนวนโคลง ๔๔๐ บท

๒. ประชุมโคลงโลกนิติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ เมื่อหอพระสมุดวชิรญาณซึ่งเป็นหอสมุดสำหรับพระนครรวบรวมสมุดไทยที่เป็นต้นฉบับโคลงโลกนิติมาได้อีกเป็นจำนวนมาก พบว่าฉบับครั้งกรุงศรีอยุธยามีคำตกกับโคลงไว้ด้วย โคลงบทหนึ่งมีหลายสำนวน จึงได้มอบหมายให้หลวงญาณวิจิตร (สิทธิไฉนนานนท์ เปรียญ) รวบรวมชำระสอบทานทั้งคำตกและโคลง จัดเข้าเป็นชุดตามเนื้อความ เฉพาะส่วนที่เป็นคำตกสอบรู้ว่ามีมา

^๑ สะกดการันต์และวรรคตอนตามต้นฉบับ คำนำเฉพาะเรื่อง ของพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล) อธิบดีกรมศึกษาธิการ ในหนังสือสอนอ่านจินตกระวีนิพนธ์ สุกาสิตโลกนิตีคำโคลง กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการ จัดพิมพ์ครั้งแรก ร.ศ. ๑๒๓ พิมพ์ครั้งที่ ๒ ร.ศ. ๑๒๖ โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ

จากคัมภีร์ใด ก็จะมีชื่อคัมภีร์นั้นกำกับไว้ด้วย เช่น “ธรรมบท” “โลกนิติ” ส่วนโคลงที่เป็นสำนวนของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร จะกำกับท้ายโคลงว่า “สมเด็จพระเดชอา” สำนวนที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่งใช้ว่า “สำนวนเก่า” หรือ “จารึกศิลา” ได้โคลงภาษิตรวม ๕๕๓ ชุด จำนวน ๙๑๑ บท (ไม่รวมโคลงนำ ๒ บท และโคลงส่งท้ายอีก ๒ บท)^๑ ต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้เมื่อพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ใช้ชื่อว่า “ประชุมโคลงโลกนิติ” และปัจจุบันใช้ว่า “ประชุมโคลงโลกนิติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ” กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์

๓. ประชุมโคลงโลกนิติ ฉบับกรมวิชาการ คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ขออนุญาตกรมศิลปากรนำต้นฉบับหนังสือ ประชุม

^๑ โคลงส่งท้าย ๒ บท ปรากฏเฉพาะในเล่มประชุมโคลงโลกนิติ แต่ไม่ปรากฏในเล่มที่เป็นพระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศร มีว่า

๑ สารสืบฉบับสิ้น	เสร็จสนอง
ชำระเรื่องคงของ	เก่าแก่
ผิดเพี้ยนเปลี่ยนแปลงลอง	ลิขิต เดิมมา
ล้วนโอวาทปราชญ์แท้	ถี่ถ้วนควรถนอม
	สำนวนเก่า
๑ จำลองลักษณะแล้วเน้น	นานครั้น
มีหมดบทสิ่งสรรพ	เสร็จสิ้น
ไว้สำหรับผู้ปัญ	ญาโณด เจาเฮ
ของจงเจริญสวัสดิ์พัน	ยศหยิ่งยาวนาน
	สำนวนเก่า

โคลงโลกนิติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ มาตรวจสอบกับหนังสือ
โคลงโลกนิติซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้จัดพิมพ์สำหรับใช้เป็น
หนังสือแบบเรียนก็พบว่ามิโคลงหลายบทในฉบับหอสมุดแห่งชาติ
ที่เป็นโคลงซ้ำกันและควรตัดออก กับโคลงบางโคลงที่มีความหมาย
ใกล้เคียงกันแต่จัดพิมพ์แยกเป็นคนละชุดไว้ในหนังสือเล่ม
เดียวกัน อีกทั้งยังมีความคลาดเคลื่อนในคำและอักขรวิธีทั้งของ
คาถาและโคลงอันเนื่องมาจากการพิมพ์ซ้ำหลายครั้ง คณะกรรมการ
คัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติได้ตรวจสอบคาถาประจำ
โคลงที่มีอยู่เดิมให้ถูกต้องตามคัมภีร์ฉบับที่ชำระใหม่ ตรวจสอบ
คาถาเพิ่มเติมจากคัมภีร์ภษิตอื่นๆ ตัดโคลงที่ซ้ำซ้อน แก้ไข
อักขรวิธีเท่าที่จำเป็น และจัดทำคำอธิบายศัพท์ รวมเป็นโคลง
ภษิต ๕๙๔ ชุด จำนวน ๙๐๒ บท (รวมโคลงนำ ๒ บท และ
โคลงส่งท้ายอีก ๔ บท) รายละเอียดการดำเนินงาน ปรากฏใน
คำชี้แจงนั้นแล้ว

คำชี้แจงการจัดทำต้นฉบับหนังสือ
โคลงโลกนิติ
พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาเดชาดิศร

ขอบเขตการดำเนินงาน

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ พบว่าหนังสือ ประชุมโคลง
โลกนิติ และหนังสือ โคลงโลกนิติ ซึ่งจัดพิมพ์ในครั้งต่างๆที่ผ่านมา
ปรากฏว่า ทั้งคาถาและโคลงจำนวนมากมีความคลาดเคลื่อน
กันในบางฉบับพิมพ์จนไม่สามารถยึดฉบับใดฉบับหนึ่งเป็นแบบ
เพื่อนำมาพิมพ์ซ้ำได้ คณะกรรมการฯ จึงได้จัดทำ ประชุมโคลง
โลกนิติ ฉบับกรมวิชาการ และจัดพิมพ์ โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ขึ้นมาใหม่
โดยตรวจสอบคาถาและคำที่ใช้แตกต่างกันในโคลงแต่ละบทจาก
หนังสือหลายๆฉบับ แก้อักขรวิธีเท่าที่จำเป็น บันทึกคำที่
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญไว้ที่เชิงบรรทัด จัดทำคำอธิบายศัพท์

ตามความหมายในบริบทของโคลงนั้นๆ และจัดทำตรชนีคั่นโคลง เพื่อสะดวกในการค้นหา

วิธีดำเนินการตรวจสอบและจัดทำคำอธิบายศัพท์

กำหนดขั้นตอนดังนี้

๑. การตรวจสอบคาถาและโคลง มอบให้นางสาว ทรงสรรค์ นิลกำแหง เป็นผู้ตรวจสอบ

๒. การจัดทำคำอธิบายศัพท์ มอบให้นางสาวสุปัญญา ชมจินดา นางสาวกระลำภักษ์ แพรภทอง นางสาวจงกลณี มณฑาทิพย์ เป็นผู้จัดทำ และนางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง เป็นผู้ตรวจสอบในเบื้องต้น

๓. การตรวจสอบรับรองคาถา โคลง และคำอธิบายศัพท์ มอบให้คณะทำงานเฉพาะกิจเป็นผู้ดำเนินการ คณะทำงานนี้ ประกอบด้วย ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เป็นประธาน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิพุธ โสภวงศ์ ศาสตราจารย์ ดร. กุสุมา รักษมณี นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์ นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง และนางบุษบา ประภาสพงศ์ ร่วมเป็นคณะทำงาน

หนังสือที่ใช้เป็นหลักในการตรวจสอบและคำย่อที่ใช้ อ้างอิง

๑. ต้นฉบับหลัก

๑.๑ ประชุมโคลงโลกนิติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าสมรศรี

โสภา เทวกุล ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิริน-
ทราวาส ๒๙ สิงหาคม ๒๕๓๙ (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, ๒๕๓๙)
คำย่อว่า *กรมศิลปากร* (๒๕๓๙)

๑.๒ ประชุมโคลงโลกนิติ ฉบับหอพระสมุดวชิร-
ญาณ (โรงพิมพ์อักษรนิติ, ๒๕๖๐) คำย่อว่า *วชิรญาณ* (๒๕๖๐)

๑.๓ หนังสือแบบเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ
ได้เลือกใช้ ๓ เล่มคือ

๑.๓.๑ หนังสือสอนอ่าน จินตกระวีนิพนธ์
กรมศึกษาธิการ เรื่อง สุภาษิตโลกนิติคำโคลง พระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ทรงชำระของเก่า พิมพ์ครั้งที่ ๒
[โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐)]

๑.๓.๒ หนังสือสอนอ่าน กวีนิพนธ์ สำหรับ
ระดับประถมศึกษา กรมตำรา กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง สุภาษิต
โลกนิติคำโคลง พระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒ กรมพระยาเดชาดิศร
ทรงชำระของเก่า พิมพ์ครั้งที่ ๔ (โรงพิมพ์อักษรนิติ, พ.ศ.
๒๔๖๕)

๑.๓.๓ หนังสือสอนอ่าน กวีนิพนธ์ เรื่อง
สุภาษิตโลกนิติคำโคลง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๒
กรมพระยาเดชาดิศร ทรงชำระของเก่า พิมพ์ครั้งที่ ๕ (โรงพิมพ์
อักษรนิติ, พ.ศ. ๒๔๗๕)

โดยที่หนังสือทั้ง ๓ เล่มนี้ เป็นฉบับพิมพ์
ซ้ำกัน ต่างกันที่หน่วยราชการผู้จัดพิมพ์ ซึ่งเปลี่ยนชื่อไปตาม
การปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ในแต่ละสมัย คำย่อจึงใช้ว่า

โคลงโลกนิติ

พระมหากษัตริย์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

ม.ล. กรී เตชาดิวงษ์

ออกจัดพิมพ์ขึ้นที่การกระทรวงมหาดม

ณ เมรุวัดเบญจมบพิตร

พ.ศ. ๒๔๘๐

สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖) หรือ สอนอ่าน (๒๔๖๕) หรือ สอนอ่าน (๒๔๗๕) หรือหากปรากฏซ้ำกันในทั้ง ๓ เล่มก็ใช้ว่า สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕)

๑.๔ ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน (โรงพิมพ์
คิวพร, ๒๕๑๗) คำย่อว่า วัดพระเชตุพน (๒๕๑๗)

๒. ต้นฉบับรอง

๒.๑ โคลงโลกนิติ : การศึกษาที่มา ของศาสตราจารย์ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร ซึ่งหนังสือเล่มนี้ ศาสตราจารย์ ดร.นิยะดา เหล่าสุนทร ใช้โคลงโลกนิติจากต้นฉบับเอกสารสมุดไทย มาตรวจสอบกับเอกสารอื่นๆ เล่มที่นำมาใช้เป็นฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒ (สำนักพิมพ์แม่คำผาง, ๒๕๓๘) คำย่อว่า นิยะดา (๒๕๓๘)

๒.๒ โคลงโลกนิติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ (โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๙๐) คำย่อว่า กรมศิลปากร (๒๕๙๐)

โคลงโลกนิติ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

๑ อัญชยมบรมนเรศร์เรื่อง

รามวงศ์

พระผ่านแผ่นไผททรง

สืบท

แสงยังสิ่งสดับองค์

โอวาท

หวังประชาชนให้

อ่านแจ้งคำโคลง

อัญชยม

ข้า ขำพเจ้า (เป็นคำในภาษาเขมร)

อ่านแจ้งคำโคลง

ได้อ่านดูรู้แจ้งในโคลง (โลกนิติ)

โคลง

คำประพันธ์ชนิดหนึ่งบางแห่งใช้ครุโลง ภาษาถิ่น
เหนือใช้กะโลง

๖๒ ครรโลงโลกนิตินี้
มีแต่โบราณกาล
เป็นสุกสิตสาร
กลดั่งสร้อยสอดคล้อง

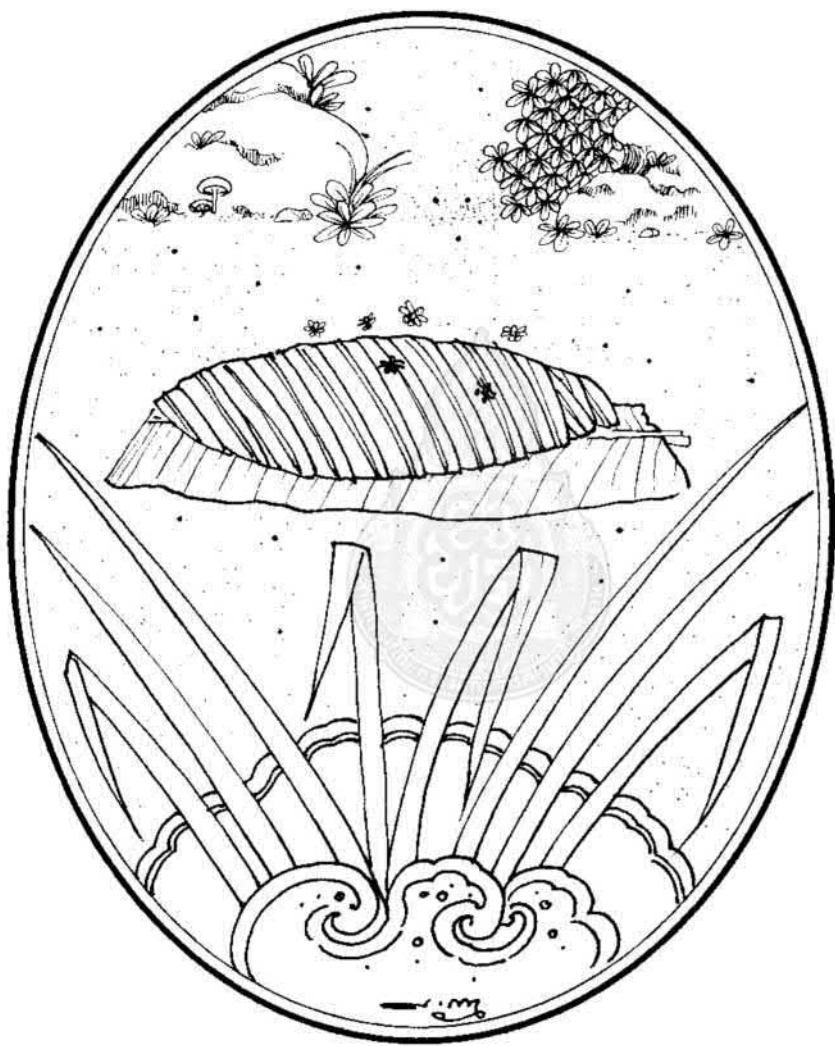
นมนาน
เก่าพร้อม
สอนจิต
เวียไว้ในกรรม

๖๓ ปลาข้าวพันห่อด้วย
ใบก็เหมือนคาวปลา
คือคนหมู่ไปหา
ได้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง

ใบคา
คละคลุ้ง
คบเพื่อน พาลนา
เฟื่องให้เสียพงศ์

พร้อม	พูด กล่าว ร้อง
สุกสิต	ใช้ตามสอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), วชิรญาณ (๒๔๖๐), วัดพระเชตุพน(๒๕๑๗) และกรมศิลปากร (๒๕๓๙)
เวีย	คล้อง ทัดไว้
ปลาร้า	ปลาหมักเกลือใส่ข้าวคั่ว ใช้เป็นเครื่องจิ้ม
ใบคา	ใบของพืชล้มลุกชนิดหนึ่งมีลักษณะคาย ใบแข็ง มักนำมากรองเป็นตับใช้มุงหลังคา เหว้าใช้ทำยาได้

ปลาข้าวพันห่อด้วย

ใบคา

๖ ใบพ้อพันห่อหุ้ม

หอมระรวยรสรพา

คือคนเสพเสนาหา

ความสุขซาบญาม้วย

กฤษณา

เพริศด้วย

นักปราชญ์

ดุษฎีไม้กลั่นหอม

๖ ผลเตื่อเมื่อสุกไซ้

ภายนอกแดงดูจัน

ภายในย้อมแมลงวัน

ดุดังคนใจร้าย

มีพรรณ

ชาดบ้าย

หนอนบ่อน

นอกนั้นดูงาม

ใบพ้อ	ใบของต้นกะพ้อ ซึ่งเป็นต้นปาล์มชนิดหนึ่ง
กฤษณา	ส่วนของเนื้อไม้ซึ่งมีสีดำ เกิดเมื่อต้นไม้มีบาดแผล กลั่นหอม ใช้ทำยาได้
เสพ	คบหาสมาคม
ญาม้วย	ไม่จาง ไม่หมด ไม่สิ้นไป
ชาด	สารชนิดหนึ่งมีสีแดงสด ลักษณะเป็นผงหรือเป็นก้อน ใช้เป็นส่วนประกอบของยาไทย หรือประสมกับน้ำมันใช้ประคบตรา หรือใช้ทาสิ่งของ; สีแดงสดอย่างหนึ่ง เรียกว่า สีแดงชาด
บ้าย	คือป้าย ; จารึกวัดพระเชตุพน (๒๔๑๗), กรมศิลปากร (๒๔๔๐, ๒๔๓๔), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ ป้าย
บ่อน	กินพอนอยู่ข้างใน เช่น หนอนบ่อนไส้ (พอน กินข้างใน ย่อยยับ แผลก)

ผลเดือเมื่อสุกไซ้

มีพรรณ

๖ ขนุนสุกส้างแห่ง
ภายนอกเห็นหนามหนา
ภายในย่อมรสา
สาธุชนนั้นแล

สาขา
หนื่นแท้
เอมโอช
เลิศด้วยดวงใจ

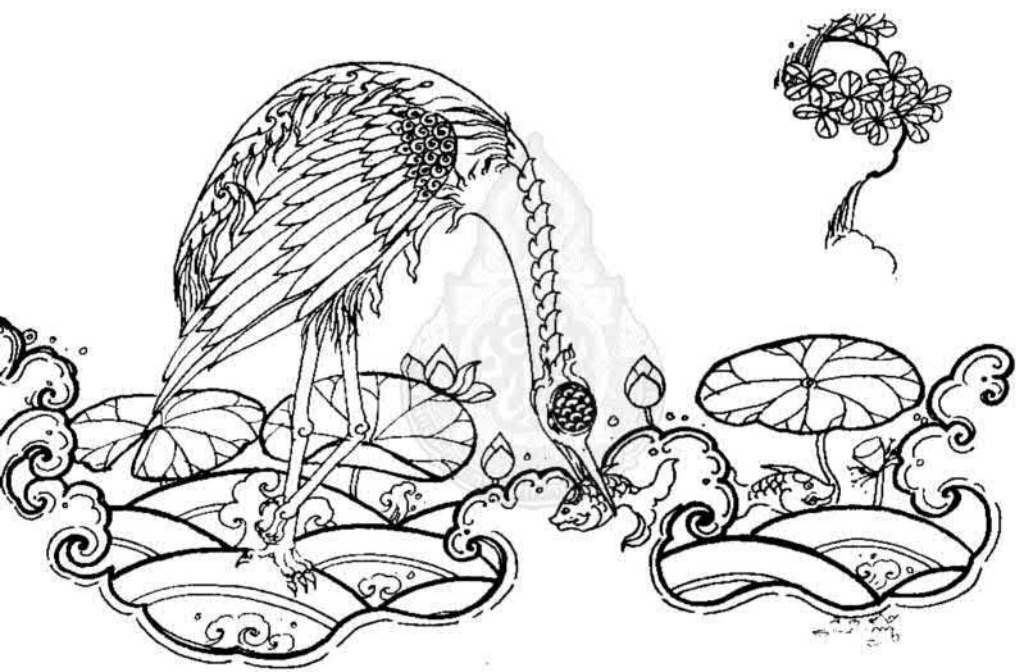
๗ ยางชาวชนเรียบร้อย
ภายนอกหมดใสสี
กินสัตว์เสพปلامي
แจกเช่นชนชาติร้าย

ดูดี
เปรียบฝ้าย
ชีวิต
นอกนั้นนวลงาม

หนื่น
เอมโอช
สาธุชน
ยางชาว
นอก

แน่น เน้นหนา
รสหวาน รสอร่อย
คนดี
นกยาง หรือนกกระยางสีขาว เป็นนกปากแหลม ขาวาว
ชอบหากินตามทุ่งนา กินปลา แมลง และสัตว์น้ำขนาดเล็ก ๆ
ดูภายนอก

ยางขาวชนเรียบร้อย

เทพสัตว์ที่มรณัง

นฤโทษ

๕ รูปแรงแรงร้าย
ภายนอกเพียงพั้งซัง
เสพสัตว์ที่มรณัง
ดังจิตสาธุชนกล้า

รุงรัง
ชั่วช้า
นฤโทษ
กลั่นสร้างทางผล

๖ คนพาลผู้บาปแท้
ไปสู่ห่าบั่นทิด
พึงธรรมอยู่นิ่งนิตย์
คือจวักดักเข้า

ทูลจิต
คำเข้า
บ่ทราบ ใจนา
ห่อนรู้รสแกง

แรงแรง	นกขนาดใหญ่ที่สุดในจำพวกนกเหยี่ยว มีปีกกว้าง หางสั้น หัวเล็ก ลำคอไม่มีขน กินซากสัตว์เป็นอาหาร
นฤโทษ	ปราศจากความชั่ว ไม่ทำความผิด
จวัก	ภาชนะใช้ตักข้าวหรือแกง รูปร่างคล้ายทัพพี ทำจากกะลามะพร้าว มีด้ามใช้จับ ตัก ข้าว หรือ กะข้าว ก็เรียก
เข้า	คือ ข้าว (ในที่นี้ต้องการสัมผัสกับ เข้า)

๖๖ ผู้ใดใจฉลาดล้ำ
ได้สดับปราชญ์เจรจา
ยินคำบัดเดี้ยวมา
คือมลันคนผู้

ปัญญา
อาจรู้
ซับซาบ ใจนา
ทราบรู้รสแกง

๖๗ หมูเห็นสีหราชทำ
กูสีตีนกูพบ
อย่ากลัวท่านอย่าหลบ
ท่านสีตีนอย่าได้

ชวนรบ
ท่านไซรั
หลีกจาก กูนา
วากแว่วางหนี

ซับซาบ	สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ ซับทราบ, วัดพระเชตุพน (๒๕๑๗), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ ทราบทราบ อักษรวิธานศรียะ (ค.ศ. ๑๔๗๓) ให้ความหมายของคำ ทราบไว้ว่า “ซัม, รู้, อาการที่ซัมอาบไป ไม่ค้างอยู่ได้นั้น” ในที่นี้ใช้ตามปัจจุบัน ซึ่งแยก ทราบ หมายความว่า รู้, และ ซาบ ใช้กับคำว่า ซัมซาบ, ซาบซั้, ซาบซ่าน
มลัน	ลัน
วาก	บก หมายความว่า บากหน้า มุ่งหน้าไป
เว้	เบ้ หลีกไป เฉไป
วาง	อาการที่เคลื่อนไปโดยรีบร้อน วากแว่วางหนี คือ หลบหนีหาย

หมูเหินสีหราชทำ

ชวนรบ

๑๒ สิทราชร้องว่าโอ้
 ทรชาติครั้นเห็นกู
 ฤาเมืองใคร่รับหนู
 กูเกลียดมึงกูให้

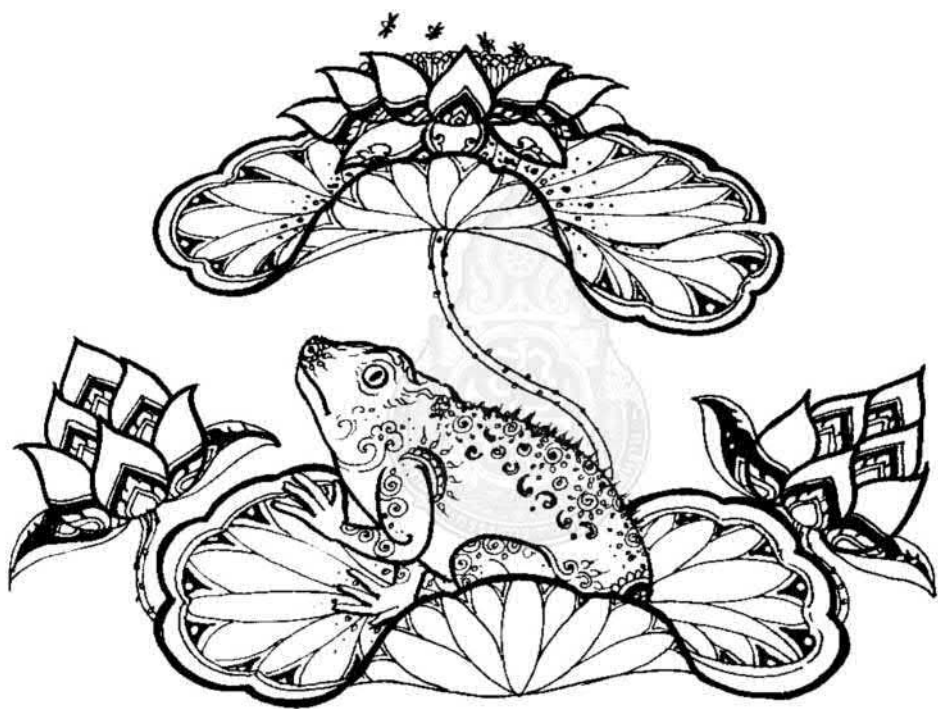
พาลหมู
 เกลียดไล่
 มึงนาศ เองนา
 พ่ายแพ้ยั่ว

๑๓ กบเกิดในสระใต้
 ฤาหอนรู้รสมาลย์
 ฤมาราอยู่ไกลสถาน
 บินโบกมาค้อยค้อย

บัวบาน
 หนึ่งน้อย
 นับโยชน์ กิติ
 เกลือกเคล้าเสาวคนธ์

ทราชาติ	(ผู้ที่เกิดมา) ชั่วร้าย
หนู	ฉัน ข้าพเจ้า
ฤมารา	ภมร แมลงผึ้ง แมลงภู่
นับโยชน์	ระยะทางไกลมาก (โยชน์ เป็นชื่อมาตรวัดความยาวแบบโบราณ ๑ โยชน์ มี ๔๐๐ เส้น)
ค้อยค้อย	คือ คล้อยๆ (ฉบับสอนอ่าน ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕ ใช้ ค้อยค้อย)
เสาวคนธ์	ของหอม กลิ่นหอม เครื่องหอม ในที่นี้หมายถึง น้ำหวาน

กบเกิดในสระได้

บัวบาน

๑๕ ใจชนใจชั่วช้า
ใจจักสอนใจเอง
ใจปราชญ์ดัดตามเพลง
ดุจช่างปั้นดัดไม้

โจงเงง
ไปได้
พลันง่าย
แต่งให้ป็นตรง

๑๖ ไม้ค้อมมีลูกน้อม
คือสัปบุรุษสอนตาม
ไม้ผู้ตั้งคนทราม
ดัดก็หักแหลกแล้

นวยงาม
ง่ายแท้
สอนยาก
ห่อนรู้โดยตาม

โจงเงง	เอะอะเอ็ดอิงเป็นทำนองเกะกะเกร
ตามเพลง	ตามแบบอย่างที่ดีงาม
ช่างปั้น	ช่างทำคันธนู หน้าไม้ และลูกธนู (เป็น โบราณหมายถึง ธนู หน้าไม้)
ค้อม	น้อมลงมา
นวย	อ่อนน้อม
สัปบุรุษ	คนดี มีสัมมาทิฐิ มีศรัทธาในศาสนา เห็นชอบตามทำนอง คลองธรรม บางฉบับใช้ สัตบุรุษ หรือ สัปบุรุษ

๑๖ เป็นคนควรรอบรู้
 สองประการนิยม
 หนึ่งพาลหนึ่งอุดม
 สองสิ่งนี้จึงให้

สมาคม
 กล่าวไว้
 นักปราชญ์
 เลือกรู้สมาคม

๑๗ คนใดไปเสพด้วย
 จักทุกข์ทนเนานาน
 ใครเสพทวยทรงญาณ
 เสวยสุขล้ำเลิศแล

คนพาล
 เน้นแท้
 เปรมปราชญ์
 เพราะได้สดับดี

นิยม	การกำหนด ชมชอบ ยอมรับว่าดี
อุดม	ยิ่ง เลิศ สูงสุด
ทวย	หมู่ เหล่า

๑๑ ได้เห็นนักปราชญ์ไซริ
อยู่ร่วมเรือนหายทุกข์
ผู้พาลสั่งสอนปลุก
ยลเยี่ยงนกแขกเต้า

เป็นสุข
คำเข้า
ใจตั้ง พาลนา
ตกต้องมือโจร

๑๒ จงนับสัปบุรุษรู้
จงละหลักพาลอัน
จงสร้างสืบบุญธรรม
จงนึกนิตยชีพคล้าย

บุญกรรม
ชั่วร้าย
ทุกเมื่อ^๑
ดุดด้วยฟองชล

๑ ได้บาทที่ ๓ ของโคลงหมายเลขนี้ บางฉบับมีข้อความเพิ่มว่า (จงสร้างสืบบุญวัน คำต่อ วายนา)

ยลเยี่ยง

ดูแบบอย่าง

นกแขกเต้า

ชื่อนกชนิดหนึ่งปากจุ่มเป็นตะขอ มักอยู่เป็นฝูง กินผลไม้เป็นอาหาร เลียนภาษาคน หรือเสียงอื่นๆ บางเสียงได้

บุญกรรม

บุญและกรรม หมายถึงบาปบุญคุณโทษ

บุญธรรม

บุญและธรรม หมายถึงกุศลคุณงามความดี

๒๐ คบกกากาโหดให้

พาตระกูลเหมหงส์
คบคนชั่วจักปลง
ดราบลูกหลานเหลนม้วย

เสียพงศ์

แหลกด้วย

ความชอบ เสียนา

ไม่ม้วยนิทา

๒๑ มดแดงแมงป่องไว้

งูจะเขี้ยวพิษวาง
ทรรชนทั่วสรรพางค์
เพราะประพุดมีนเกี้ยว

พิษหาง

แห่งเขี้ยว

พิษอยู่

เกี้ยวร้ายแถมดี

โหด

ชั่ว ร้าย

ความชอบ

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๔, ๒๔๗๕), นิยะดา
(๒๕๓๔) ใช้ ปลดชอบ

แมงป่อง

ชื่อสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังชนิดหนึ่ง เมื่อโตเต็มที่ร่างกาย
แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนหัวกับส่วนอกรวมเป็น
ส่วนเดียวกัน และส่วนท้องเป็นอีกส่วนหนึ่ง มีขา ๘ หรือ
๑๐ ขา

ไว้พิษหาง

มีพิษอยู่ที่หาง

จะเขี้ยว

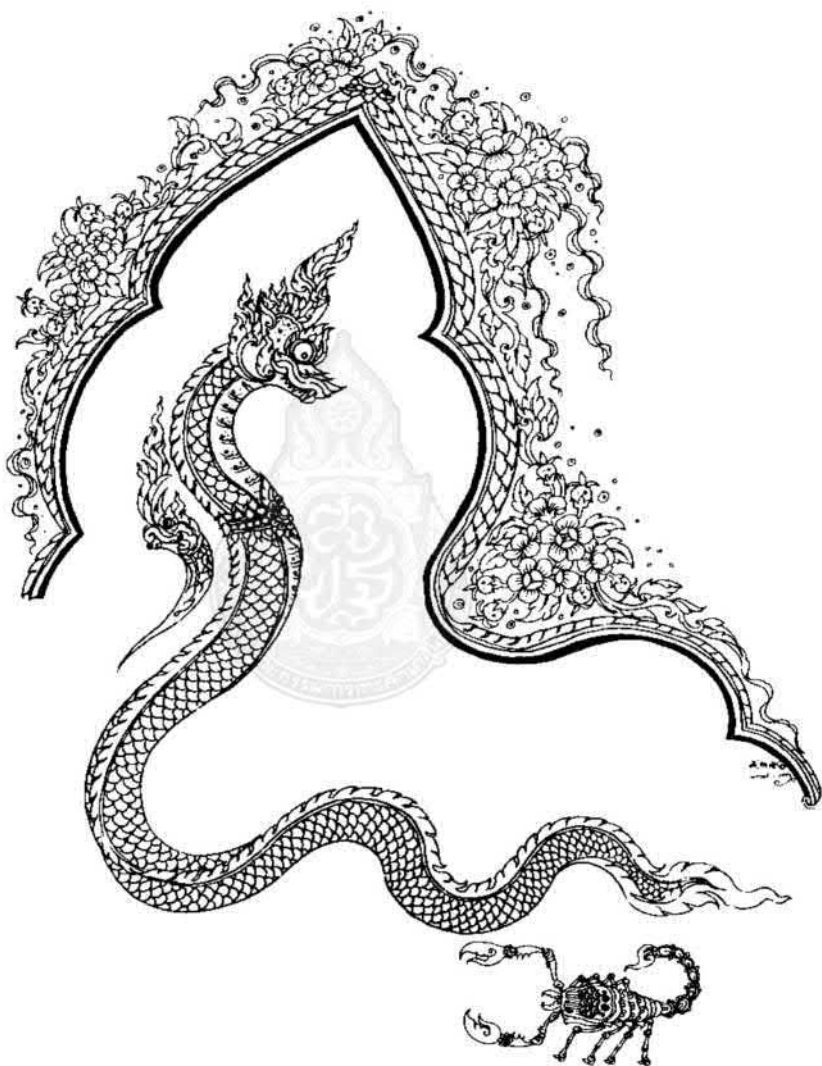
หรือ ตะเข็บ สัตว์จำพวกเดียวกับตะขาบ แต่มีขนาดเล็กกว่า

วางแห่งเขี้ยว

มีพิษอยู่ที่เขี้ยว

เกี้ยว

ลดเลี้ยว พัวพัน

พิษน้อยหยิ่งโยโส

แมลงป่อง

อวดอ้างฤทธิ์

เปี่ยมล้นงาม

มีหรือที่จะเต็มหรือล้น

๒๔
๐ กะละออมเพ็ญเพียบหน้า

โอ่งอ่างพร้อมชลชิง
ผู้ปราชญ์ห่อนสูงสิง
คนโฉดรู้น้อยก้อ

ฤาติ
 เพลงหม้อ
 เยียใหญ่
 พลอดนั้นประมาณ

๒๕
๐๑ งามารญาเหียนห่อน

คำกล่าวสาธุชนยืน
ทูลชนกล่าวคำฝืน
หัวเต๋ายาวแล้วสั้น

หัดค้น
อย่างนั้น
คำเล่า
เล่าให้ล้นทรวง

กะละออม	หมอน้ำ ภาชนะสานตาถี่ๆรูปร่างอย่างชะลอมชั้นยาสำหรับให้ขังน้ำได้ กะออม กระออม หรือกะละออมก็ว่า
เพ็ญเพียบ	เต็มเปี่ยมด้วยน้ำ (เพียบ คือ แปล้ เปี่ยม แปละ)
น้น	สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร (๒๔๙๐), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ พัน
งาสาร	งาช้าง
ย็นอย่างนั้น	ยังย็นเป็นเช่นนั้น
เล่ห์	ประหนึ่ง ราวกับ เช่นเดียวกับ

๒๖ ๑ ทรชนอย่าเคียดแค้น

อย่าห่างศัตรูชิด
คือไฟถ่านแรงฤทธิ์
มั่นดับแล้วบิหมั

อย่าสนิท
อย่าใกล้
ถืออลาก มีอนา
หมั่นต้องมือดำ

๒๗ ๑ มิตรพาลอย่าคบให้

พาลใช้มิตรอย่ามัก
ครั้นคราวเคียดคุมชัก
รู้เหตุสิ่งใดไซร้

สนิทนัก
กล่าวใกล้
เอาโทษ ใส่ना
ส่อสิ้นกลางสนาม

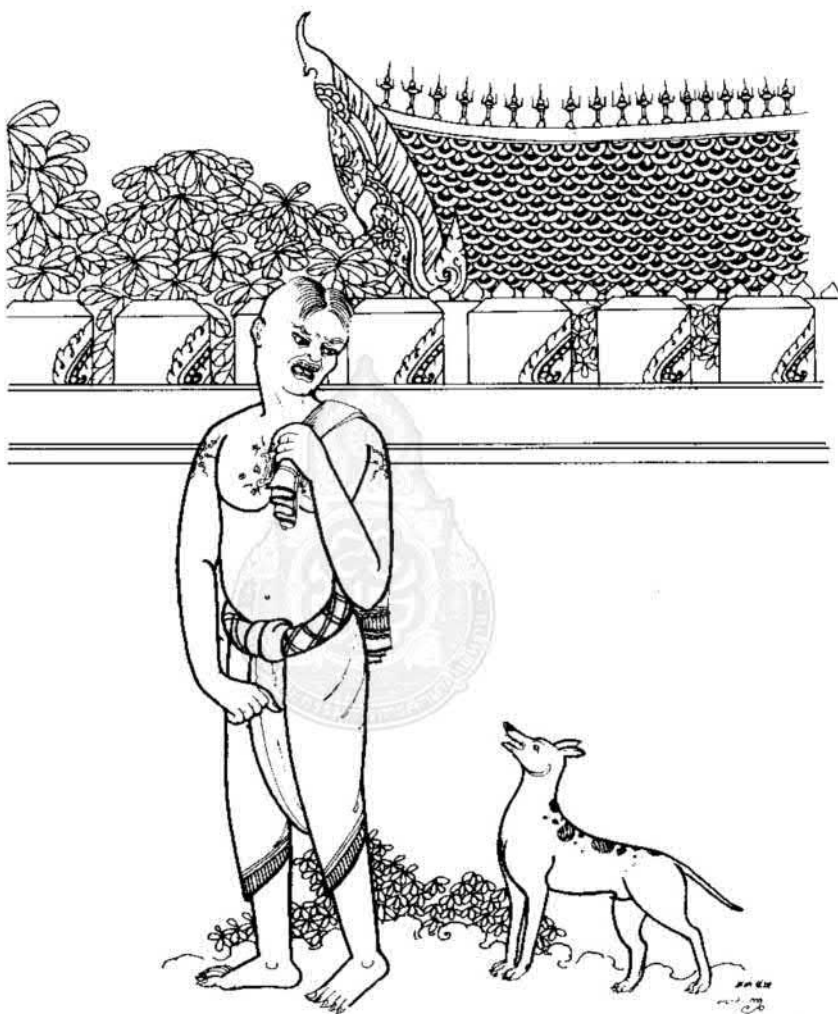
 ทรชน

อย่าห่างศัตรูชิดอย่าใกล้
อลาก
เคียดคุม
ส่อสิ้น
กลางสนาม

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้

ทรชน

อย่าห่างศัตรูและถืออย่าใกล้ชิดศัตรู (ให้มากนัก)
ลากไป ถูกเพียงผิว ๆ
ผูกใจโกรธ
ฟ้องหมด เปิดเผยให้รู้จนหมดสิ้น
ในที่ชุมชน กลางชุมชน

อย่าชอบตอบต่อหมา

อย่าซึ้ง

๒๘ ๑ หมาโตตัวร้ายชอบ
อย่าชอบตอบต่อหมา
ทรชนชาติชั่วทาง
อย่าโกรธทำหน้าที่

บาทา
อย่าชิง
รุณโทษ
ตอบถ้อยถือนความ

๒๙ ๑ ลูกสะเดาน้ำผึ้งซาบ
แล้วปลูกปองรสนันท์
ตราบเท่าออกดอกผล
ชมแห่งสะเดาน้อย

โทรมปน
แอบอ้อย
พวงดก
หนึ่งรู้โรยรา

ชอบ
ทารุณโทษ
ซาบโทรม
น้อยหนึ่งรู้โรยรา

กีด
โหดร้าย โหดเหี้ยม
ราตรรด
จะจางหายไปแม้แต่น้อยหนึ่ง (กึกก้อง)

๓๐ ๑) พริกเผ็ดใครให้เผ็ด
 หนามย่อมแหลมเองใคร
 จันทน์กฤษณาโฉน
 วงศ์แห่งนักปราชญ์ได้

จันได
 เชี่ยมให้
 ใครอบ หอมฤา
 เพราะด้วยฉลาดเอง

๓๑ ๑) จันทน์แห่งกลิ่นหอมได้
 อ้อยหีบชานยังหวาน
 ช้างเข้าศึกเสียมสาร
 บัณฑิตมั่นทุกขร้อย

ดรธาน
 โอชอ้อย
 ยกย่าง งามนา
 เท้ารื้อสืมธรรม

เชี่ยม	คือ <i>เสียม</i> ทำให้แหลม (<i>เชี่ยม</i> เป็นคำเอกโทษ ตาม บังคับของฉันทลักษณ์ซึ่งต้องการรูปวรรณยุกต์เอก)
จันทน์	คือ <i>ไม้จันทน์</i> เป็นไม้เนื้อหอมอย่างหนึ่ง
ดรธาน	หายไป ลับไป (ดรธาน ตัดมาจากคำ อันดรธาน)
อ้อยหีบชานยังหวาน	อ้อยแม้คั้นน้ำหวานออกหมดแล้ว ชานก็ยังหวานอยู่ หีบ คือ บีบเค้นให้น้ำ(หวาน) ออกมา
เสียมสาร	ช้างงาม (<i>เสียม</i> คือ เสี่ยง งาม; <i>สาร</i> คือ ช้าง)
เท้ารื้อสืมธรรม	แต่หรือจะสืมธรรม คือ ไม่สืมธรรม (<i>เท้า</i> คือ แต่; <i>รื้อ</i> คือ หรือ)

๓๒ ๑ ฝูงหงส์หลงเข้าสู่

สีหราชเคียงโคนา

ม้านันระคนลา

นักปราชญ์พาลพาเต้า

ฝูงกา

คลาดเคล้า

เลวชาติ

สิ้นใจเนงาม

๓๓ ๑ แผลงวันแสงเสพด้วย

พาลชาติเสาะสิ่งรก

ภุมราเห็จเหิรหก

นักปราชญ์ฤทธอนหม้าย

ลามก

เรื่องร้าย

หาบุษ บานา

หมั่นสู้แสงธรรม

สีหราชเคียงโคนา	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ สีหราชเคียงโค คลา, นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ อุกุภราชเป็นโคนา
ม้านัน	ม้าพระที่นั่ง
เลว	(สิ่งของ คน หรือสัตว์) ที่อย่างต่ำ
พาล	คนพาล
เต้า	ไป
ลามก	สิ่งสกปรก
พาลชาติ	คนเลว คนชั่ว
เห็จเหิรหก	โบกบินไปมา
บุษบา	หรือ ปุชป หมายถึง ดอกไม้ ดอกบัว
หม้าย	คือ ม่าย หมายถึง มองผ่านเลยไป (หม้าย เป็นคำโทโทษ ตามบังคับของฉันทลักษณ์ที่ต้องการรูปรวมยุคไท)

เนื้อปองน้ำหญาบ

ปองทอง

ในที่นี้หมายถึง สัตว์
ผลไม้
คนขาดสติ คนโง่เง่า (บ้าใบ้ ถิ่นพ่ายแพ้ คือ
โง่งง) สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕)
ใช้ เคลือบเคลือบบ้าใบ้
รักษาหาย (ยา คือ รักษา)
หากต้องตั้ง จะรักษาอย่างไรก็ไม่หายจนกระทั่ง
ตาย
เป็นเสียยอมไม่ถูกลบสายเสีย
ผลไม้ชนิดหนึ่ง ผลคล้ายกล้วย

๑๖ ขุนเขาสูงร้อยโยชน์
ขุนปราบด้วยโยธา
จักล้างพยศสา
ยศศักดิ์ให้เท่าให้

คณนา
ราบได้
ห้ำสยาก
พยศนั้นถาหาย

๑๗ คบคนผู้โหดเค็ล้ม
หญิงเคียดอย่าระคน
อย่าคบหมู่ทรชน
บัณฑิตแม้ตกต้อง

อับผล
ร่วมห้อง
สอนยาก
โทษสู่สมาคม

หญิงเคียด
ตกต้องโทษ
สู่สมาคม

หญิงร้าย
ได้รับโทษ
ก็ให้คบหาไว้ (สู่ คือ ยอม)

๗๘ ๑ ภูเขาอเนกล้ำ
 บมหนักแผ่นดิน
 หนักนั้กแต่กระลี
 อันจักทรงทานได้

มากมี
 หน้อยไซ้
 ลวงโลก
 แต่พื้่นนรگانต์

๗๙ ๑ ภูเขาทั้งแห่งล้วน
 ลมพยุพัดพา
 สรรเสริญและนินทา
 ใจปราชญ์ฤาเฟื่องพื้่น

คิลา
 บั้ชั้
 คนกล่าว
 ห่อนได้จันต์จล

กระลี	คือ กาลี หมายถึง สิ่งร้าย โทษ
ทรงทานได้	รับไว้ได้ รองรับได้
นรگانต์	นรก
พยุ	พายุ
จันต์จล	จิตใจหวนไหว

๕๐ ห้ามเพลิงไว้อย่าให้
ห้ามสุริยแสงจันทร์
ห้ามอายุให้หัน
ห้ามตั้งนี้ไว้ได้

มีควัน
ส่องไซ้
คืบเล่า
จึงห้ามนินทา

๕๑ ภูเขาเหลือแหล่ล้วน
หามณีจินดา
ฝูงชนเกิดนานา
หานักปราชญ์นั้นไซ้

ศิลา
ยากได้
ในโลก
เลือกแล้วฤา

๕๒

๑ ป่าหลวงหลายโยชน์พร้อม

หาแก่นจันทน์กฤษณา

ฝูงคนเกิดมีมา

หาปราชญ์ฤาจักได้

พฤกษา

ยากไซ้

เหลือแหล่

ยากแพ้วควรงวน

๕๓

๑ มัจฉามีทั่วท้อง

หาเงือกงูมังกร

ทั่วดาวพระนคร

จักเสาะสัปปุรุชไซ้

ชลอธ

ยากได้

คนมาก มีนา

ยากแพ้วจักมี

ป่าหลวง

ป่าใหญ่ (หลวง คือ ใหญ่)

ด้าว

แดน ประเทศ ดินแดน

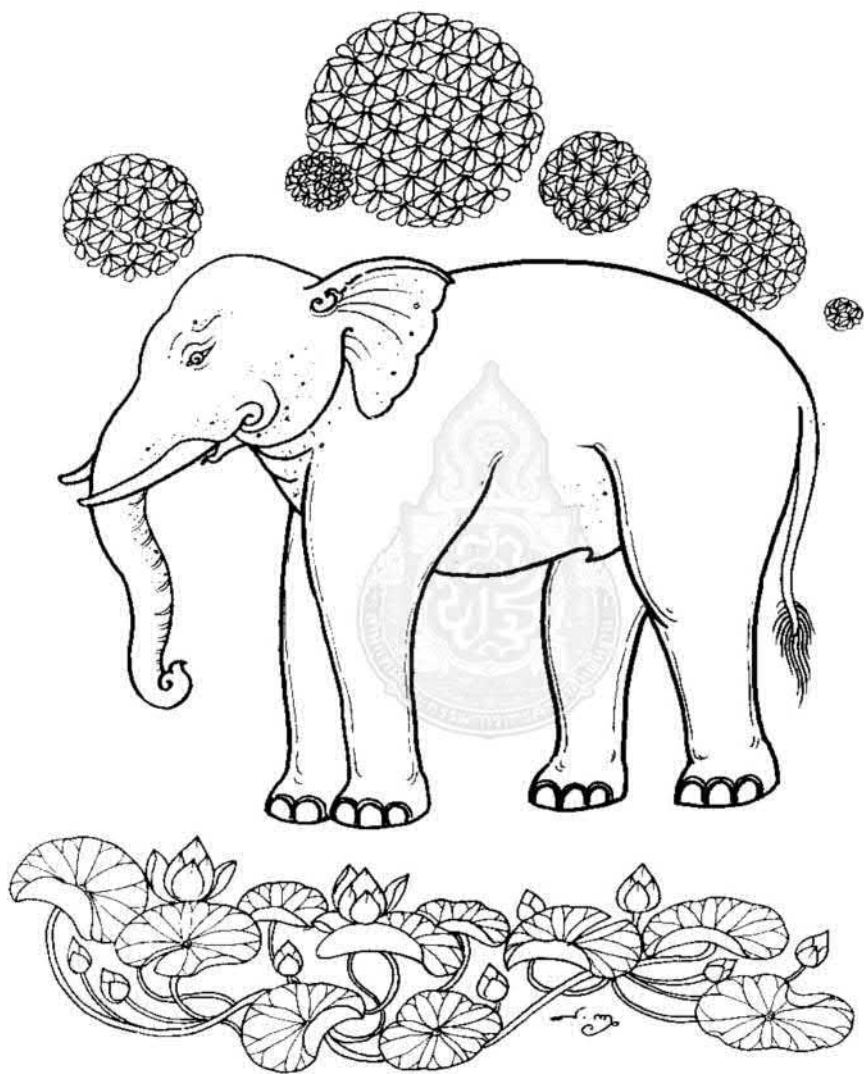
๕๕ ดารามีมากร้อย
บ่เปรียบกับดวงจันทร์
คนพาลมากอนันต์
จะเทียบเท่าปราชญ์ไซร้

ถึงพัน
หนึ่งได้
ในโลก
ยากแท้ฤถึง

๕๕ เหมหงส์เลี้ยงชีพด้วย
ช้างพังพนาธร
ภุมราบุษบากร
นักปราชญ์เลี้ยงตัวได้

สาคร
ป่าไม้
ครองร่าง ตนนา
เพื่อด้วยปัญญา

ช้างพังพนาดร

ป่าไม้

๕๖ ๑ นกแรงบินได้เพื่อ
 หมู่จระเข้เต่าปลา
 เชิญใจพึงราชา
 ลูกอ่อนอ่อนกลืนกล้ำ

เวหา
 พึ่งน้ำ
 จอมราช
 เพื่อน้ำนมแรง^๑

๕๗ ๑ ป่าพึ่งพาลพยัคฆ์ร้าย
 เสือพึ่งไพรพงพี
 ความชั่วพึ่งความดี
 เรือพึ่งแรงน้ำน้ำ

ราว
 ถือนถ้ำ
 เท็จพึ่ง จริงนา
 หากรู้คุณเรือ

๑ ได้บาทที่ ๔ ของโคลงหมายเลขนี้ บางฉบับมีข้อความเพิ่มว่า (ลูกอ่อนอ่อน
 ครวญคร่ำ แม่ให้กินนม)

เชิญใจ
 เพื่อน้ำนมแรง
 ถือน
 เรือพึ่งแรงน้ำ
 น้ำหากรู้คุณเรือ

(คน) ยากจน
 เพื่อจะได้ดื่มนมแล้วมีเรี่ยวแรง
 ป่าเขา
 เรือพึ่งน้ำ (เพราะถ้าไม่มีน้ำ เรือก็จะแล่นไม่ได้)
 น้ำพึ่งเรือ (เพราะถ้าไม่มีเรือแล่น ลำน้ำนั้นก็ดันเขิน)

เสือพังไพรพงพี

เถื่อนถ้ำ

๕๘ ตีนงูไชร้หาก
นมไก่ไก่สำคัญ
หมูโจรต่อโจรหัน
เชิงปราชญ์ฉลาดกล่าวผู้

เห็นกัน
ไก่อู
เห็นเล่ห์ กันนา
ปราชญ์รู้เชิงกัน

๕๙ มีอายุร้อยหนึ่ง
ศีลชื่อปัญจางค์จัก
ขบเดียวเด็กูรัก
พระตรัสสรรเสริญผู้

นานนัค
ไปรู้
ขานิจ ศีลนา
เด็กันเกิดศรี

ตีนงูไชร้หากเห็นกัน
นมไก่ไก่สำคัญไก่อู

เชิง
ศีลชื่อปัญจางค์
พระ
เกิดศรี

(เปรียบเทียบว่า) งูยอมเห็นตีนของงูด้วยกัน
(เปรียบเทียบว่า) ไก่อูยอมเห็นนมของไก่ด้วยกัน
ทั้งสองบาทนี้หมายถึง คนจำพวกเดียวกันก็ยอม
รู้ทันกัน ดังคำพังเพยว่า ไก่อูเห็นตีนงู งูเห็นนมไก่
ทำที่ ท่วงที
เบญจศีล หรือศีล ๕
ในที่นี้หมายถึง พระพุทธเจ้า
มีสิริมงคล (เกิด คือ มี)

๕๐ คนไฉนอยู๋ร้อย
ใจบ่มีปริชา
เดือนเตี๋ยเด็กเกิดมา
สรพษณบ้นทรว

พรธา
โหดไร
ใจปราษณ
เด็กนั้นควรยอ

๕๑ คนไฉนเหี้ยบร้อย
ความอุตสำหฤมี
เด็กเกิดขวบหนึ่งตี
พระตรัสว่าเด็กน้อย

ขวบปี
เทำก้อย
เพียรพาก
นี่เนื้อเวไนย

เดือนเตี๋ย	คือ ๑ เดือน; วัดพระเชตุพน (๒๕๑๗) และกรมศิลปากร (๒๕๓๙) ใช้ วันเตี๋ย
สรพษณ	ผู้รู้ทั่ว หรือหมายถึง พระพุทธเจ้า
บ้นทรว	คำสั่ง พุด กล่าว ตรัส
เนื้อเวไนย	ชาติเชื้อของผู้ควรแนะนำสั่งสอน ผู้ฟังตัดได้สอนได้

๕๖ อายุถึงร้อยขวบ
ธัมโมชอันโอฬาร
เติกน้อยเกิดประมาณ
เห็นถ่องธรรมยิ่งผู้

เจียรกาล
ปู้
วันหนึ่ง
แก้ร้อยพรรษา

๕๗ มีอายุอยู่ร้อย
ความเกิดแลความตาย
วันเดียวเด็กหญิงชาย
ลูกอ่อนนั้นยิ่งผู้

ปีปลาย
ไปรู้
เห็นเกิด ตายนา
แก้ร้อยปีปลาย

เจียรกาล

เวลานาน

ธัมโมช

รสแห่งธรรม (มาจาก ธมฺม + โอช)

โอฬาร

ยิ่งใหญ่

ยิ่งผู้แก่

ดีกว่า ประเสริฐกว่าผู้เดาผู้แก่

ร้อยปีปลาย

ร้อยปีกว่า

๕๔ อธิราชศรีธรรมมัย
 บักกล่าวให้หญิงชาย
 ดุจดุญสกลกาย
 อยู่ร่วมเรือนผัวผู้

มากหลาย
 ทั่วรู้
 งามเลิศ
 โหดแท้ขันที

๕๕ เว้นวิจารณ์ว่างเว้น
 เว้นที่ตามอันยัง
 เว้นเล่าลิขิตสั่ง
 เว้นตั้งกล่าวผู้

สดับฟัง
 ไปรู้
 เกตว่าง เว้นนา
 ปราชญ์ได้ถามมี

อธิราช	ผู้เป็นนักปราชญ์ (มาจาก อีระ + องค์)
โหดแท้ขันที	ชายผู้ไร้สมรรถภาพ เหมือนขันทีผู้ไม่สามารถมีลูกได้ (โหด คือ ไร้)
เว้นวิจารณ์	เว้นจากการคิดไตร่ตรอง
เว้นเล่า	เว้นจากการเล่าเรียน
ลิขิต	เขียน

๕๖ รู้ธรรมเทียมเท่าผู้
เจนจัดสรรพภายใน
กล่าวแก้สิ่งสงสัย
รสพระธรรมอันอัน

ทรงไตร
ลึกล้น
เลอะเลือน
ว่ารู้ใครชม

๕๗ รู้น้อยกว่ามากรู้
กลกบเกิดอยู่ใน
ไปเห็นชเลไกล
ชมว่าน้ำบ่อน้อย

เรใจ
สระจ้อย
กลางสมุทร
มากล้าลึกเหลือ

ผู้ทรงไตร
ว่ารู้ใครชม
ชเล

ผู้เล่าเรียนจบพระไตรปิฎก ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎก
ใครเล่าจะชมว่ามีความรู้หรือรู้จริง
น่านน้ำ; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ ชะเล

๕๘ รูปชั่วมักแต่งแกล้ง

ใจลาดม็กอาจอง
น้ำพร่องกะละออมคง
เฉาโศดโษฐ์อวดรู้

เกลาทรง
อวดสู้
กระฉอก จานนา
ว่ารู้ใครเทียม

๕๙ จระเข้คืบน่านน้ำ

รถใหญ่กว่ารัถยา
เสือใหญ่กว่าวนา
เรือเชื่องคืบชลแล

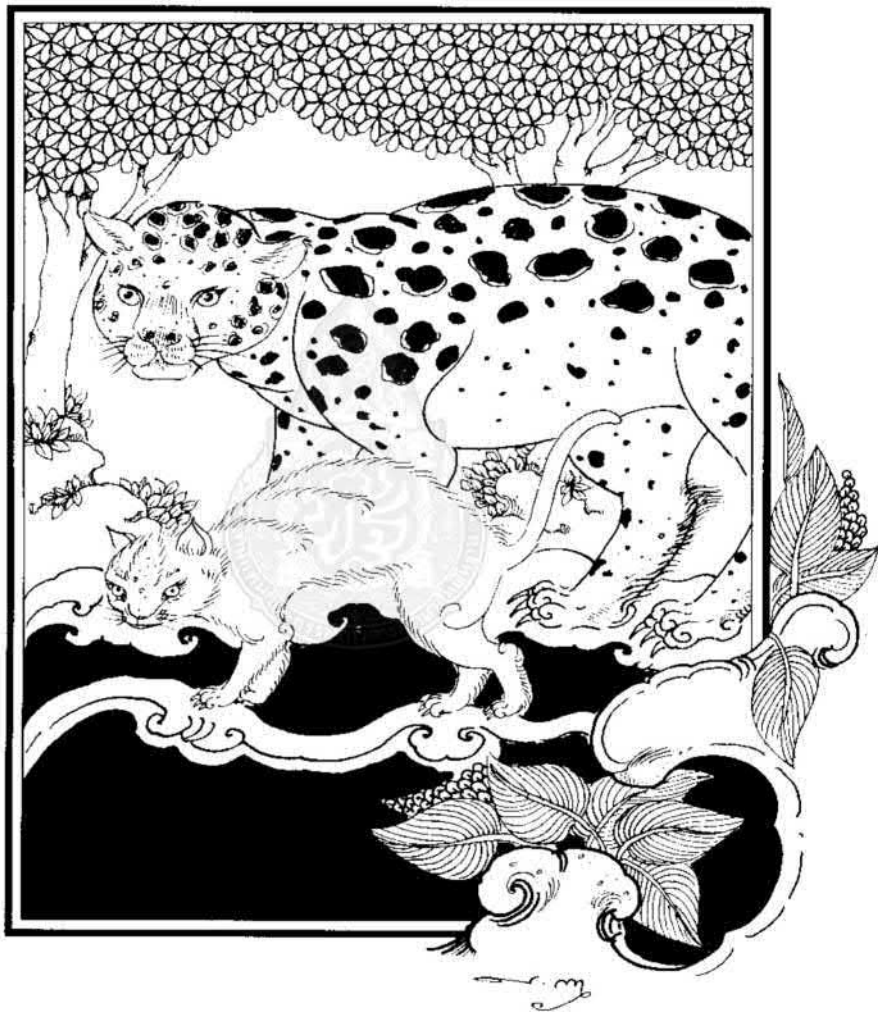
โจนหา ภัยภัยเฮย
ยากแท้
โจนอยู่ ได้แฮ
เล่นไล่ไปโจน

รูปชั่ว
พร่อง
เฉาโศด
โษฐ์อวดรู้ว่ารู้ใครเทียม

รูปร่างหน้าตาไม่สวยงาม
ไม่เต็ม ขาด
โง่เขลา
พูดอวดอ้างว่าตนเองรู้มากกว่าใครๆ ; โษฐ์
อวดรู้ กรมศิลปากร (๒๕๓๙), นิยะดา (๒๕๓๘)
ใช้ โษฐ์อวดรู้
ทางเดิน ในที่นี้หมายถึง ถนน
เล่นไปตามคลื่น แฉวเรือ

รัถยา
ไล่

แมวว่านพยัคฆ์

แก้วนกล้ำ

๖๐ มณฑกทำเทียบท้าว

แมวว่ากุพยัคฆ์

นกจอกว่าฤทธิ

คนประดาชุกมีข้า

ราชสีห์

แก้วนกล้ำ

กุย้ง ครุฑนา

ยั้งนั้นแสนทวี

๖๑ หึงห้อยส่องกันชู

ปิดเทียบเทียมมรัตนอัน

ทองเหลืองหลู่สุวรรณ

พาลว่าตนเองอ้า

แสงจันทร์

เอี่ยมข้า

ธรรมชาติ

อาจล้ำเลขทวี

มณฑก

คนประดาช

ชุก

ยั้งนั้น

ส่องกัน

ชู

ปิด

ข้า

หลู่

ธรรมชาติ

พาลว่า

อาจล้ำเลขทวี

กบ

คนสามัญ คนทั่วไป คนชั้นต่ำ

พลัน ทันทีทันใด คิด

ยิ่งกว่า (ที่กล่าวมาแล้ว) นั้น

ใช้แสงที่กันส่องสว่าง

คือ สู้ (ชู เป็นคำเอกโทษ)

ลูกปิด เป็นเม็ดแก้วมีรูตรงกลาง สำหรับใช้ร้อยทำเป็น
เครื่องประดับคือ คำ หมายถึง (แก้วมณี) อันมีค่ายิ่ง (ข้า เป็นคำ
โทโทษ)

ดูถูก ดูหมิ่น

(สิ่ง) ที่เกิดขึ้นเอง สิ่งที่ไม่มีใครสร้างขึ้น

คนพาลหรือคนโง่เขลามักอวดตนว่า

เก่ง หรือฉลาดเหนือกว่าปราชญ์

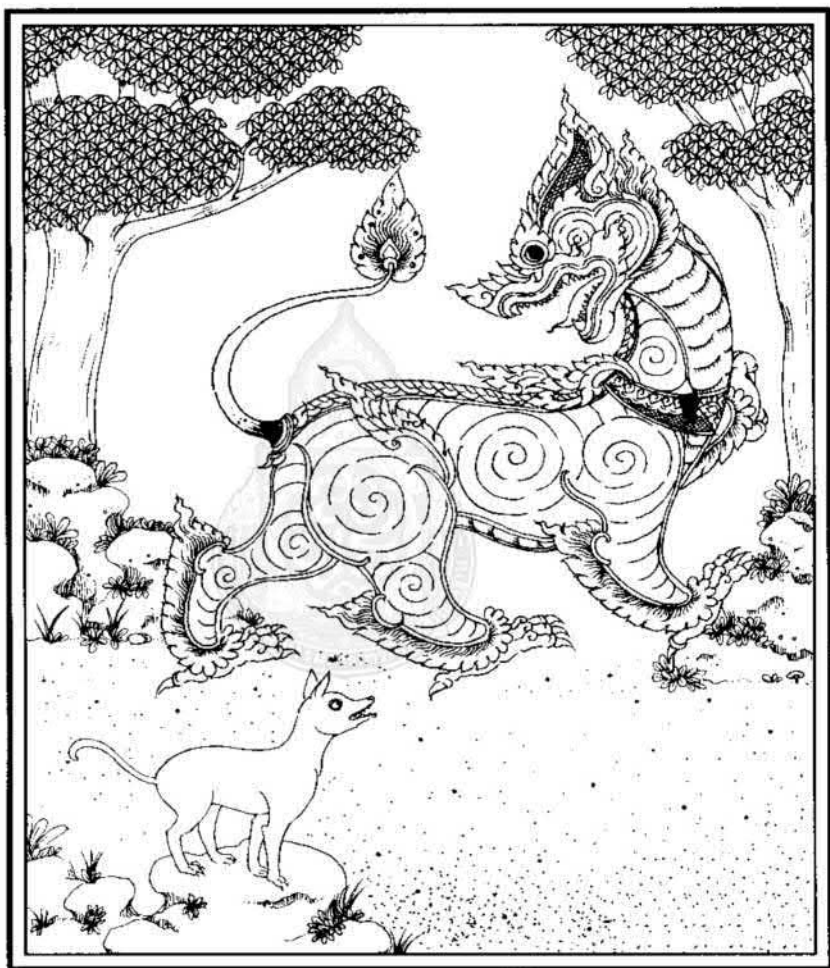
เสือพอมกวางวิ่งเข้า

โจมชีวิต

๒๒ เลือผอมกวางวิ่งเข้า ไจอมชีวิต
ไปว่าเลื่อมมีฤทธิ์ เลิศล้ำ
เลียบเลียดตั้งคมกริช เลือซ่อน วัณนา
ครันปะปามลัมขว้า จึ้งรู้จักเลือ

๒๓ ทองเหลืองเปลืองร้ายห่อน เห็นมี
ขัดเท่าขัดราศี เล้าไชร้
นพคุณหมดใสสี เสรีจโทษ
ถึงบ่แต่งตั้งไว้ แจ่มแจ้งไฟบุลย์

ไปว่า	ไม่คิดว่า
กริช	มิต ๒ คม รูปคดปลายมิตแหลม (ฉบับสอนอ่าน ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕ เขียน กฤษ)
ปะปาม	ปะทะแล้วถูกขยี้ม
ลัมขว้า	คือ ลัมคว้า (ขว้า เป็นคำโทโทษ)
เปลืองร้าย	ทำให้หมดความมัวหมอง
ขัดเท่าขัด	ขัดแล้วขัดอีก
ราศี	ความหมอง
นพคุณ	ทองคำเนื้อแก้ว หรือทองคำบริสุทธิ์ (โบราณกำหนด ราคาทองตามคุณภาพของเนื้อทอง ทองเนื้อแก้วคือ ทองคำบริสุทธิ์ ซึ่งน้ำหนักทองนั้นๆหนัก ๑ บาท มีราคาหรือมูลค่า ๙ บาท)
หมดใสสีเสรีจโทษ	เมื่อล้างความหมองออกไป ก็จะเป็นความผุดผ่อง
ถึงบ่แต่ง	แม้ว่าไม่ได้ตกแต่ง

สีหราชำครำครวญ

สุนัขเยะ หยันนา

๒๔ พระสมุทรโหว่หวาดห้วย
เมรุพลวกปลวกสำรวล
สีหราชรำครำครวญ
สุริยส่องยามเย็นเข้า

คลองสรवल
รำเจ้า
สุนัขเาะะ หยันนา
หึ่งห้อยยินดี

๒๕ แมวลำหนูแซ่ซี่
หมาลำวิฬาร์ผัน
ครูลำศิษย์ละธรรม
เลื้อลำป่าแรมร้าง

จรจรัล
สู่หล้าง
คบเพื่อน พาลนา
หมดไม้ไพรสณฑ์

โหว่หวาด	ห้วนโหว่ ไม่สงบนิ่ง
เมรุพลวก	เขาพระสุเมรุผุยุ่ย เนื้อไม้แน่น (พลวก คือ เนื้อไม้แน่น)
สำรวล	สรवल หัวเราะ
ลำ	ละไป ถอยไป ในที่นี้หมายถึง ไม่อยู่
วิฬาร์	แมว
หล้าง	คือ ล้าง หมายถึง ข้างล่าง หรือใต้ถุนบ้าน (หล้าง เป็น คำไทย)
ละธรรม	ละเลยการทำความดี ในที่นี้หมายถึง สิ่มคำสั่งสอน

๖๖ จามรีชนช้องอยู่
ชีพบรักรักยศ
สัตว์โลกซึ่งสมมติ
ดูเยี่ยงสัตว์นั้นได้

หยุดปลด
ยิ่งไขรั
มีชาติ
ยศช้องสรรเสริญ

๖๗ นพคุณใส่เป้าสูบ
ค้อนเหล็กกรุมรันตี
บ่เจ็บเท่าธูลี
เจ็บแต่ท่านชั่งด้วย

แสนที่
ห่อนม้วย
สักหยาด
กล้าน้อยหัวดำ

จามรี

สัตว์ประเภทเคี้ยวเอื้องชนิดหนึ่ง มีขนละเอียด
สีน้ำตาลอ่อนถึงน้ำตาลเข้ม หางยาว ปลายหางมี
ขนเป็นพู่

ชนช้องอยู่

ชนถูกเกี่ยวติดอยู่

รักยศยิ่ง

รักเกียรติยศยิ่งกว่าสิ่งอื่น ๆ

สัตว์โลก

ชาวโลก มนุษย์

มีชาติ

มีชาติตระกูลกำเนิดดี

รัน

ดีไม่ยั้ง

ห่อนม้วย

ไม่สูญเสียสภาพ (ที่เป็นทองคำ)

เจ็บแต่ท่านชั่งด้วย

เจ็บ หากนำไปเปรียบเทียบกับน้ำหนักของ

กล้าน้อยหัวดำ

เมล็ดมะกล่ำหัวดำ

๒๘ เสียสินสวณศักดิ์ไว้
เสียศักดิ์สู่ประสงค์
เสียรู้เร่งดำรง
เสียสัตย์อย่าเสียสุ

วงศ์หงส์
สิ่งรู้
ความสัตย์ ไว้นา
ชีพม้วยมรณา

๒๙ ตัดจันทน์พินมวงไม้
แปลงปลูกหนามรามรณ
ฆ่าหงส์มยุรณก
เลี้ยงหมูกากินเนื้อ

จัมบก
รอบเรื้อ
กระเหว่า เสียนา
ว่ารู้ลีลา

สิน	ทรัพย์สินเงินทอง
ศักดิ์	ศักดิ์ศรี
วงศ์หงส์	เชื้อสายก่าเนิดที่ดี
จัมบก	ดันจำปา
แปลงปลูก	ปลูก (แปลง คือ สร้าง)
ราม	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) กรมศิลปากร (๒๔๙๐), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ ร่าย
มยุร	นกยูง
ว่ารู้ลีลา	ให้อรรถาธิบายและลักษณะของสิ่งนั้นๆ

๗๐ เอสาเรเทียมอุฐโธ
 เก็บปิดเทียมแก้วปูน
 เมืองโตพิภักติพูน
 นับแต่ไกลอย่าได้

เป็นมูล
 ค่าไว้
 มีตั้ง นี้นา
 ได้เต้าเมืองเชิญ

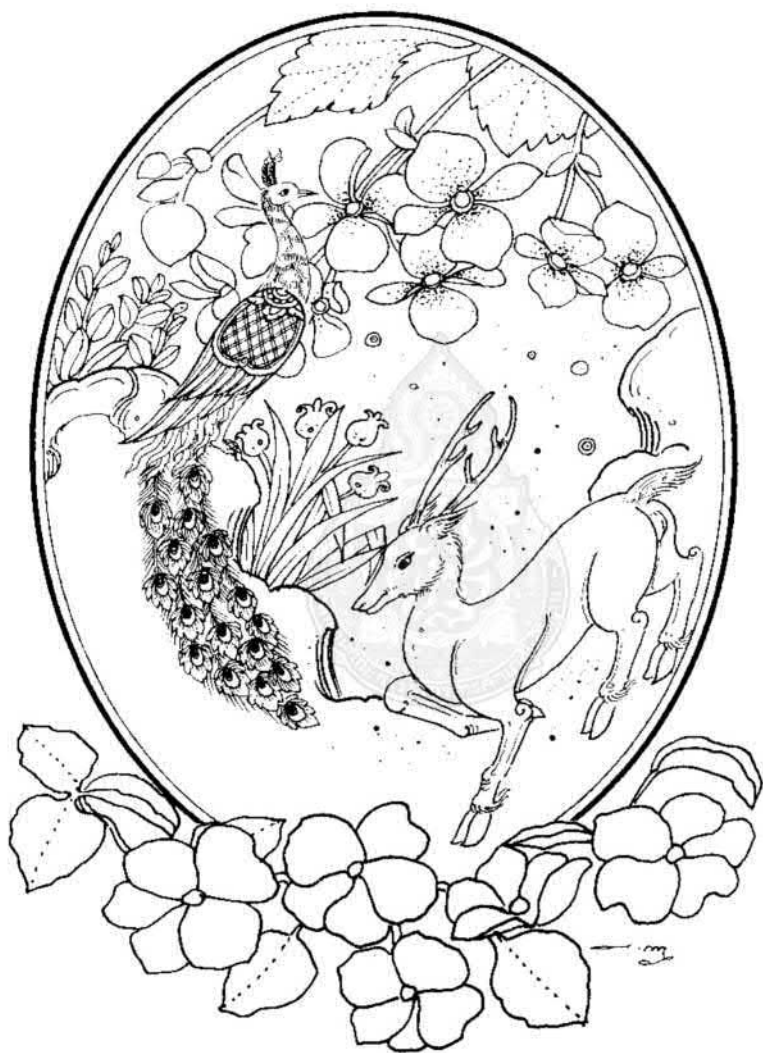
๗๑ น้ำเคี้ยวยุงว่าเงี้ยว
 ทรายเหลือบทางยุงงาม
 ตาทรายยั้งนิลวาม
 ลิงว่าหว่าหวังหว่า

ยุงตาม
 ว่าหญ้า
 พรายเพริศ
 หว่าดินโดยตาม

สาร
 เป็นมูล
 เทียม
 แก้ว
 ปูนค่า
 พิภักติ
 น้ำเคี้ยว
 เงี้ยว
 ทราย
 เหลือบ
 ลิงว่าหว่า
 หวังหว่า
 หว่า
 ดินโดยตาม

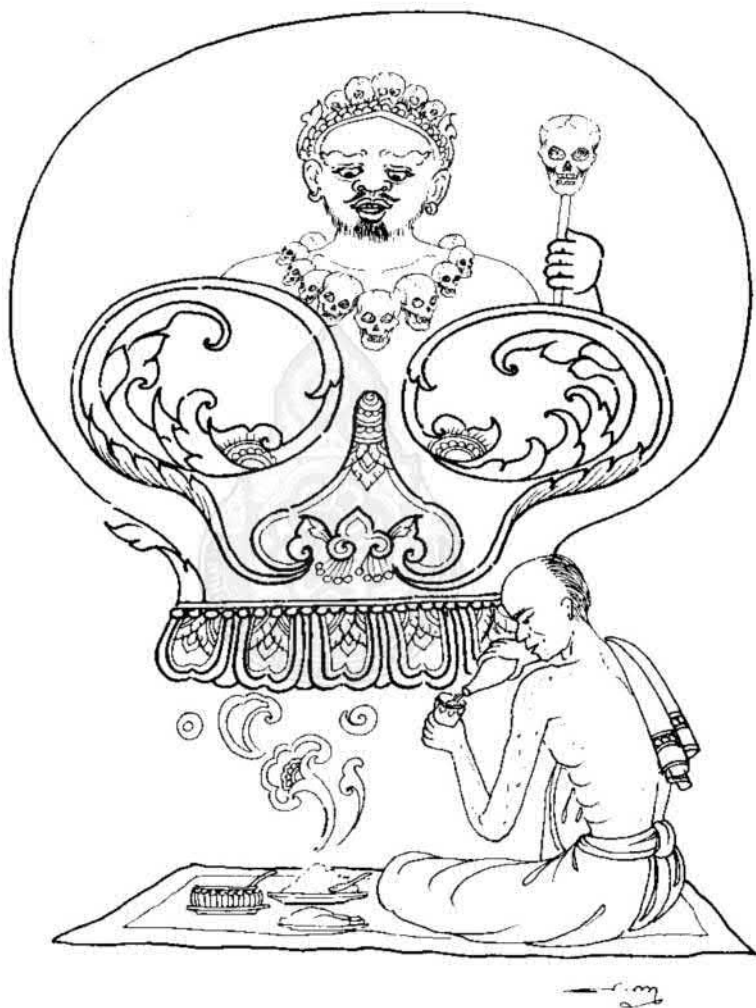
ช้าง
 เป็นมาตรฐาน
 เท้าเทียม ดีค่าว่าเสมอกัน
 แก้วมณี
 ดีค่า ดีราคาไว้
 กำหนดค่า
 สายน้ำที่คดเคี้ยว
 งู
 เนื้อทราย
 แลเห็น ช่าเลื่องเห็น
 ลิงคิดว่าเป็นลูกหว่า
 หวังอยากได้ลูกหว่า
 หวันไหว

สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ โดด

ทรายเลียบทางขุขาม

ว่าหญ้า

มัจจุราชหัวผู้เฒ่า

ปฐวันตาย

๗๒ สักขารหวัผู้ว่า
 ทรัพย์ยอมหวัคนจง
 หญิงหวัแก่ชายปลง
 มัจจุราชหวัผู้เฒ่า

ดนตรี
 ว่าเจ้า
 ชมลูก
 บรูวันตาย

๗๓ มือด้วนคิดจะมล้าง
 ปากด้วนถ่มน้ำลาย
 หิงห้อยแข่งแสงฉาย
 คนทุพพลอดกล้ำ

เขาหมาย
 เลียบฟ้า
 สุริเยศ
 แข่งผู้มีบุญ

หวั	คือ หวัระ ในที่นี้หมายถึง หวัระะยะ
คนจงว่าเจ้า	คนที่คิดว่าตนเป็นเจ้าของ (ในทรัพย์สินนั้น)
ชายปลงชมลูก	ชายที่เฝ้าเซยชมลูก
ผู้เฒ่า	คือ ผู้เฒ่า ผู้มีอายุมาก (เฒ่า เป็นคำโทโทษ)
มล้าง	คือ ม้าง หรือ ล้าง หมายถึง ทำลาย
คนทุพพล	คนมีกำลังน้อย ในที่นี้หมายถึง คนมีบุญน้อย

๗๔ ๑ แวนตามาใส่ผู้
คนหนวกฟางสำน่าน
คนใบ้ไฟแสดงสาร
แจกเครื่องประดับชร้อง

อันธการ
ขับร้อง
โคลงกาพย์
ใส่ให้วานร

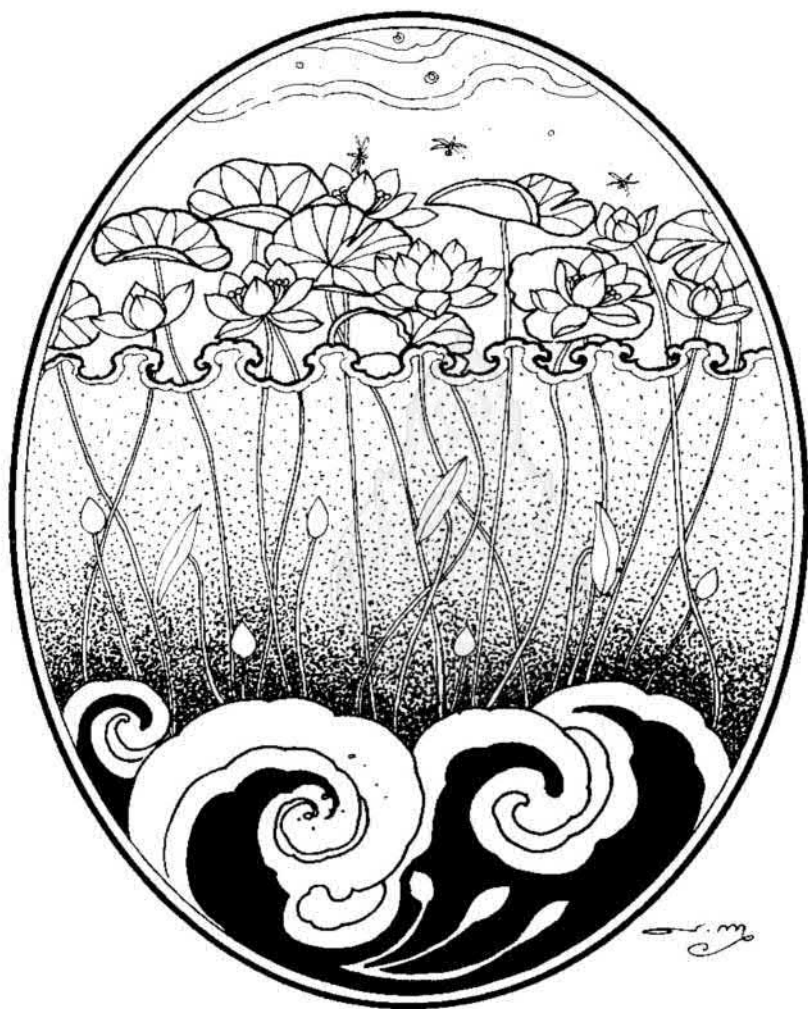
๗๕ ๑ วัดช้างเบื่องบาทรู้
วัดอุทกชัฏกมฺทมาลย์
ดูครูสดับโวหาร
ดูกระกูลเผ่าผู้

จักสาร
แม่นรู้
สอนศิษย์
เพื่อด้วยเจรจา

ผู้อันธการ
สำน่าน
ชร้อง
วัดอุทก
กมฺทมาลย์
แม่นรู้
กระกูล

คนตาบอด
เสียง เสียงพูด
ช้อง พร้อม ทั้งหมด ในที่นี้หมายถึง ประดง
วัดความลึกของน้ำ
ดอกบัว ในที่นี้หมายถึง สายบัว หรือก้านบัว
รู้ได้อย่างแน่ชัด
สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร
(๒๔๙๐), วัดพระเชตุพน (๒๕๑๗) ใช้ ตระกูล

วัดอุทกซักรกมฺพมณาลย์

แม่นรู้

๗๖
๑ พระสมุทรสุดลิกลิ้น
สายดิ่งทิ้งทอดวา
เขาสูงอาจวัดวา
จิตมนุษย์นี้ไซ้

คณนา
หยั่งได้
กำหนด
ยากแท้หยั่งถึง

๗๗
๑ ไม่ล้มควรค่ามได้
คนล้มจักค่ามกราย
ทำชอบชอบห่อนหาย
ทำผิดผิดจักให้

โดยหมาย
ห่อนได้
ชอบกลับ สอนองนา
โทษแท้ถึงตน

สายดิ่ง	เครื่องมือใช้สำหรับวัดระยะความลึก อาจทำด้วยเชือกผูกกับก้อนหิน ใช้หย่อนลงไปใต้น้ำหรือบ่อ
วา	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), วชิรญาณ (๒๔๙๐), กรมศิลปากร (๒๕๓๙), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ มา คณะกรรมการฯ เห็นว่า สมัยก่อนอาจใช้คำเดียวซ้ำ ๒ ครั้งได้
ค่ามได้	คือ ข้ามได้ (ค่าม เป็นคำเอกโทษ)
โดยหมาย	ตามที่ตั้งใจ
ชอบ	ความดี
ผิด	ความชั่ว ความเลว ความผิด

๗๘ ๐ ไม้มั้จักคำมให้

คนท้าวลั้คำมพาน
เสื่อผอมอย่าอวดหาญ
พาลประทุษฐ์ตกรไ้

ดูการ
ห่อนได้
เข้าผลัก เสื่อแฮ
อย่าได้ทำคุณ

๗๙ ๐ ทรชนยากไร้อย่า

อย่าหยิบทั้พญ์อุตหนุณ
ก่อเกื้อเกื้อบเกินทุน
ครันค้อยคลายวายไ้

ทำคุณ
หย่อนให้
มันมั่ง มีนา
กลับสู้ดูแลน

ดูการ
คนท้าว
คำมพาน

พาลประทุษฐ์ตกรไ้
อย่าได้ทำคุณ
วายไ้
กลับสู้ดูแลน

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ ดูกาล
คนลั้ คนตักทุกขไ้ได้ยาก (ท้าว คือ ลั้)
คือข้ามพาน, ข้ามหน้าข้ามตา ในที่นี้หมายถึง ดูถูก
เหยียดหยาม (พาม คือ พบปะ, ปะทะ, ระเบิด)
คนชั่วร้ายที่ตักทุกขไ้ได้ยาก (ประทุษฐ์ คือ ชั่ว ร้าย)
อย่าได้ช่วยเหลือ
สิ้นสุดความยากจน
(คนชั่วนั้นก็) กลับดูถูกเหยียดหยาม

๘๐ แม้นทำคุณท่านได้
ครั้นโทษมีแต่อัน
ดิฉินหมิ่นคำหยัน
กลบบลคุณหลังได้

ถึงพัน
หนึ่งไร่
เยาะกล่าว
ยิ่งด้วยพันทวี

๘๑ ทำคุณท่านหอนรู้
ท่านบ่แทนคุณปอง
กลกาแต่งยุงทอง
ยุงเอาหมึกม่อไล่

คุณสนอง
โทษให้
ลายเลิศ
ลูบสิ้นสรรพางค์

คุณหลัง
กลกาแต่งยุงทองลายเลิศ

หมึกม่อ

คุณความดีที่ทำมาก่อน
ราวกับกาที่แต่งลายให้นกยุงจนมีขนหาง
งามเลิศ
คือ *มินหม้อ* เป็นสีดำที่ทำจากเขม่าของ
กันหม้อ (*ม่อ* เป็นคำเอกโทษ)

๘๒ เทพาทันเทพเรื่อง

บ่เท่าพระอินทร์องค์
คุณพันหนึ่งผู้ทรง
มีโทษอันหนึ่งไซ้

ฤทธิ์รงค์
หนึ่งได้
ความชอบ ไร้นา
กลบกล้ำพันคุณ

๘๓ ใครซื้อซื้อต่อตั้ง

ใครคดคดผ่อนผัน
ทองแดงว่าสุวรรณ
ตุลกลูกสองเถา

ตามกัน
ตอบแต่
ยังถ่อง เหมือนฤ
ว่าไอ้เป็นลิง

เทพาทันเทพ
กลบกล้ำพันคุณ

คดผ่อนผัน

แต่

ทองแดงว่าสุวรรณ

ถ่อง

ตุลกลูกสองเถา

ว่าไอ้เป็นลิง

เทวดาพันองค์

(ก็สามารถ) ลบล้างความดีที่ทำไว้พันครั้งได้
หมดสิ้น

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา
(๒๕๓๘) ใช้ ควรคดผัน

ไป

(เห็น) ทองแดงก็ (คิดว่า) เป็นทองคำ

อร่าม สุกปลั่ง

เปรียบเทียบลูกของท่านกับลูกของลิงว่า สองอย่าง
นี้เท่าเทียมกัน เหมือนกัน (เถาว่า คือ เทาว่า ;
เถา เป็นคำโทษ)

๘๙ ใครทำโทษโทษนั้น

ใครคิดจิตคดคด

ใครจริงจึงจริงจรด

ใครใคร่ร้ายเร่งร้าย

แทนทด

ต่อบ้าง

รักต่อ กันนา

รักร้ายแรมไกล

๙๐ นายรักไพรไพรพร้อม

มีศึกสู้จนตาย

นายเบียนไพรไพรกระจาย

นายบ่รักไพรแกล้ง

รักนาย

ต่อแย้ง

จากหมู่

ล่อล้างผลาญนาย

ทำโทษ

แทนทด

ใครใคร่ร้ายเร่งร้าย

รักร้ายแรมไกล

เบียนไพร

ไพรกระจายจากหมู่

แกล้งล่อล้างผลาญ

ทำร้าย ทำไม่ดี

ทดแทน ตอบสนอง

ใครที่อยากจะทอดทิ้งเราไป เราก็จะทอดทิ้งคน
คนนั้นเช่นเดียวกัน

เบียดเบียนไพร รบกวณไพร ทำให้เดือดร้อน

ลูกน้องหนีหายไปหมด (ไพร คือ ข้า บรवार ลูกหมู่)

กลับมาทำลายล้างผลาญ (แกล้ง คือ ตั้งใจ; ล่อ คือ
ล่อลวง)

๕๖ ข้าท้าวเอาจิตท้าว
บ่าวท่านเอาใจนาย
ศิษย์ท่านผ่อนผันผาย
อยู่ที่เรือนตัวนั้น

แม่นหมาย
แม่นหมั้น
โดยจิต ครุณา
แต่น้ำใจเอง

๕๗ รักกันอยู่ขอบฟ้า
เสมออยู่หอแห่งเดียว
ซังกันบ่แลเหลียว
เหมือนขอบฟ้ามาป้อง

เขาเขียว
ร่วมห้อง
ตาต่อ กันนา
ป่าไม้มาบัง

เอาจิตท้าว	เอาใจเจ้านาย
บ่าว	ข้า คนรับใช้
โดยจิต	(ทำ) ตามใจ
เรือนตัว	บ้านของตน
แต่น้ำใจเอง	(ทำอะไรก็ได้) ตามแต่ใจของตน
เสมอ	เท่าเทียมกับ เหมือนกับ ปานกัน

นบท่านท่านจักปอง

นอบไหว้

๘๘ ให้ท่านท่านจักให้
นบท่านท่านจักปอง
รักท่านท่านควรครอง
สามสิ่งนี้เว้นไว้

ตอบสนอง
นอบไหว้
ความรัก เรานา
แต่ผู้ทรชน

๘๙ แม้นมีความรู้ตั้ง
ฉิบมีคนชู
หัวแหวนค่าเมืองตรู
ทองบร่องรับพัน

สัพพัญญู
ห่อนขึ้น
ตาโลก
ห่อนแก้วมีศรี

เว้นไว้แต่
ผู้ทรชน
ค่าเมือง
ตรูตาโลก
ทองบร่องรับพัน
ห่อนแก้วมีศรี

ยกเว้นแต่
คนเลว คนชั่ว
ค่าควรเมือง คือ มีค่ายิ่ง
คนทั่วไปเห็นว่างาม (ตรู คือ งาม)
หากไม่มีทองเป็นตัวแหวนรองรับ หัวแหวนนั้น
หรือจะงดงาม

ชายข่อมเฉลิมเลิศแล้

ปิ่นแก้วเกศหญิง

๑๐ ราชรถปรากฏด้วย
คว้นประจักษ์แก่กองไฟ
ราชาอิสระใน
ชาย่อมเฉลิมเลิศแล้ว

ธงชัย
เที่ยงแท้
สมบัติ
ปิ่นแก้วเกษมญิง

๑๑ รำฟ้อนสุนทรด้วย
ร้องขับศัพท์เสนาหา
มวยปล้ำล้าสนสา
รักกับชงนั้นแล้ว

รูปา
ยิ่งแท้
มารถจึง ดีแธ
เพื่อล้นเจรจา

ชาย่อมเฉลิมเลิศแล้ว
ปิ่นแก้วเกษมญิง
สุนทร
ร้องขับ
ศัพท์เสนาหา
เพื่อล้นเจรจา

ผู้ชาย หรือ สามีย่อมเป็นเครื่องเชิดชูแก่ผู้หญิง
หรือภรรยา
งดงาม
ขับร้อง ขับร้องเพลง
เสียงและด้อยคำอันไพเราะ
เพราะเหตุที่การพูดจา

กระพรวเสียงเพราะแท้

แก้ตัว

๙๒ ๑๑ กระหว่าเสียงเพราะแท้

หญิงเลิศเพราะรักผิว
นักปราชญ์มาตรรูปมัว
เพราะเพื่อสรรสมนั้น

แก้ตัว

แม่นหมั้น
หมองเงื่อน งามนา
ส่องให้เห็นงาม

๙๓ ๑๒ นารายณ์วายเว้นจาก

อากาศชาติสุริยจร
เมืองโตบมีวร
แม้ว่างามล้นฟ้า

อาภรณ์
แจ่มหล้า
นักปราชญ์
ห่อนได้งามเลย

แม่นหมั้น

มาตรรูปมัวหมองเงื่อนงาม
เพราะเพื่อสรรสม
อากาศ
วร

คือ แม่นมั่น แน่แท้ มั่นคง (หมั้น เป็น
คำโทโทษ)
แม้ว่ารูปร่างไม่สวยงาม แต่ก็ยังงดงามได้
เพราะมีธรรมะ
ในที่นี้หมายถึง ท้องฟ้า
ประเสริฐ

๑๕๔ เขาใดไร่ถ้ำราช
สระโหดหงส์ละวาง
พฤกษ์ใดบกใบบาง
สาวชั๊ดชู้ไอ้เอ๋

สีห์หมาง
วากเว้
นกหน่าย
เพราะชู้ชายทราหม

๑๕๕ ป่าใดไกลพยัคฆ์ร้าย
ไม้หมดม้วยบมี
หญิงยศดงามดี
เป็นที่หมิ่นชายชื้อ

ราวี
ร่มชื้อ
ผัวหน่าย
หยอกเข้าเสียดน

หมาง
สระโหด
หงส์ละวางวากเว้
บกใบบาง
สาวชั๊ดชู้ไอ้เอ๋
ชู้ชายทราหม
ชื้อ
หญิงยศดงามดีผัวหน่าย
ชายชื้อหยอกเข้า
เสียดน

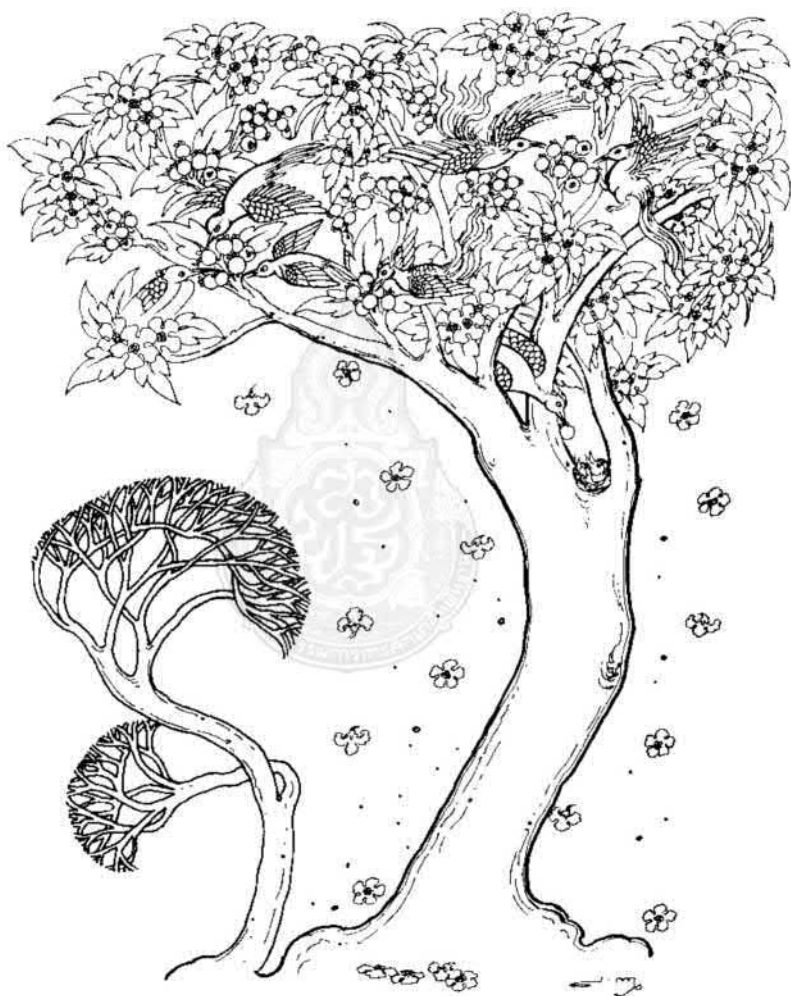
หมางเมิน ไม่สนใจ
สระที่ไม่มีน้ำ สระแห้ง (โหด คือ ไร่ ไม่มี)
หงส์ยอมละทิ้ง (วาก คือ เปลา หาย ; เว้
คือ เถลไถล)
แห้งแล้ง มีใบน้อย
หญิงยอมสลัดชายคนรักให้อยู่คนเดียว
ชายคนรักนิสัยไม่ดี
ร่มเย็น ชื้น
หญิงที่งามพร้อมทั้งรูปทรงและยศศักดิ์แต่
สามีเบื่อหน่ายคลายรัก
ยอมถูกชายแย่งชื้อลวนลาม
เปลืองตัว

ครอบครัว
ครูณเด็ก
สิ่งนี้ถาม

ดนตรี
เน้นซ้ำ
เป็นอิน
อัปเคร้าศรีหมอง

จาก	ปราศจาก ไม่มี
เสียศรี	(ปาก) ไม่มีราศรี ชิดชิด
อักษร	หนังสือ วิชาความรู้
ศรีหมอง	ไม่มีราศรี ไม่ส่งงาน

ต้นไม้พุ่มพัวพวง

นกมาก มีนา

๑๘ ดอยไถมีถ้ำราช

เหมืองมามีบัวหงส์
ต้นไม้พุ่มพัวพง
สาวหนุ่มตามชู้ไชรี

สิทธิ์ประสงค์

หากใกล้
นกมาก มีนา
เพราะชู้ชอบดา

๑๙ เปือกตมชมชื่นเชื้อ

หงส์กับบุษบากร
ภิกษุเสพสังวร
บุรุษสรกร้อย

กาสร

ชื่นช้อย
ศีลสุข ไชรีนา
เท่านั้นในหญิง

ดอย

เหมือง

มาบ

สาวหนุ่ม

ชู้ชอบดา

กาสร

บุษบากร

เสพสังวรศีลสุข

บุรุษสรกร้อย

เท่านั้นในหญิง

ภูเขา

ร่องน้ำที่ขุดขึ้นเพื่อชักน้ำมาทำนาทำไร่
บริเวณที่ลุ่มกว้างใหญ่ซึ่งมีธารน้ำไหลสายเล็ก ๆ

สาวรุ่น (หนุ่ม คือ วัยรุ่น)

เป็นที่พึงพอใจของคนรัก

ควาย

ที่เกิดของดอกไม้หรือดอกบัว ในที่นี้หมายถึงสระบัว
มีความสุขเมื่อได้สำราญระว่างรักชาติ

ชายแม้จะมีความรักอื่นใดนับเป็นร้อยอย่าง ก็ไม่เท่า
ความรักที่มีต่อหญิง

๑๐๐ ใครจักผูกโลกแม่
เหล็กเท่าลำตาลตริง
มนตร์ยาผูกนานหึง
ผูกเพื่อไมตรีนั้น

รัดรั้ง
ไปหมั้น
หายเสื่อม
แน่นเท่าวันตาย

๑๐๑ จำสารสับปลอกเกี้ยว
จํานาคมนตร์โอฬาร
จําคนเพื่อใจหวาน
จําโลกนี้มันแล้

ต้นสาร
ผูกแท้
ต่างปลอก
แต่ด้วยไมตรี

ไปหมั้น

คือ ไปหมั้น หรือไม่แน่นหนา (หมั้น เป็นคำโทโทษ)

หึง

นาน

เพื่อ

เพราะ ด้วย

แน่นเท่าวันตาย

แน่นแน่นมั่นคงตราบเท่าวันตาย (เท่า คือ เท้า)

จำ

จงจำ ผูกมัดไว้

สับปลอกเกี้ยว

ใส่ปลอกกรัดไว้ (ปลอก คือ สิ่งที่ทำเป็นวงสำหรับผูกติดข้าง)

จําคนเพื่อใจหวาน

ผูกใจคนก็ด้วยจิตใจที่อ่อนโยน

ต่างปลอก

แทนปลอกกรัด แทนเครื่องจองจำ

ဝေခံ

๑๐๒
๑) เรียนพระธรรมแก่ผู้ก

ปลอกผูกคชตริงตรา

มนตร์ดลและหยูกยา

ผูกโลกทั้งหลายนั้น

ศาสนา

๕๕
ตราภรณ์

សមរភពដូក ឡង់

แน่นด้วยไมตรี

DOM

๑๐๓
๐๑ ผจญคนมักโกรธด้วย

ผจญห่มุ่ทรชนดี

ผจญคนจิตโลภมี

ผจญอัสตย์ให้ยัง

ไมตรี

ต่อตั้ง

ทรัพย์แผ่ เพื่อนา

หยุดด้วยสัตยา

ตรึงตราตราภมน์

สมัคร

แน่นอนอยู่กับที่ (หมั่น เป็นคำโทโทษ)

คือ สามารถ

๑๐๔ รบศึกชนะได้
รบแม่เรือนตัวยง
รบใจชักให้คง
ถือว่าผู้นั้นแล

ในรงค์
ขยายดแพ
ความสัตย์
เลิศล้ำชายชาญ

๑๐๕ คนใดคนหนึ่งผู้
เคียดฆ่าคนอนันต์
ไปปานบุรุษอัน
เหียรท่านเย็นยอแล

ใจฉกรรจ์
หนักแท้
ผจญจิต เองนา
ว่าผู้มีชัย

ชนะ

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕)

ใช้ ชำนะ

ในรงค์

ในสนามรบ

รบแม่เรือนตัวยงขยายดแพ

เอาชนะภรรยาคนเก่งให้เกรงกลัวอยู่ใน
อำนาจ (แพ ในที่นี้น่าจะแปลว่า ชนะ
ซึ่งคำคำนี้ยังใช้อยู่ในภาษาไทยถิ่นเหนือ
และภาษาไทยถิ่นอีสาน)

ผจญจิตเอง

เอาชนะใจตนเองได้

เหียร

เหียร หรือ อีระ คือ นักปราชญ์

๑๐๖
๐ แพ้ศึกหลบหลีกได้

แพ็คดีทุกซ์ทน

แพ้ย่อยคั่นจนวน

แพ้วแม่เรือนทำร้าย

รอตตน

ทรัพย์สินฝ่าย

ตัวยาก ก็ดี

ยากเท้าบรลัย

๑๐๗
๐ สงครามแสงท่วยเกล้า

กลคดีพิงหา

ยามกีนรสโอชา

หาประโยชน์ลำเลิคนผู้

อาสาร

ท่านรู้

ชวนเพื่อน กินนา

เมื่อแก่ปริศนา

แล้

ทรัพย์ผ่าย

แพ้มือ

เท้า

แสงท่วยแก้ว

พ่าย สู้ไม่ได้ (ตรงข้ามกับ แพ้ในบทที่ ๑๐๔)

ทรัพย์สินหมดไป เสียไป (ผ้าย คือ ไป)

เสียงนั้น แพ้พนั้น

เท่า ทรายจน

แสวงหาหมู่นคนที่กล้าหาญ (ท่วย คือ หมู เหล่า)

๑๐๘ แสงรู้ฟังคบด้วย
แสงทรัพย์คบพานิช
แสงหายศศักดิ์ชิด
ผิใครได้ลูกไซ้

บัณฑิต
ง่ายไซ้
ชอบราช
เสพล่องเมียสาว

๑๐๙ หายากเชิงรอบรู้
หายากเชิงชาญชิด
หายากเช่นเชิงมิตร
หายากเชิงช่างให้

การกิจ
ชอบใช้
คุ้มชีพ
ชอบน้ำใจจริง

พานิช

เชิงชาญชิดชอบใช้
มิตรคุ้มชีพ

พ่อค้า

คนใกล้ชิดที่เชี่ยวชาญจะใช้ทำอะไรก็ได้ตั้งใจ
มิตรแท้ เพื่อนตาย (คุ้ม คือ ตลอดไป トラบเท่าถึง)

๑๑ ร้อยคนหาแก้วน้
พันหนึ่งหาปัญญา
แสนคนเสาะคนตรง
ไปเท่าคนหนึ่งผู้

กลางรงค์
ยิ่งรู้
ยิ่งยาก
อาจอ้างอวยทาน

๑๒ ช้างม้าเมียมึงแก้ว
ตัวมีตายจักปอง
ชีวิตสิ่งเดียวของ
ใช้ประทีปเทียนได้

เงินทอง
ย่อมได้
หายาก
ดับแล้วจุดคืน

เสาะ	แสวงหา
อวย	ให้
ใช้	ในที่นี้คือ ไม่ใช่
ประทีป	เครื่องตามไฟทำด้วยตะเกียง
เทียน	เครื่องตามไฟทำด้วยขี้ผึ้ง
ได้	เครื่องตามไฟทำด้วยเศษไม้และขี้เลื่อยคลุกน้ำมันยาง

๑๑๒ ๑ หาสินห้าขบแท้
แสงคู่ผู้เมียสาม
แสงรู้ค่อยเรียนตาม
แสงไฟเฝ้าไท่ท้าว

พยายาม
ขบเข้า
ต่อเจ็ด ขวบนา
ต่อสิ้นสุดกรรม

๑๑๓ ๑ เมื่อน้อยเรียนเร่งรู้
ครั้นใหญ่หาสินมา
เมื่อกลางแก่ศรัทธา
ครั้นแก่แรงออกเว้า

วิชา
สู่เหย้า
ทำแต่ บุญนา
ห่อนได้เป็นการ

หาสินห้าขบแท้
แสงคู่ผู้เมียสามขบเข้า

แสงรู้ค่อยเรียนตามต่อเจ็ดขบ
กลางแก่
แรงออกเว้า

แสงหาทรัพย์สินยอมใช้เวลา ๕ ปี
ชายหญิงแสงหาคู่ยอมใช้เวลา
๓ ปี
แสงหาความรู้ใช้เวลาเรียน ๗ ปี
วัยกลางคน
แรงลดน้อยถอยลง

ครั้นใหญ่หาสินมา

สู่เหย้า

ความรู้เรียนเมื่อน้อย

หนังสือ

๑๑๕ ความรู้เรียนเมื่อน้อย
ค่อยสมรรถจึงหัดปรือ
รู้แล้วเลิศอย่าถือ
บุญจักให้ใครรู้

หนังสือ
โล่ตั้ง
दनถ่อม เกิดพ่อ
รับรู้เป็นเอง

๑๑๕ ปางน้อยสำเนียงรู้
ครั้นใหญ่ยอมหาทุน
เมื่อกลางแก่แสงบุญ
ยามห่อมหำไธได้

เรียนคุณ
ทรัพย์ไว้
ธรรมชอบ
แต่ล้วนอนิจจัง

ปางน้อย เมื่อยังอายุน้อย ยังเด็กอยู่
ทำไธได้ จะทำสิ่งไธได้

๑๑๖ ความรู้ยิ่งล้ำ
คิดค่าควรเมืองนับ
เพราะเหตุจักอยู่กับ
โจรจกเบียนบได้

สินทรัพย์
ยิ่งไซ้
กายอาต มานา
เร่งรู้เรียนเอา

๑๑๗ จักเรียนความรู้พิ
จักกล่าวภรรยา
จักขึ้นสู่บนภู
จักเสพกามาพร้อม

นิจครู
พวกพ้อง
เขาค่อย เดินนา
โกรธไซ้รำพึง

ค่าควรเมือง
เบียนบได้
จักกล่าวภรรยา
ดูพวกพ้อง

มีค่ายิ่งอันจะประมาณมิได้
เอาไปไม่ได้ (เบียน คือ รบกวณ ทำให้เดือดร้อน)
จะสู้ขอมาเป็นภรรยา
ให้ดูไปถึงตระกูล

๑๑๘ ความเพียรเป็นอรแล้ว
คร้านเกียจเป็นเพื่อนสนิท
วิชาเฉกยาติด
ประมาทเหมือนดับได้

เป็นมิตร
ร่วมไว้
ชมชื่น
ชั่วร้ายฤาเห็น

๑๑๙ ผู้รู้จูงให้
จักเจื่องเจื่องเป็นกล
จักสุกอย่าสุกปน
ทางโล้วไฉนแก้

เทียมคน
เจื่องแหง
ดิบครึ่ง หนึ่งนา
รอดแคล้วภัยพาล

ร่วมไว้
วิชาเฉกยาติดชมชื่น
ประมาทเหมือนดับได้
ชั่วร้ายฤาเห็น
จักเจื่องเจื่องเป็นกลเจื่องแหง

คู่กับความยากจน
วิชาความรู้เปรียบดั่งยาซึ่งรักษาโรคได้แม้รส
จะชมชื่น
หากมีความประมาทก็เปรียบเสมือนดับไฟมืด
สิ่งถูกสิ่งผิดจะมองเห็นหรือ
ถ้าจะสงบเสงี่ยม ก็ให้สงบเสงี่ยมอย่างมี
ชั้นเชิง (เจื่อง คือ เชื่องช้า ในที่นี้หมายถึง
สงบเสงี่ยม)

๑๒๐ ความรู้ยังได้
เป็นที่ชนพำนัก
อย่าเกียจเกลียดหน่ายรัก
รู้ชอบใช้ชอบทิว

สินศักดิ์
นอบนัว
เรียนต่อ
เหนื่อยแพ้แรงโรย

๑๒๑ วิชาเป็นเพื่อนเลี้ยง
ยามอยู่เรือนเมียสนิท
ร่างกายสหายติด
ธรรมหากเป็นมิตรช้อน

ชีวิต
เพื่อนร่อน
ตามทุกข์ ยากนา
เมื่อม้วยอาสัจ

ยังได้สินศักดิ์
ไซ
เพื่อนร่อน
ช้อน

ยิ่งกว่าได้ทรัพย์สินยศศักดิ์
ในที่นี้หมายถึง ไมใช่
เพื่อนในยามทุกข์ยากเดือดร้อน มิตรร่วมทุกข์(ร่วมสุข)
คือ ค่อน หมายถึงเมื่อใกล้จะ... (ช้อน เป็นคำไทไทย)

ขามอยู่เรือนเมืงสนิท

เพื่อนรอน

๑๒๖ เป็นชายความรู้ยิ่ง
ทุกประเทศมีผู้นำ
สตรีรูปงามสรรพ
แมตักยากไร้ร้าง

เป็นทรัพย์
อ่านอ้าง
เป็นทรัพย์ ตนนา
หอนไร้สามี

๑๒๗ เห็นใจจำให้แน
ฟังไถอย่าฟังตาย
ชนมียืนอย่าฟังวาย
สิ่งสดับทั้งนั้น

นึกหมาย
สดับหมั่น
ตรงตริก ธรรมนา
ผิดเพี้ยนเป็นครู

ทุกประเทศ	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๖๕, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ ตกประเทศ
ตกยากไร้ร้าง	นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ ตกไหน
อย่าฟังตาย	ตกทุกชยากไร้ ลำบากยากเข็ญ
สดับหมั่น	อย่าฟังเปล่าๆ หรือฟังอย่างไม่ตั้งใจ (ตาย คือ เปล่า)
เป็นครู	คือ สดับมัน จำให้แม่นยำ มันคง (หมั่น เป็นคำโทโทษ)
	เป็นบทเรียนสอนใจ เป็นการให้ความรู้

๑๒๔' เกตราเพียบล้นล้น
เกวียนหนักหักเพลาล้น
น่านานชานหลังคัน
ผู้ประจาคมมากให้

จอมจร ณฑนา
จ่ายไร่
เพราะเปี่ยม เต็มแฮ
ทรัพย์ม้วยหมดตัว

๑๒๕' พลอดนักรักพลาดปลั่ง
หาญนักรักชีวิต
ตรองนักรักเสียจิต
รักนักรักหลงด้วย

พลันผิด
มอดม้วย
จักคลั่ง
เล่ห์ล้นลมหญิง

อรรณพ	ห้วงน้ำ ทะเล มหาสมุทร
ชานหลังคัน	ล้นคันตลิ่ง
ประจาคม	บริจาคม ให้ทาน
พลอดนักรัก	พุดมาก

อิงดัง
สับปลี
จักขบ ไครนา
ชาติเชื้อเดียวกัน

พะพง
ขบค้น
คักดีสาธู
เพราะร้ายแรงทะนง

สับปลี พุดจากลั่นกลอก ไม่น่าเชื่อถือ
 อาจอุก อุกอาจ หัวหาญ
 หมั้น คือ มั่น แน่แท้ (หมั้น เป็นคำโทโทษ)

๑๒๘
๐๑ **ลับหลังบังเบียดล้าง**

ต่อพักตร์ยักยอนบุญ

คบมิตรจิตปานปูน

กลดั่งเสพน้าฝั่ง

ขอบคุณ

ลึกซึ้ง

เป็นดุษณี

คลุกเคล้าตาย

๑๒๓ ผู้ยื่นแม่ประโยชน์ไซ้

มิตรประมุขฐ์ทำจิต

กายกับพยาธิจิต

รูกขชาติในป่าล่า

เสมอมิตร

เจ็บซ้ำ

ใครชอบ เลยนา

เลิศให้เป็นยา

บังเบียด

แม่ประโยชน์

เสมอ

เบียดบัง ยักยอกเอาเป็นของตน

หากทำประโยชน์ให้

(ก็) เท่ากับ (เป็น); เปรียบเหมือน (เป็น)

๑๓๐ สนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อ
กินกัดเนื้อเหล็กจน
บาปเกิดแต่ตนคน
บาปยอมทำโทษซ้ำ

ในตน
กร่อนขร้า
เป็นบาป
ใส่ผู้บาปเอง

๑๓๑ ฟักแฟงแดงเต้าถั่ว
หวานสิ่งใดให้ผล
ทำทานหวานกุศล
ทำบาปบาปชั้นชั้น

งายล
สิ่งนั้น
ผลเพิ่ม พุณนา
ไล่เลี้ยวตามตน

กร่อนขร้า

คือ กร่อนคร้า หมายถึงผุกร่อน สึกหรือ (ขร้า เป็นคำ
ไทยไทย)

เต้า

คือ น้ำเต้า เป็นชื่อไม้เถาล้มลุกชนิดหนึ่งในจำพวกฟักแฟง
ผลใช้กินได้

ชั้นชั้น

กระชั้น ติดต่อกัน

๑๓๒ ขยายประกอบด้วย

เคราะห์ใดกฤษณบพ
เม้นบุญช่วยอวยผล
เม้นบาปบุรพกรรมให้

มนตร์ดล

ปะไซร์

ผลเพิ่ม พุณนา

บาปซ้ำเสียสูญ

๑๓๓ มีสินญาเท่าผู้

บาปมิตรฤพานปน
รักใดจักเพิ่มพูน
แรงอื่นฤจักได้

มีคุณ

พยาธิไซร์

รักอาต มานา

เท่าด้วยแรงกรรม

ขยาย

อวยผล

บาปบุรพกรรม

ฤพานปน

พยาธิ

อาตมา

ยาที่คละเคล้า

ให้เกิดผล

บาปกรรมความชั่วที่ทำไว้แต่เก่าก่อน

หรือจะเทียบเท่า หรือจะเทียบได้กับ

โรคภัยไข้เจ็บ

ตนเอง

๑๓๔
๐ ออย่าโทษไท่ท้าวท่วย
ออย่าโทษสถานภุฉา
ออย่าโทษหมู่วงศ์
โทษแต่กรรมเองสร้าง

เทวา
ย่านกว้าง
มิตรญาติ
ส่งให้เป็นเอง

๑๓๕
๐ หมอแพทยทายว่าไข
โหรว่าเคราะห์แรงรุม
แม่มดว่าผีกุม
ปราชญ์ว่ากรรมเองไซ้

ลมคุม
โทษให้
ทำโทษ
ก่อสร้างมาเอง

ไท่ท้าวท่วยเทวา
ไข่มคุม

เทวดาและผู้เป็นใหญ่ทั้งหลาย
อาการเจ็บป่วยที่เกิดจากความผิดปกติของลมภายใน
ร่างกาย

แม่มด
ผีกุม

หมอผี หรือหมอรักษาโรคในสมัยโบราณ
ผีเข้า ผีทำให้เป็นไป

แม่ตว่าฝักุม

ทำโทษ

๑๓๖
๑ แม่มีตัวใหญ่เพียง
สูงเจ็ดลำตาลสา
พงศ์พันธุ์เผ่าจันทร์
ครั้นว่าไรทรัพย์แล

ภูผา
มารณแท้
สุริยศ ก็ดี
ท้าวเหล่าฤาเห็น*

๑๓๗
๑ คนผู้หินชาติข้า
ครั้นมั่งมีสินสรรพ
แม่ผู้เผ่าสุริยจันทร์
ครั้นทรัพย์แรมโรยร้าง

พงศ์พันธุ์
อวดอ้าง
สูงศักดิ์ ก็ดี
หมูร้ายดูแคลน

* ได้วรรคสุดท้ายของโคลงหมายเลขนี้ บางฉบับมีข้อความเพิ่มว่า (นับหน้าฤาดี)
สูงเจ็ดลำตาล สูงมาก โดยประมาณเท่ากับต้นตาลต่อกัน ๗ ต้น
หินชาติ เลวทราม ชั่วร้าย

๑๓๘ แม่มิเนตรพางเพี้ยง

มิวชาว์หลัก
ปัญญายิ่งใหญ่ศักดิ์
รู้เท่าใดฤพาน

พันจัก ชุแฮ
เลิศล้ำ
ลือทั่ว ภพนา
พ่ายแพ้ความตาย

๑๓๙ มีฤทธิ์แรงมากแม่

หักพระเมรุทบทน
หยิบยกสี่สากล
บัดย่อมจะพ่ายแพ้

ทศพล กิติ
ท้าวแท้
ชุกลอก ไฉนา
แก้ท้าวมฤตยู

พางเพี้ยงพันจักชู

ทศพล

พระเมรุ

ทบทนท้าว

สี่สากล

ท้าวมฤตยู

เสมอเหมือน (หรือราวกับ) ท้าวพันดาหรือพระอินทร์

ผู้มีพลกำลัง ๑๐ ประการ หมายถึง พระพุทธเจ้า

เขาพระสุเมรุ

หักพังทลายลงมา

สี่ทวีป ได้แก่ ชมพูทวีป อมรโคยานทวีป อุตตรกุ

ทวีป และบุพพิเททวีป

พญามัจจุราช เจ้าแห่งความตาย

๑๕๐ มีฤทธิ์รู้ยิ่งแม่น
เห็นเท็จตรึงไตรตรู
ดำดินแหวกสินธุ
รู้เท่ารู้ล้นฟ้า

สัพพัญญู ก็ดี
ทั่วหล้า
ทุกทวีป
ห่อนพ้นความตาย

๑๕๑ มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว
ทรัพย์ผูกบาทาคล
ภรรยาเยี่ยงบ่วงปอ
สามบ่วงใครพันได้

พันคอ
ห่วงไว้
ริงรัด มือนา
จึ่งพ้นสงสาร

เห็นเท็จ
ตรึงไตร
สินธุ
บ่วงหนึ่งเกี่ยวพันคอ
ผูกบาทาคลห่วงไว้
บ่วงปอริงรัดมือ
สงสาร

เกาะร้อน
ท่องเที่ยวไปในภพทั้ง ๓ คือ สวรรค์ โลก บาตาล
คือ สินธุ หมายถึง แม่น้ำ ทะเล มหาสมุทร
บ่วงที่ ๑ คือ บ่วงพันคอ (หมายถึง บุตร)
บ่วงผูกเท้า (หมายถึง ทรัพย์)
บ่วงผูกมือ (หมายถึง ภรรยา)
คือ สังสารวัฏ หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดตาม
ความเชื่อในพุทธศาสนา

สามบ่วงใครพันได้

จิ้งพั่นสงสาร

๑๕๘ บัญญัติลูกเต้าทรัพย์
ผู้โศกคิดเวียนวน
บ่คิดว่าตัวตน
เมียลูกทรัพย์หากเข้า

สินสกล
โศกเศร้า
สูญเปล่า ไชรัถา
เกาะช้อยามมรณ

๑๕๙ ผู้ใดมีมั่งชั่ง
ลูกที่ตีให้ครอง
ลูกร้ายอย่าพึงปอง
พึงวิจารณ์ประมวลให้

เงินทอง
สืบไว้
มอบทรัพย์ ให้นา
รอบรู้เป็นคุณ

๑๕๕ มีลูกจากโทษแท้
เข้าบ่อนคบบคนพาล
ส้องเสพสุราบาน
จากโทษแท้เท่านี้

สาธารณ์
ลักลั่น
การบาป
ลากล้าบิดา

๑๕๕ ลูกหนึ่งยอดเยี่ยมล้ำ
ลูกหนึ่งเทียมตระกูล
ลูกหนึ่งถ้อยสกูล
สามสิ่งนี้มีแล้ว

ประยูร
พ่อแท้
กว่าชาติ
เที่ยงแท้ทุกคน

ลูกจากโทษ

ลูกที่ปราศจากความชั่วร้าย ไม่ข้องแวะกับสิ่งเลว หรือ
หมายถึงลูกที่ดี

ลากล้าบิดา

ลากอื่นมีค่ายิ่งสำหรับพ่อ (และแม่)

ถ้อยสกูลกว่าชาติ

คือ ถ้อยสกูล หมายถึง เลว หรือต่ำกว่าพ่อแม่

ลูกที่ตื่นด้วย

ว่ารู้ฟังคำ

๑๕๖ มีลูกลูกเล่าไซ้
ลูกหนึ่งฟังล้างผลาญ
ลูกหนึ่งยอมคบบาล
ลูกที่ตีนันด้วย

หลายประการ
ทรัพย์ม้วย
พาผิด มานา
ว่ารู้ฟังคำ

๑๕๗ มีลูกคือลูกชี-
มีทาสเทียรดำแยะ
มีเรือรวชีแพ
มีแม่เรือนเปื้อนให้

กาแก
แสไล่
ดีกว่า
เดือดร้อนเพรางาย

๑๕๘ พระจันทร์โสภาสด้วย
แสงสว่างแผ้วพันสี
กษัตริย์อำอินทรีย์
บุตรที่ตี่รุ่งหน้า

ราตรี
ส่องหล้า
เรืองรุ่ง งามนา
พวกพ้องพงศ์พันธุ์

๑๕๙ ว่าเมียมี่มากล้ำ
เมียมี่หนึ่งยกยอเยียม
เมียมี่หนึ่งส่ายทรัพย์เสีย
เมียมี่หนึ่งทำโทษแท้

หลายเมียม
อย่างแหม่ม
สูญจาก ตนนา
เที่ยงให้ฉิบหาย

พระจันทร์โสภาสด้วยราตรี
แสงสว่างแผ้วพันสีส่องหล้า

อำอินทรีย์
รุ่งหน้า
ส่ายทรัพย์

ทำโทษ

พระจันทร์ย่อมสว่างสูกใสในยามราตรี
เมื่อปราศจากแสงของดวงอาทิตย์ส่องโลก หรือ
อีกอย่างหนึ่งว่า พระอาทิตย์ย่อมส่องสว่างใน
เวลากลางวัน
ประดับตกแต่งองค์
เป็นหน้าเป็นตา
ยกยอกย้าทรัพย์ ผลิตาทรัพย์ (ส่าย คือ แกว่ง
เคลื่อนย้ายไปมา)
ทำสิ่งไม่ดี ทำความผิด

๑๕๖ เมียมากจุงระมัดหมั่น
 มั่นยอมหมานตรัดล
 รักนักรักหลงกล
 ควรประหยัดย่าหง้าย

ตัวตน
 คิดร้าย
 การเสน่ห์
 จักสิ้นเสียตัว

๑๕๗ หญิงประทุษรู้ทำเลห์ซ้อน
 คัดคมมุ่งมั่นหมาย
 คอยไขปวยปางตาย
 เอาพิษเพิ่มภักซ์เข้า

เหนือชาย
 คำเข้า
 อับลาภ
 เหตุนั้นการฉวิล

จุง
 ระมัดหมั่น

ควรประหยัดย่าหง้าย

คอยไข
 ภักซ์

จุง
 คือ ระมัดมั่น หมายถึง ระมัดระวังให้มั่น
 (หมั่น เป็นคำโทโทษ)
 ควรระมัดระวัง อย่างมักง่าย (หง้าย เป็นคำ
 โทโทษ)
 ฝ่าวไข
 อาหาร

๑๕๒ หญิงชั่วผัวหย่าร้าง

ข้าหลีกหนีสามหน

ลูกศิษย์ผิดครุตน

เขาหมั่นน่อยาเข้า

สามคน

จากเจ้า

สามแห่ง

เสพล้องสมาคม

๑๕๓ หญิงชั่วชั่วร้ายรัก

เห็นบุรุษนักปราชญ์

แมลงวันย้อมเอาชาติ

บ่เสาะกลิ่นดอกไม้

ฤาคลาด

เกลียดเกล็ด

อสุภ เนানা

ดุจผึ้งภุมรา

ฤาคลาด

ชาตอสุภ

หรือจะวางเว้นห่างหาย (ฤา คือ หรือ)

สิ่งสกปรกหรือซากศพ (อสุภ คือ ไม่งาม ไม่สวย ไม่ดี ซากศพ)

บ่เสาะกลั่นดอกไม้

ตุจฝิ่งภุมรา

๑๕๕ ปางก่อนเคยร่วมน้ำ
เคยยื่นทรัพย์ไปสัปลิด
เคยเป็นมิ่งเมียสนิท
ในชาตินี้จึงได้

ใจจิต
ปลดให้
หลายชาติ มานา
เสพส้องครองกัน

๑๕๕ อากาศหฤโหดแท้
สัตว์สี่ตีนคือลา
มีลูกโจดปัญญา
เมียมิ่งร้ายอย่าใกล้

คือกา
ท่านไข้
ยิ่งศี- ตรุณา
อยู่เพียงชั้นที่๑

๑ โคลงหมายเลข ๑๕๕ นี้ มีอยู่ในฉบับสอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕)
ส่วนฉบับกรมศิลปากร (๒๕๓๕) เป็นบทที่ ๑๕๓ และเขียนต่างออกไปดังนี้

๑ อากาศหฤโหดร้าย
สัตว์สี่ตีนคือลา
นักพรตมักโกรธา
ร้ายกว่าร้ายนั้นแล้ว

คือกา
โหดแท้
หฤโหด
แต่ผู้หนีทา

ไปสั

ปลิดปลด

เสพส้องครองกัน

อากาศหฤโหดแท้คือกา

ปล่อย ละ

ปลิดออกให้ (ปลิด คือ ทำให้หลุดจากที่;
ปลด คือ เอาออก)

ได้อยู่เป็นคู่ครองกัน (ส้อง เป็นคำโทโทษ)

ในบรรดาสัตว์ที่บินได้นั้น กาเป็นสัตว์ชั่วร้าย
(โหด คือ ชั่ว ร้าย)

๑๕๖ ถอลอยกลางแม่น้ำ
แม่มีบุบบางเบา
สตรีรูปลำเพา
ยักหล่มถ่มร้ายซ้ำ

ฤาจะเอา
มอดย้า
ผัวหย่า เล่าแฮ
ไม่ร้ายแรงหึง

๑๕๗ ดังฤาแม่น้ำและ
ศาลสระโรงบึงบาง
เปรียบประจุกใจนาง
ฤาอ้อมเวลาด้วย

หนทาง
บ่อห้วย
ในโลก นี้นา
แห่งห้องสงสาร

ถ่อ	ไม่สำหรับค้ายันเพื่อดันให้เรือแล่นไปได้
มอดย้า	มอดกัดกิน
ลำเพา	โถมงาม
ยักหล่ม	รอยบุ่มที่สะบักทั้ง ๒ ข้าง ถือเป็นลักษณะไม่ตัวอย่างหนึ่งของผู้หญิงในบรรดาลักษณะที่ไม่ดี ๓ อย่าง คือ สัจจก ยักหล่ม ถ่มร้าย (สัจจก คือ มีขวัญหรือเส้นขนขึ้นเวียนเป็นก้นหอยที่แสกหน้า)
ถ่มร้าย	รอยบุ่มที่สะโพกทั้ง ๒ ข้าง
ศาล	ในที่นี้คือ ศาลา
โรง	สิ่งปลูกสร้างที่มีหลังคาคลุม ใช้เป็นที่อยู่อาศัยได้

๑๕๘ แผลงวันท่วยเด็กน้อย
 พลุกัดชลกุนที
 น้ำไหลและฤาษี
 เจ็ดสิ่งนี้อ่าได้

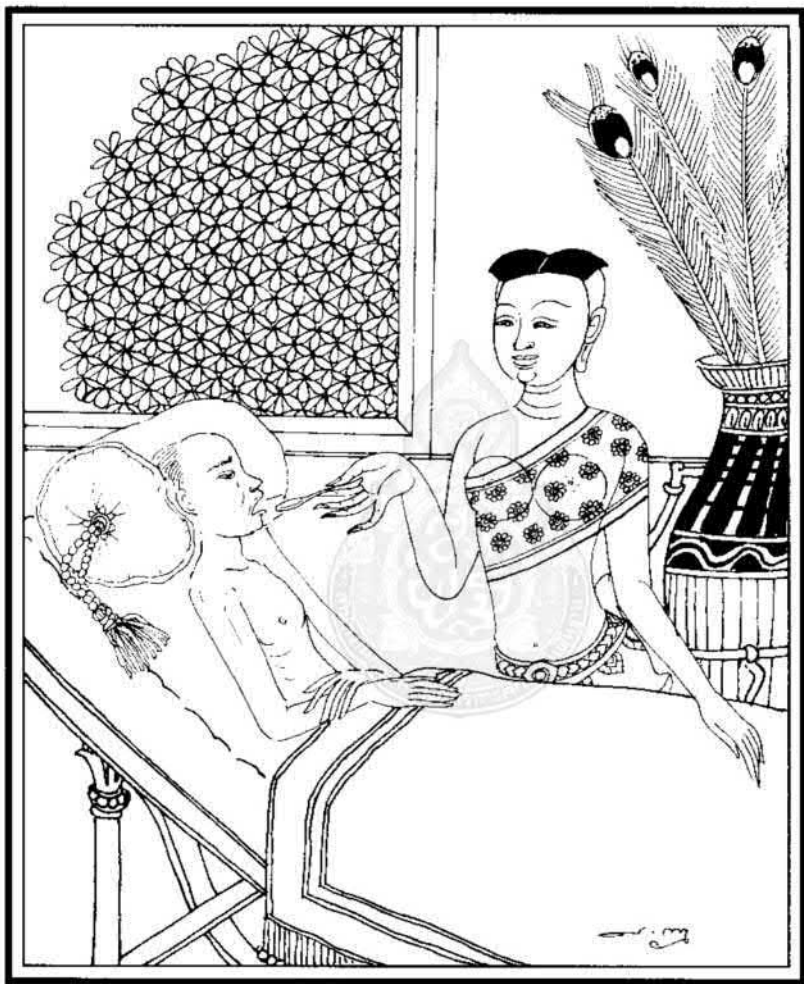
นารี
 ลูกไม้
 สิทธิเดช
 เกลียตอ้างเป็นเดน

๑๕๙ ดูข้าดูเมื่อไซ้
 ดุมิตรพวงศารัก
 ดูเมียเมื่อไซ้จัก
 อาจจกรูจิตไว้

การหนัก
 เมื่อไร
 จวนชีพ
 ว่าร้ายฤาดี

พลุกัด	ใบพลุที่ถูกกัดแล้ว
ชลกุนที	หมอนน้ำ
ลูกไม้	ผลไม้
สิทธิเดช	ผู้มีฤทธิ์
เมื่อไร	เมื่อขัดสนยากไร้
จวนชีพ	ใกล้จะสิ้นชีพ

ดูเมียเมื่อไขจก

จวนชีพ

๑๖๐ มีข้าชิดชอบใช้
ข้าหนึ่งกิจการงาน
ข้าหนึ่งฉกฉ้อพาล
ข้าหนึ่งคอยขอดซ้อน

หลายสถาน
เจ็บร้อน
เบียนเบียด
แนะให้ศัตรู

๑๖๑ ทาสายาคิดไว้
ปกปิดกลภายใน
เลศลับสิ่งใดใด
มันแนะนำทำร้าย

วางใจ
อย่าหย้าย
เห็นเหตุ
หมดสิ้นเสียตัว

กล	เรื่อง ความลับ สายสนกลใน
อย่าหย้าย	คือ อย่างง่าย (หย้าย เป็นคำโทโทษ)
เลศลับ	ความลับ
เห็นเหตุ	เห็นช่องทาง รู้ที่มาที่ไป

๑๖๒ ๐ ความลัษณียาทาส
ปกปิดมิดจบดี
แม้ให้ทราบเหตุมี
นับว่าข้าทาสแท้

จับที่
อย่าแผ้ว
หลายหลาก
โทษร้ายเร็วถึง

๑๖๓ ๐ หญิงทาสทางทาสใช้
อย่าและเลียมลามลวน
รู้สีก่อเชิงชวน
ดั่งแมลงป่องจระเข้

โดยควร
วากเว
ใช้ยาก
ก่งแห่งงอนทาง

๑๖๔ ๐ (ซ้ำกับบทที่ ๔๐๖ ๐ ช้างสาร หกศอกไซร์ เสีย...)๐

๐ ในฉบับสอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) มีข้อความที่บทนี้ว่า “(บทนี้มีบทที่ ๔๐๖ ความอย่างเดียวกันซ้ำอยู่ แต่ที่นั่นเป็นรูปโคลงกระทู้ จึงคงเอาที่เป็นโคลงกระทู้ไว้)”

จับที่	จับท่วงที่ รุสยสนกลใน
อย่าแผ้ว	คือ อย่าแผ้ว (แผ้ว เป็นคำโทโทษ)
ทางทาส	แบบ หน้าทีของทาสหรือของข้ารับใช้
วากเว	เฉไฉ เกลไฉล ออกนอกกลุ่มนอกทาง (วาก คือ บาก หมายถึง เปลา หาย ว้าเหว; เว คือ เบ้ หมายถึง เกลไฉล)
ก่อเชิง	เกิดขึ้นเชิง ตระแห่งงอน
ก่งแห่งงอนทาง	ดั่งแย่งกตณ (ก่ง คือ โกง โค้ง; แหง คือ แย่ง, ขึ้นเชิง เหลี่ยม; แหง เป็นคำโทโทษ)

๑๖๕
 ๐ หึงชายบ่าบาปเถ่า
 ไครดออมข้าคน
 สิริท่อนจากตน
 มาอยู่ชู้ตีนก็

ทุรชน
 หมูนี้
 คลาคลาด
 เมื่อรู้วางวาย

๑๖๖
 ๐ พ่อชู้คนรู้ยอม
 แม่ชู้ปากสามานย์
 พ่อแม่โคตรสันดาน
 คำอ่อนหวานบานหน้า

สาธารณ์
 กล่าวกล้า
 สุทธชาติ
 ร่วมรู้อันดี

เถ่า
 ดออม
 สิริ
 ชู้ตีน
 พ่อชู้คนรู้ยอมสาธารณ์
 แม่ชู้ปากสามานย์กล่าวกล้า
 โคร
 สันดาน
 สุทธชาติ

คือ เฒ่า หมายถึงแก่ มีอายุมาก
 ไม่ถือสาต่อแย ไม่ต่อปากต่อคำ (ดออม
 คือ ประหยัด ถนอม)
 ศรี มิ่งขวัญ มงคล
 เชิดชู รองรับ
 (ลูกที่กล่าวว่า) พ่อชู้ เมื่อใครได้ยืมก็
 ย่อมว่า ลูกนั้นเลวทราม
 (ลูกที่กล่าวว่า) แม่ชู้ ลูกคนนั้นเป็นคน
 ปากไม่ดี เลวทราม
 วงศ์สกุล เผ่าพันธุ์
 อุปนิสัยที่มีมาแต่กำเนิด
 กำเนิดบริสุทธิ์ สะอาดแท้ (สุทธ คือ
 หอมจืด สะอาด แท้)

๑๖๗/ พ่อตายคือฉัตรกั๊ง
แม่ดับดูจรธจักร
ลูกตายบ่าวรัก
เมียมิ่งตายวายม้วย

หายหัก
จากด้วย
แรงร่ำ
มีดคลุ้มแดนไตร

๑๖๘/ พิษร้อนในโลกนี้
พิษหอกดาบเพลิงลาม
ร้อนจริงก็มียาม
ร้อนสิ่งเดียวร้อนไร้

มีสาม
ลวกไหม้
หยุดหย่อน เย็นนา
ยิ่งร้อนฤวาย

กั๊ง	กั๊ง
รธจักร	ล้อของรถ (จักร คือ ล้อ)
แรงร่ำ	ร่ำให้ ร้องไห้ด้วยความเสียใจ
มีดคลุ้ม	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ มีดคลุ้ม
ไร้	ความยากไร้

๑๖๙ หวานใดในโลกนี้
หวานหนึ่งคือรสกาม
หวานอื่นหมิ่นแสนทรมาน
หวานไปปานรสถ้อย

มีสาม สิ่งนา
อีกอ้อย
สารพัด หวานเอย
กล่าวเกลี้ยงคำหวาน

๑๗๐ ธรรมดयाโรคร้อน
กินก็บ่าบัตลม
คนชื่อกล่าวไครชม
จริงไปจริงนั้นไซ้

รสชม
และไซ้
ว่าชอบ หุแฮ
ฝ่ายหน้านานเห็น

รสกาม	รสชาติอันเกิดจากความรักใคร่ จากสัมผัสในรูป รส กลิ่น เสียง
รสถ้อย	รสชาติอันเกิดจากวาจา
ยาโรคร้อน	ยาที่รักษาโรคร้าย ยาที่มีคุณสมบัติเป็นยาร้อนใช้รักษาโรค
ไครชม	ผู้ใดเล่าจะชม
ฝ่ายหน้า	กายหน้า ข้างหน้า ต่อไปเบื้องหน้า

๑๗๑ โขษท่านผู้อื่นเพียง
ปองติฉินนินทา
โทษตนเท่าภูผา
ป้องปิดคิดซ่อนเร้น

เมล็ดงา
ห่อนเว้น
หนักยิ่ง
เรื่องร้ายหายสูญ

๑๗๒ คนรักมีมากไซ้
ซังมากนินทาตน
รักมากเมื่อกังวล
ซังมากมักรู้มเร้า

แสดงผล
โศกเศร้า
วานช่วย กันนา
กล่าวร้ายรันทำ

โทษท่าน	ความผิดของผู้อื่น
เมื่อกังวล	เมื่อมีปัญหาทุกซ່อน
รู้มเร้า	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘)
	ใช้ รุ้มเข้า
รันทำ	ระดมทุบตี ทำให้เดือดร้อน

๑๗๓ ๑ ดอกบัวหนาม ณ ก้าน

สระก็มีมลทิน

น้ำล้างสิ่งของกิน

คลองอาบอากุลช่อง

คนฉิน

ไปพร้อม

พึงเกลียด ตินา

สิ่งร้ายเป็นดี

๑๗๔ ๑ ล้นพราหมณ์ตานกแร้ง

น้ำจิตพระยากำหนด

คำครูสั่งสอนบท

หาสิ่งนี้แหลมแล้

จุมกมด

ยากแท้

ธรรมเทศ

รวดเร็วจริง

ไปพร้อม

อากุล

ช่อง

ล้นพราหมณ์

ตานกแร้ง

จุมกมด

น้ำจิตพระยา

คำครู

ธรรมเทศ

แหลม

ไม่พูด

สิ่งคั่งค้าง สิ่งสกปรก

แซ่ช่อง สรรเสริญ

คำกล่าว วาจาของพราหมณ์ มนตร์คาถาหรือคำแข่ง

คุณสมบัติของตานกแร้งซึ่งมองเห็นได้ในระยะไกล

คุณสมบัติของจุมกมดซึ่งไต่กลิ้งไถ

จิตใจของผู้เป็นใหญ่

คำสั่งสอนของครู

ธรรมะ (มาจาก ธรรม + อีศ)

หลักแหลม

๑๗๕ คนตื่นคืนหนึ่งซ้ำ
มล้ำวิถีโยชน์เดียว
สงสารหมูปาลเทียว
เพราะบ่เห็นธรรมน้อย

จริงเจียว
ดุจร้อย
ทางเนิน นานนา
หนึ่งให้เป็นคุณ

๑๗๖ เฝ้าท้าวเทียมเสพด้วย
เข้าสู่สงครามชิต
ทรงครรภ์และพานิช
บัดขึ้นบัดเศร้าหน้า

ยาพิษ
ใช้ซ้ำ
เที่ยวท่อง ชเลนา
กล่าวไกล่ความตาย

คนตื่น	คนที่นอนไม่หลับ
มล้ำ	คือ ล้ำ หมายถึงเหนื่อยอ่อน ไม่มีแรง
วิถีโยชน์เดียว	หนทางเพียง ๑ โยชน์ (ระยะทาง ๑ โยชน์ เท่ากับ ๕๐๐ เส้น หรือ ๘,๐๐๐ วา)
เฝ้าท้าว	ในที่นี้หมายถึง ไกล่ชิดพระราชา
เทียม	เสมอ เหมือนกับ
พานิช	พ่อค้า

บรรทมยามหนึ่งไ้

ทรงฤทธิ

๑๗๗
๑ บรรทมยามหนึ่งไท้
หกทุ่มหมุ่บัณฑิต
สามยามพวกพวนิช
นอนสี่ยามนั้นแล

ทรงฤทธิ
ทั่วแท้
นรชาติ
เที่ยงแท้เดียรจฉาน

๑๗๘
๑ ราชอิราชน้อม
อำมาตย์เป็นบรรทัด
ฝูงราษฎรอยู่ศรีสวัสดิ์
เมืองดังนี้เลิศแล

ในสัจ
ถ่องแท้
ทุกเมื่อ
ไพร่ฟ้าเปรมปรีดี

ยามหนึ่ง	หนึ่งยาม ยามเดียว หรือ หนึ่งชั่วยาม ได้แก่ระยะเวลา ๓ ชั่วโมง (วันหนึ่งหรือ ๒๔ ชั่วโมง แบ่งเป็น ๘ ยาม คือ กลางคืน ๔ ยาม กลางวัน ๔ ยาม)
หกทุ่ม	เที่ยงคืน หรือ ๒๔ นาฬิกา
สามยาม	สามชั่วยาม หรือ ๙ ชั่วโมง
นรชาติ	ผู้มีกำเนิดเป็นคน (นร คือ คน; ชาติ คือ การเกิด กำเนิด)
สี่ยาม	สี่ชั่วยาม หรือ ๑๒ ชั่วโมง
เป็นบรรทัด	มีความซื่อตรง

ชวานาละความเพียร

โตถาก

๑๗๙ ข้าท่านคร้านหลักเจ้า
 ซืบล่าเรียนเขียน
 ขาวนาละความเพียร
 สามสิ่งนี้โหดให้

จากเจียร
 อ่านไสร
 ไถถาก
 โทษแท้คนจีน

๑๘๐ นายเรือนใหญ่อยู่เหี้ย
 นายช่องเป็นใหญ่คน
 หัวพระยาใหญ่กว่าชน
 นักปราชญ์ใหญ่แปดด้าน

เรือนตน
 ลูกบ้าน
 ในเขต แดนนา
 หัวด้าวทศา

ข้าท่าน	ผู้ที่รับใช้
คร้าน	เกียจคร้าน
หลัก	หลักหลัก
จากเจียร	จากไป (เจียร คือ จรไป จากไป)
ซี	นักบวช
โหด	ไม่ดี ชั่วร้าย
นายเรือน	หัวหน้าครอบครัว
นายช่อง	หัวหน้าหมู่บ้าน หัวหน้าชุมชน (ช่อง คือ ที่ชุมนุม ที่ประชุม บ้านช่อง)
ใหญ่แปดด้าน	ใหญ่ทั้ง ๘ ทิศ
หัวด้าวทศา	หัวแดนทุกทิศ

๑๘๑ สตรีตีรูปได้
ชายฉลาดความรู้สรรพ
พราหมณ์ทรงเวทยานับ
ภิกษุเกิดลาภไซ้

เป็นทรัพย์
ทรัพย์ได้
ว่าทรัพย์ พราหมณ์นา
เพื่อรู้เทศน์ธรรม

๑๘๒ เรียนสรรพสาศตร์สิ้น
ประสิทธิ์เสร็จทั้งแดนดิน
ตามปัญญายิ่งโดยจินต์
สอนอัสมาสัยไซ้

เพลงศิลป์
ย่อมได้
คติโลก
ห่อนได้มีครู

เพื่อรู้เทศน์ธรรม
เพลงศิลป์
ประสิทธิ์
อัสมาสัย

เพราะเทศนาสั่งสอนให้เข้าใจในหลักธรรมได้แก่
กระบวนวิชาความรู้ต่าง ๆ
สำเร็จ
(มี) นิสัยใจคอกิริยา (ดี)

๑๘๓ เรียนรู้ครบรอบได้
สเปซศาสตร์ศิลป์ทุกอัน
อักษณาสัยแห่งสามัญ
ครุพักนักสิทธิ์ผู้

เสร็จสรรพ
ย่อมรู้
บุญแต่ง มาแฮ
เลิศได้บอกเลย

๑๘๔ แม้นบุญยังอย่าได้
อย่าตื่นตีตนตาย
ลูกพร้าวยู้งถึงปลาย
ใครพร้าน้ำดักให้

ชวนชวาย
ก่อนใช้
สูงสุด ยอดนา
หากรู้เต็มเอง

แห่งสามัญ	ของคนทั่วไป
นักสิทธิ์	ผู้สำเร็จวิชาความรู้ ฤาษี ในที่นี้หมายถึงผู้มีความรู้
ได้บอกเลย	ในที่นี้หมายถึง ไม่มีใครได้บอกเลย (คือเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง)
แม้นบุญยัง	หากว่าบุญยังมีอยู่
อย่าตื่น	อย่าแตกตื่น อย่ากลัว
ใครพร้า...	ไม่มีใครพร้า... (พร้า คือ บ่อยๆ ซ้ำๆ)

รังแตงจูเมียผ้า

อยู่ได้

๑๔๕
๐๖ นกน้อยขนน้อยแต่
รังแตงจูเมียผัว
มักใหญ่ย่อมคนหัว
ทำแต่พอตัวไซ้

พอตัว
อยู่ได้
ไฟเพ็ด
อย่าให้คนหยั่น

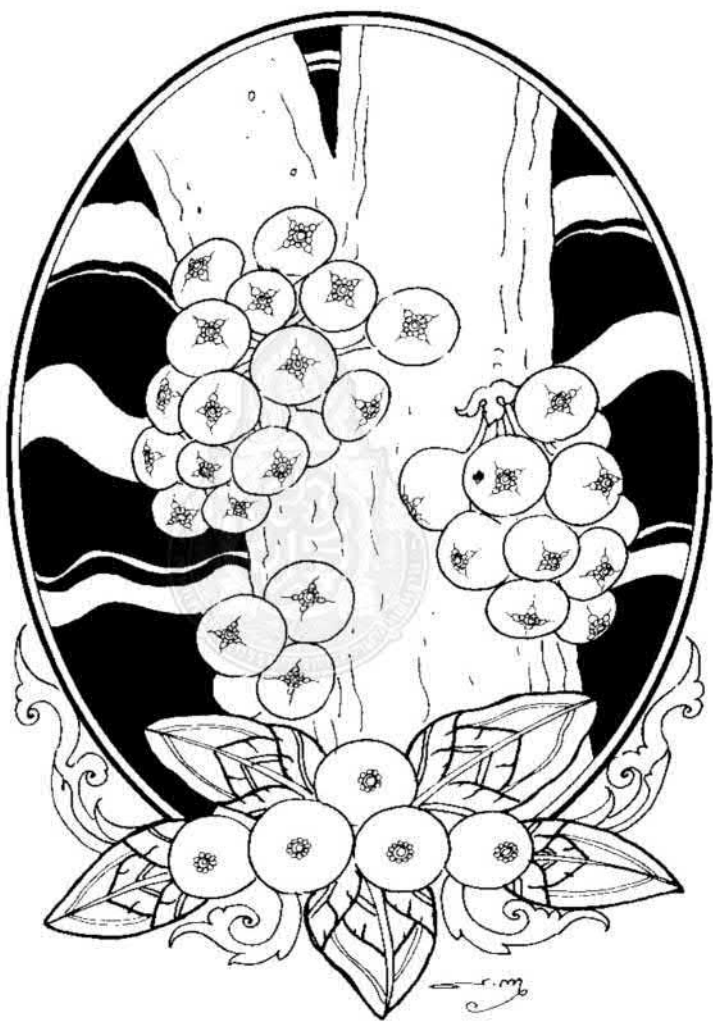
๑๘๖
๕ เห็นท่านมีอย่าเคลิ้ม
เรายากหากใจงาม
อุตส่าห์พยายาม
เอาเยี่ยงอย่างเพื่อนบ้าน

ใจตาม
อย่าคร้าน
การกิจ
อย่าท้อทำกิน

รังแต่จุมเียผัวอยู่ได้
 ย่อมคนหัว
 ไฟเพ็ด
 เห็นท่านมี
 ยาก

ทำรังแต่เพียงขนาดพอที่เมียจะอยู่ร่วมกันได้
คนย่อมหัวเราะเยาะ
คือ ตะเพิด ขับไล่
เห็นคนอื่นมั่งมี ร่ำรวย
ยากจน

เดื่อดอกออกหอนใคร

เห็นดอก

๑๘๗ เริ่มการตรองตรึกไว้
การจะลู่จิ้งไข
เตื่อดอกออกห่อนใคร
ผลผลิตติดแล้วแผ้วร้าง

ในใจ
ข้าวแจ้ง
เห็นดอก
แพร่ให้คนเห็น

๑๘๘ การใดตรองผิดไซ้
เอาสิ่งนั้นตรองขัด
หนามยอกสั่วแคะคัด
หนามต่อหนามนั้นแล้ว

เสียณัด
คิดแก้
ฤาออก
เขี่ยได้คั่นถอน

การจะลู่จิ้งไขข้าวแจ้ง
เตื่อดอก
แผ้วร้าง

เสียณัด
ตรองขัดคิดแก้
หนามยอก
หนามต่อหนาม

งานจวนจะสำเร็จจึงค่อยบอกให้คนอื่นรู้
ดอกมะเดื่อ
แผ้วร้างพราย เปิดออกให้เห็น (แผ้วร้าง เป็นคำ
โทโทษ)
เกิดความเสียหายมาก
ไตร่ตรอง คิดแก้ไข (ความเสียหายที่เกิดขึ้น)
หนามทิ่ม ตำ แทะ
ตรงกับสำนวนว่า เอาหนามบ่งหนาม

๑๘๙ ผมผิตคิดลืบท้า
ทำไรผิตเทศกาล
เลี้ยงเมียผิตรำคาญ
ทำผิตไว้คิดเศร้า

วันวาร
ขบเข้า
คิดหยา
ตราบเท้าวันตาย

๑๙๐ เดินทางต่างประเทศให้
อาสน์นั่งนอนอาหาร
อดนอนอดบันดาล
ห้ำสิ่งนี้คุณล้ำ

พิจารณา
อีกน้ำ
ความโกรธ
เลิกล้วนควรถวิล

ผมผิต
ขบเข้า
ไว้คิด

ตราบเท้าวันตาย
ต่างประเทศ
ให้พิจารณา

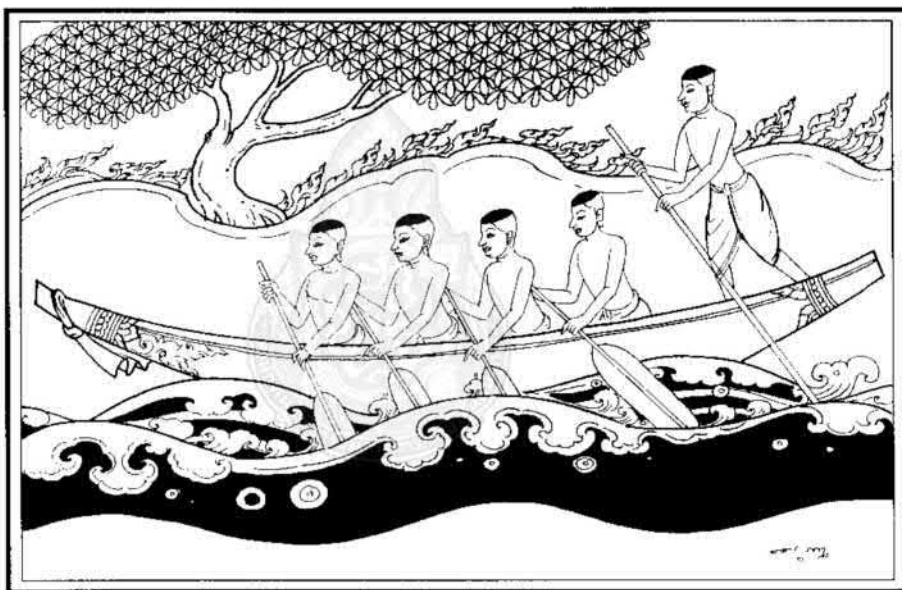
ตัดผมผิตทรง
(คิด) เป็นปี

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) นิยะดา
(๒๕๓๘), กรมศิลปากร (๒๕๓๙) ใช้ ไว้ทุกข
ตราบถึงวันตาย ตราบจนกระทั่งตาย
ต่างบ้านต่างเมือง
ควรพิจารณาไตร่ตรอง

เดินทางต่างเทศให้

พิจารณา

พาย่อช่วยค้าจ้าง

จรดให้จนถึง

วิจารณ์
ช่วยพร้อม
นาเวศ
จรดให้จนถึง

๑๕๑ อาศัยเรือนท่านให้
เห็นท่านทำงาน
แม้มีกิจโดยสาร
พายถ่อช่วยค้ำจ้อง

๑๕๒ เข่าบ่เรียกสักหน่อยขึ้น
ท่านบ่ถามเจรจา
ยกตนอหังการ
สามลักษณะนี้ผู้

เคหา
อวดรู้
เกินเพื่อน
แผ่ร้ายญาติ

ทำงาน	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ ทำงานการ
นาเวศ	เรือ (มาจาก นาวา + อิศ)
เคหา	บ้านเรือน
อหังการ	ทะนงตน

๑๕๗
๑๐ เป็นคนฉลาดเหย้าอย่า
เงินสละติดชาย
เคหาอย่าสูญวาย
เงินฉุกชุกจักได้

เปล้ากาย
ขอไว้
ข้าวเปลือก มีนา
ผ่อนเลี้ยงอาตมา

๑๕๘
๑๐ สิบโตบ่ชอบได้
อยู่แต่เจ็ดเดือนเดือน
ครั้นนานย่อมเลื่อนเพื่อน
มักชักของเก่าเหี้ย

มาเรือน
ค่าเช่า
ปนอยู่
มอดม้วยหมดโครง

อย่าเปล้ากาย
ติดชายขอไว้
ชุก
ผ่อนเลี้ยงอาตมา

บ่ชอบได้มา
เลื่อนเพื่อน

อย่าไปตัวเปล้า
(นำเงิน) ติดตัวไปด้วย ขอตขายพกไปด้วย
พลัน ทันทีทันใด
ได้ทยอยนำออกมาเลี้ยงตัว ได้ประทังชีวิต
(ผ่อน คือ ทยอยให้ ทำให้หย่อน คลาย)
ได้มาโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ผิดทำนองคลองธรรม
เลื่อนเพื่อน หลงๆ ลืมๆ ลืมเลื่อน

๑๕๕ ตมเกิดแต่น้ำแล่น
น้ำก็ล้างเลนหาย
บาปเกิดใช้แต่กาย
อันจักล้างบาปได้

เป็นกระสาย
ซากไซ้
เพราะจิต ก่อนนา
เพราะน้ำใจเอง

๑๕๖ อายครูไซร์ถ้อยรู้
อายแก่รราชาคลา
อายแก่ภริยาหา
อายกับทำบุญแล้ว

วิชา
ยศแท้
บุตรแต่ ไทหนา
สุขนั้นถามี

น้ำแล่นเป็นกระสาย
คลาขศ

น้ำที่ปนอยู่ ในที่นี้กล่าวถึงตมที่เกิดจากน้ำปนดิน
คลาขศ ไม่ได้เลื่อนยศ (คลา คือ เดิน เคลื่อน
คล้อย คลาคลาด)

หน้าแหม่มขึ้นช้อยเซ่น

บัวบาน

๑๕๗
๑ หน้าแหล่ขึ้นช้อยเซ่น
ถ้อยจำคำเฉื่อยหวาน
หัวใจตั้งดาบผลาญ
เขาเหล่านีกล่าไว้

บัวบาน
ซาบไส้
ชนม์ชีพ
ว่าผู้ทรชน

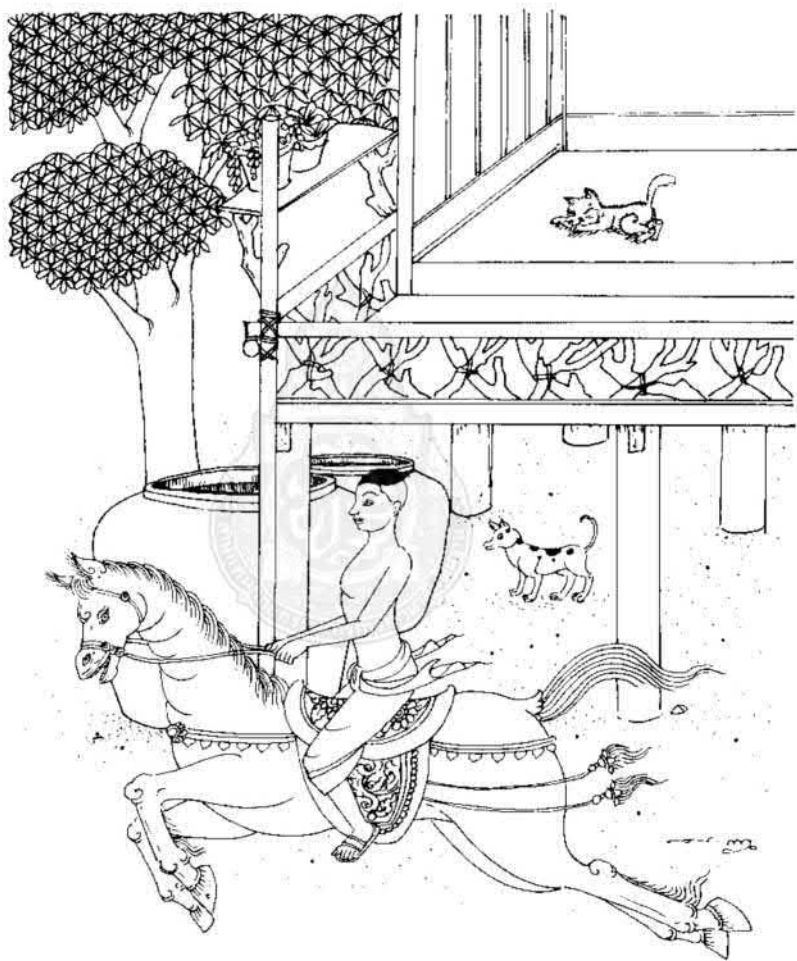
๑๕๘
๑ หลีกเกวียนให้หลีกห่า
ม้าหลีกليبศอกกราย
ช้างยี่สิบศอกคลาย
เห็นทรชนหลีกให้

ศอกหมาย
อย่าใกล้
คลาคลาด
ห่างพันลี้ตา

หน้าแหล่ขึ้น
ซาบไส้
ศอก

ใบหน้าแจ่มใสเบิกบาน
ซึ่มซาบเลิบอาบไปถึงข้างใน
มาตราวัดระยะทางแบบประเพณีหรือแบบโบราณ (๑ ศอก
ยาวเท่ากับ ๒ คืบ)

พาสีคล้องคล้อย

ควรรคลา

๑๙๙ พาชี้ชี้คล้องคล้อง

โคคู่ควรวินนา

บนชานชาตวิฬาร์

สุนัขเนาแต่ได้

ควรรคลา

ชอบใช้

ควรรอยู่

ตำเหยาเรือนควร

๒๐๐ กระบือหนึ่งห้ามอย่า

เมียมึงอย่ามีสอง

โคสามอย่าควรรปอง

เรือนอยู่สี่ห้องให้

ควรรครอง

สี่ได้

เป็นเหตุ

เดือดร้อนรำคาญ

พาชี้

ชาน

ชาตวิฬาร์

เนา

กระบือหนึ่ง

เรือนอยู่สี่ห้อง

ม้า

คือชานเรือน เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่เรือนซึ่งอยู่นอกชายคา
แนว

อยู่

ควาย ๑ ตัว

บ้านที่มี ๔ ห้อง (ถือว่าไม่ถูกโจรลัก คดีการสร้างบ้านนั้น
ไม่นิยมสร้างห้องให้เป็นจำนวนคู่)

๒๐๑ มีเรือค้าข้าห้า
สุนัขหกออย่าพึงพอ
แมวเจ็ดเร่งเร็วขอ
ช้างแปดม้าเก้าเหยียง

ล่านอ ห้ามแฮ
จิตเลียง
มาใส่ อิกนา
อย่างห้ามเพรงมา

๒๐๒ มีเงินให้ท่านกู
ศิลปศาสตร์ฤศึกษา
มีเมียอยู่เคหา
สามลักษณะนี้ไกล

ไปนา
เล่าไว้
ไกลย่าน
แก่ล้มนั้ไปมี

เหยียงอย่างห้าม

คือ เหยียงอย่างห้าม หมายถึง แบบอย่างทั้งดเว้น
(เหยียง เป็นคำโทโทษ)

เพรงมา

แต่ก่อนโน้น แต่ในอดีต

ไกลแก่ล้มนั้ไปมี

มีก็เกือบเหมือนไม่มี

๒๐๓

๑ สบพบคนเคลิ้มอย่า

ลากอยู่ไกลอย่าหา

มีลูกโรคปัญญา

เมียมิตรร้ายอย่าใกล้

เจรจา

ใครได้

ยากจืด ดนนา

อยู่เพียงชั้นที่

๒๐๔

๑ ไร้สิ่งสิ้นแล้วอัป

อีกญาติวงศ์พงศา

คนรักยอมโรยรา

พบแทบทางทำไ้

ปัญญา

บ่ใกล้

รสรัก กันแฮ

เปี่ยงหน้าเมินหนี

สบ

คนเคลิ้ม

โรคปัญญา

อยู่เพียงชั้นที่

พบแทบทาง

ทำไ้

พบ

คนลุ่มหลง เผลอสติ

โง่เขลาเบาปัญญา

อยู่ให้เหมือนชั้นที่ คืออยู่เป็นโสด

(ชั้นที่ คือ ชายที่ถูกตอน รับราชการอยู่ในพระราชวัง)

พบตามทาง เดินสวนกันตามทาง

ทำเป็นไ้ ไม่ทักทาย ไม่พูดด้วย

สนธิสัญญาเบียร์

สุขแท้ทางสวรรค์

เอาทรัพย์สินเข้าล่อหลอก

รักมิตรสุภาพไซร์

สมรมิตร

๒๐๗
๑ รักทรัพย์อย่ายิ่งด้วย
สว่างอื่นเท่าสุริยา
ไฟไฉนยิ่งราคา
รักอื่นหมิ่นแสนไซร้

วิชา
ห่อนได้
เพลิงราค ฤาพ้อ
อย่าสู้รักธรรม

๒๐๘
๑ มีมิตรจรรบรู้
ดุจอุทรเดียวชิด
ความขำเฝื่อนจำปิด
ท้าวว่ามิตรนี้อำ

รักสนิท
ชอบหน้า
ปิดเป่า
เอกล้ำเหลือดี

ราคา
เพลิงราค
อย่าสู้
ดุจอุทรเดียว
ความขำ
ปิดเป่า
ท้าวว่า
อำ

ในที่นี้คือ ราคะ หมายถึง ความใคร่ในกามคุณ
ไฟราคะ ความเร่าร้อนจากความใคร่ในกาม
ในที่นี้หมายถึง ไม่เท่ากับ
ราวกับเป็นพี่น้องเกิดจากพ่อแม่เดียวกัน
เรื่องที่ไม่สมควรเปิดเผย ความลับ
แก้ไข ทำให้อุปสรรคปัญหาหมดไป
คำที่ผู้ใหญ่แต่โบราณกล่าวไว้
เป็นคำลงท้ายเช่นเดียวกับ ทนอ ไซร้

๒๐๙
๑ เมียท่านพิศพางเพียง
ทรัพย์ท่านคืออิฐผา
รักสัตว์อื่นอาตมา
ตรงดั่งนี้จักเปลื้อง

มารดา
กระเบื้อง
เทียมเท่า กันแฮ
ปลดพันสงสาร

๒๑๐
๑ คนใดใจสร้างสัน
ความสัตย์เสื่อมกระจาย
มานะเจ็บอายหาย
สิ่งสี่มีพร้อมแล้ว

ความอาย
จากแท้
หมดเนตร
เล่ห์เพียงเดียวจางาน

มารดา	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร (๒๔๙๐, ๒๕๓๙) ใช้ มาดา
สัตว์อื่น	ในที่นี้คือ สิ่งมีชีวิตอื่นๆ คนอื่นๆ
สร้างสัน	หมดสิ้น
เล่ห์เพียง	ประหนึ่ง เปรียบได้กับ เช่นเดียวกับ ราวกับ
เดียวจางาน	ฉบับต่างๆ เขียนเป็น ตีรจฉาน เทรฉาน หรือ เตียรฉาน ก็มีสอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ ตีรจฉาน

๒๑๑ ๑ คนใดมีสัจทั้ง
ความเจ็บยังไปละ
ความอายบ่สละ
แม้นตกต่ำไร้ร้าง

มานะ
หนึ่งบ้าง
จากจิต
ห่อนผู้ดูแคลน

๒๑๒ ๑ คนใดฟังอรรถแล้ว
บ่ตริตริกนึกหมาย
บ่ถามไถ่อุบาย
ปราชญ์ว่าผู้นั้นไซ้

บ่ขวย ขวนนา
มันไว้
เติมต่อ
ไซ้เชื้อเมธา

ความเจ็บ
ความอาย
ไซ้
เชื้อเมธา

ความรู้สึkJเจ็บร้อน
ความรู้สึกละอายใจ ละอายต่อบาป
ในที่นี้คือ ไม่ใช่
เชื้อสาย หรือวงศ์แห่งนักปราชญ์

๒๑๓

๑ คนโตทรงสัตย์สร้าง

ไปเคียดซึ่งหึงสา

น้ำจิตคิดกรุณา

คนตั่งนี้จัดได้

ศีลา

สัตว์ไชร์

เนืองนิจ

ชื่อเชื้อปรีชา

๒๑๔

๑ คนโตละพ่อทั้ง

อันทุพพลชรา

ขับไล่ไปมีปรา

คนตั่งนี้ฤาแล้ว

มารดา

ภาพแล้ว

ณีนตร

คลาดพันไถยัน

หึงสา

สัตว์

ทุพพล

ไถยัน

เบียดเบียน

ในที่นี้หมายถึง คนอื่นๆ ใครๆ สัตว์โลกรวมถึงมนุษย์

มีกำลังน้อย ถดถอย อ่อนแอ

ภัยอันตราย สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้

ภยันตร์

เห็นแก่เผ่าพฤตมา

อ้อมไหว้

๒๑๕ คนใดเฒ่าโศดด้วย

เห็นแก่เฒ่าพฤตมา
สรรเสริญทั่วโลก
ปรโลกพุนจักได้

เจรจา

ถ่อมไหว
มานุษย์ นินา
สู่ฟ้าเมืองแมน

๒๑๖ คนใดด่าโคตรเค้า

ถือว่าตนทรัพย์มุน
ดูหมิ่นหมู่ประยูร
เป็นที่ติเตียนทั้ง

ตระกูล

มั่งชั่ง
พงศ์เผ่า
ทั่วท้องโลก

๑ ได้บาทที่ ๔ ของโคลงหมายเลขนี้ บางฉบับมีข้อความเพิ่มว่า “(ในปรโลกจักได้
สู่ฟ้าเมืองสวรรค์)”

เฒ่าโศดด้วยเจรจา

พูดจาไพเราะอ่อนหวาน; ด้วย สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖,
๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘) กรมศิลปากร
(๒๕๓๙) ใช้ ถ้อย

ทรัพย์มุน

มีทรัพย์มากมาย (มุน คือ มาก มากมาย)
บางฉบับใช้ ทรัพย์มุน คือ ทรัพย์ทั้งหมดทั้งสิ้น

เสพสุรายินดี

บ่อนเหล่าน

๒๑๗
๑ ชายใดเร่คบค้า
เสพสุรายินดี
นกไก่สกาตี
คนตั่งนี้ฤาเว้น

นารี
บ่อนเหล่าน
มือต่อ พนันนา
จากเบื่องฉิบหาย

๒๑๘
๑ คนใดถอยจากรู้
หญิงรูปร้ายกิริยา
บรรพชิตบรักษา
สามสิ่งนี้ชื่อม้วย

วิชา
โจดด้วย
ศีลขาด
ชีพสิ้นสุดสกล

บ่อนเหล่าน

คือ บ่อนเล่น หมายถึง เข้าบ่อนเล่นการพนัน
(เหล่าน เป็น คำไทย)

นกไก่สกาตี

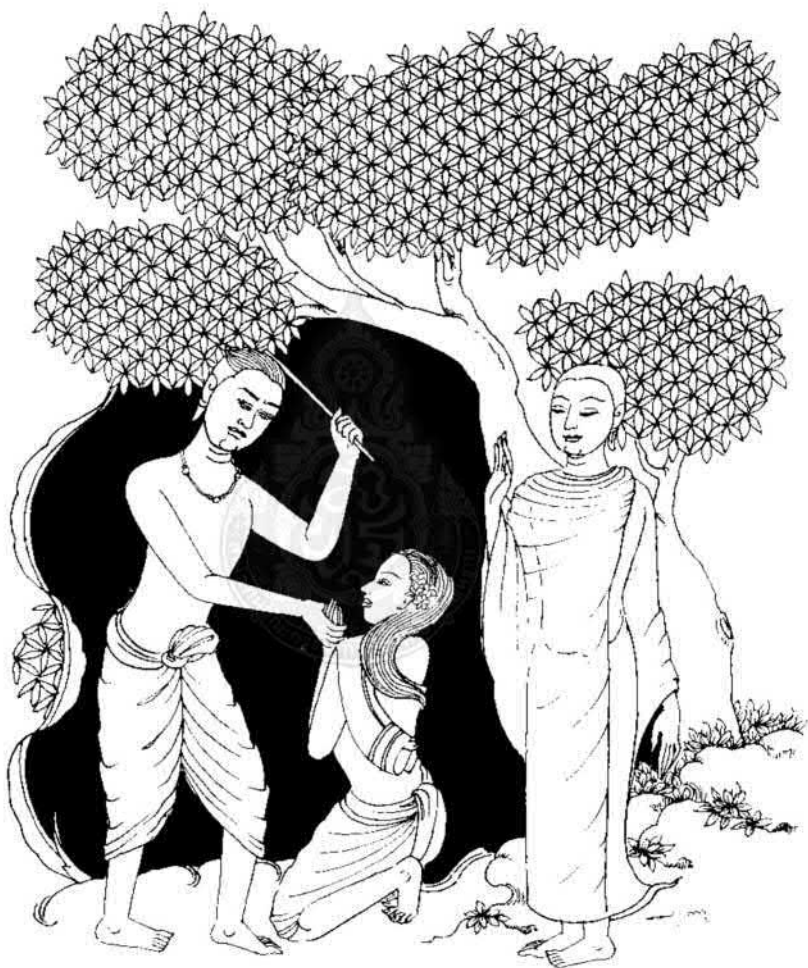
การพนัน ๓ ชนิด คือ พนันชนนก ชนไก่ เล่น
สกา (ชนไก่ บางครั้งใช้ ตีไก่)

ถอยจาก

ลดลงจาก ลดน้อยลง

ชื่อม้วยชีพสิ้นสุดสกล

(๓ สิ่งนี้) ได้ชื่อว่าตายไปแล้วจากในโลกนี้

คนร้ายมักชอบร้าย

ราศี

๒๑๑ ๑ คนร้ายมักชอบร้าย

สอนสั่งสิ่งความดี

ดุษฎีเกสรทอคนที่

เสพที่ชั่วเขื่อนไขว้

ราศี

บิได

สุญเปล่า

ทราบแจ้งใจมัน

๒๒๐ ๑ สอนคนหินชาติข้า

ฝนตกเจิมจอมเขา

คนดีสั่งสอนเอา

กลกระละอมน้ำอุ่ม

โผดเภา

หลังหลุ่ม

โอวาท

อ้อมได้โดยใจ

ราศี

ทอคนที่

หินชาติ

ข้า

โผดเภา

เจิมจอมเขา

กล

ความมัวหมอง

ทิ้งลงในแม่น้ำลำคลอง

(อ่านว่า หิน -นะ-ชาติ) เลวมาก

ชั่วช้า

โง่เขลาเบาปัญญา

ในที่นี้หมายถึง รดยอดเขา

เปรียบดั่ง เหมือน เกล็ด เช่น

๒๑๑ ◉ เผ่าพาลพวกไปรู้
มันย่อมหาเหตุผล
สมบัติสี่สากล
ฤาอาจยังมันให้

คุณคน
ชุดได้
โกยกอบ ให้แฮ
เกิดแยมยินดี

๒๑๒ ◉ ได้สินทรัพย์เพื่อค้า
เลี้ยงชีพช้ายืนยง
ภายหลังโลกไปตรง
ถอนทั่วตัวหงส์แล้ว

ขนหงส์
อยู่แล้ว
ใจต่อ
คลาดสิ้นเสื่อมทอง

สี่สากล

สี่ทวีป (ตามความเชื่อในไตรภูมิพระร่วงได้แก่ อุตระกูรทวีป
บุพวิเทหทวีป อมรโคยานทวีป และชมพูทวีป) หรือ
หมายถึง ทั่วโลก

ไดสินทรัพย์เพื่อค้า

ชนหงส์

๒๒๓
๑ แม่น้ำคั่งคดเคี้ยว
เหล็กคดทำเคียวรอน
ไม้กระทกกระทำทอน
คนคดตั้งคูดหน้า

ควรรจ
ไร่เช่า
ทุกที่ กงนา
บ่ต้งการงาน

๒๒๔
๑ ปราชญ์ใดเรื่องรู้อยิ่ง
กล่าวมธุรรรมา
น้ำจิตอสัตยา
คือดั่งดวงแก้วตั้ง

วิทยา
ห่อนพล้ง
ยลยาก
แต่งไว้เรือนโจร

แม่น้ำ
รอนไร่เช่า
ไม้กระทก
ทอน
กง

บางฉบับใช้ แม่น้ำ
ตัดหรือเกี่ยวข้าว (เช่า คือ ข้าว)
ไม้คด
ทำให้สั้น ตัด
ไม่รู้ปโค้งใช้ทำสิ่งต่างๆ เช่น ล้อรถ (หรือล้อเกวียน)
โครงเรือ และไม้ตีตีฝ้าย

คูด
บ่ต้งการงาน
มธุรรรมา
อสัตยา

อุจจาระ อาจม
ใช้ทำประโยชน์ใดๆ ไม่ได้เลย
(กล่าว) ธรรมอย่างไฟระอ้อนหวาน
ความไม่จริง ไม่ซื่อตรง หรือไปปดมดเท็จ

๒๒๕ ไปถามปราชญ์บ่พร้อง
เปรียบตั้งเกร็ดดี
คนพาลพวกอวดดี
ถามบ่ถามมันพิน

พาที
จึงครั้น
จักกล่าว
เฟื่องถ้อยเกินถาม

๒๒๖ ร่วมรณิกปราชญ์เชื้อ
เราผิดชอบชั่วดี
เอาเยี่ยงอย่างอย่ามี
ปรากฏกลท่านแกลัง

ชาติรี
ท่านแจ้ง
จิตโกรธ
แนะให้ขุมทอง

เกร็ด
ร่วมรณิกปราชญ์
ท่านแกลังแนะให้ขุมทอง

กลอง
คบหาสมาคมกับผู้ที่มีปัญญา
ท่านตั้งใจชี้แนะให้เราพบแต่สิ่งที่ดีงาม
(แกลัง คือ ตั้งใจ)

๒๒๗
๐ น้่าบ่มีจิตรู้
ไม้คึดเขาทำศร
บ่ณทิตทราบสุนทร
สอนสั่งอาตมให้

ไหลจร
ชื่อได้
โอวาท
อ่อนด้วยใจเอง

๒๒๘
๐ อย่าคบคนหมู่ร้าย
คบแต่บ่ณทิตคน
วันคืนรวดเร็วตล
เห็นอนิจนั้นแล

ทรชน
ปราชญ์แปล้
บุญเร่ง ทำนา
ล่่วงพันสงสาร

น้่าบ่มีจิตรู้ไหลจร

น้่าไม่มีจิตใจก็ย้งรู้ที่จะไหลไป; บ่ สอนอ่าน
(ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘)
ใช้ ไป

ชื่อ

ตรง

อ่อน

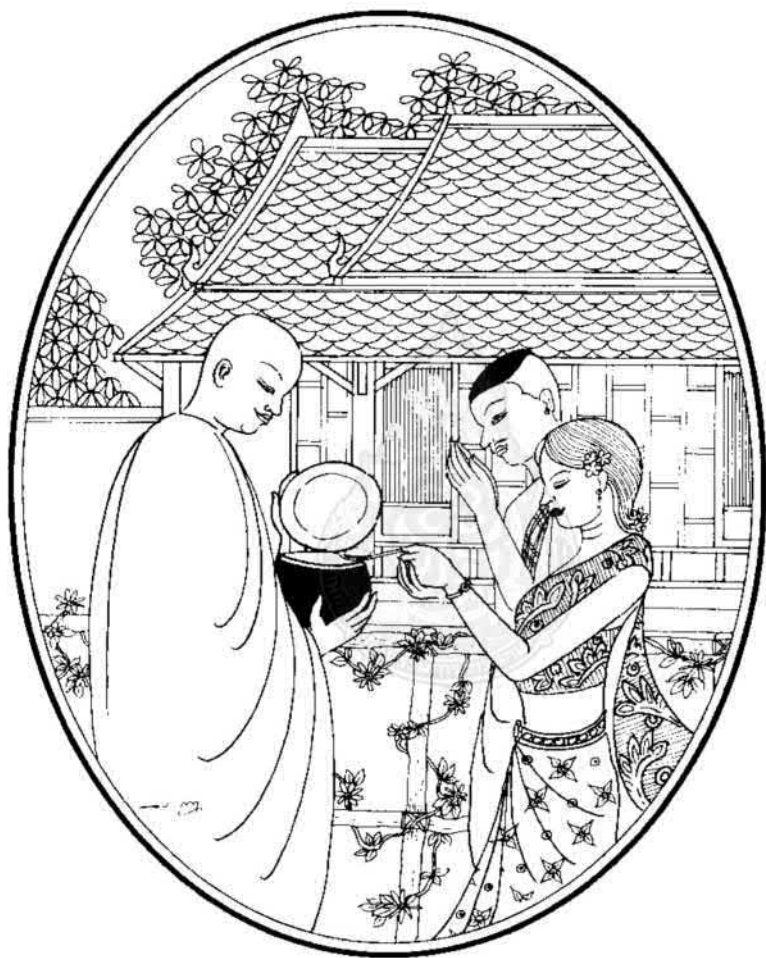
อ่อนโยน ดีงาม

ทรชน

สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้
ทรชน

อนิจ

อนิจจัง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน

วันคืนรวดเร็ววล

บุญเร่ง ทำนา

๒๒๙ ๑ พึงอวยโอวาทไว้
จึงสั่งสอนสาธุชน
แต่แรกแรงผจญ
สัตว์อันหมิ่นแสนอา

ในตน ก่อนนา
ทั่วหล้า
จิตอาต มาแฮ
อาจแท้ทรมาน

๒๓๐ ๑ ช่างหม้อดีหม้อใช้
ดีแต่งเองามงาน
ดุจศิษย์กับอาจารย์
ดีใช้ดีจักให้

ดีฉาน แดกนา
ชอบใช้
ดีสั่ง สอนแฮ
สู่ห้องอบาย

ดีฉาน

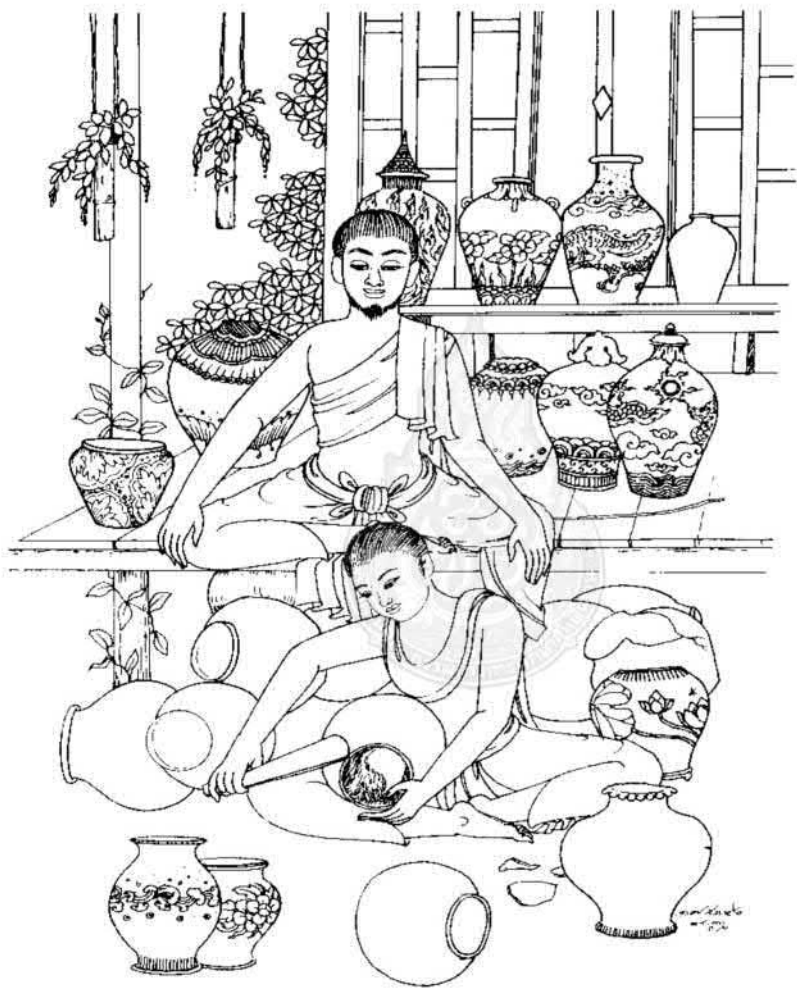
ดีให้แดก (ฉาน คือ แดก กระจาย)

ดีแต่งเองาม

ดีตบแต่งให้ได้รูปทรงสวยงาม

อบาย

ที่ที่ปราศจากความเจริญ ความฉิบหาย ได้แก่อบายมุข
และอบายภูมิ

ช่างหม้อตีหม้อไข่

ตีฉาน แดกนา

คุณแม่นานักเพียง

พสุธา

๒๕๖๑

๑ คุณแม่หนาหนักเพียง

คุณบิตรจุจอา

คุณพี่ฟางศิขรา

คุณพระอาจารย์อ้าย

พสุธา

กาศกว้าง

เมรุมาศ

อาจสู้สาคร

๒๕๖๒

๑ เมื่อร้อนน้ำท่านให้

เมื่อเยือกเย็นได้ไฟ

เมื่อทุกข์ท่านแก้ไข

เมื่อยากจนท่านเกื้อ

เย็นใจ

อุ่นเนื้อ

ชูช่วย

ก่อให้เกิดทำ

คุณ

ศิขราเมรุมาศ

สู่

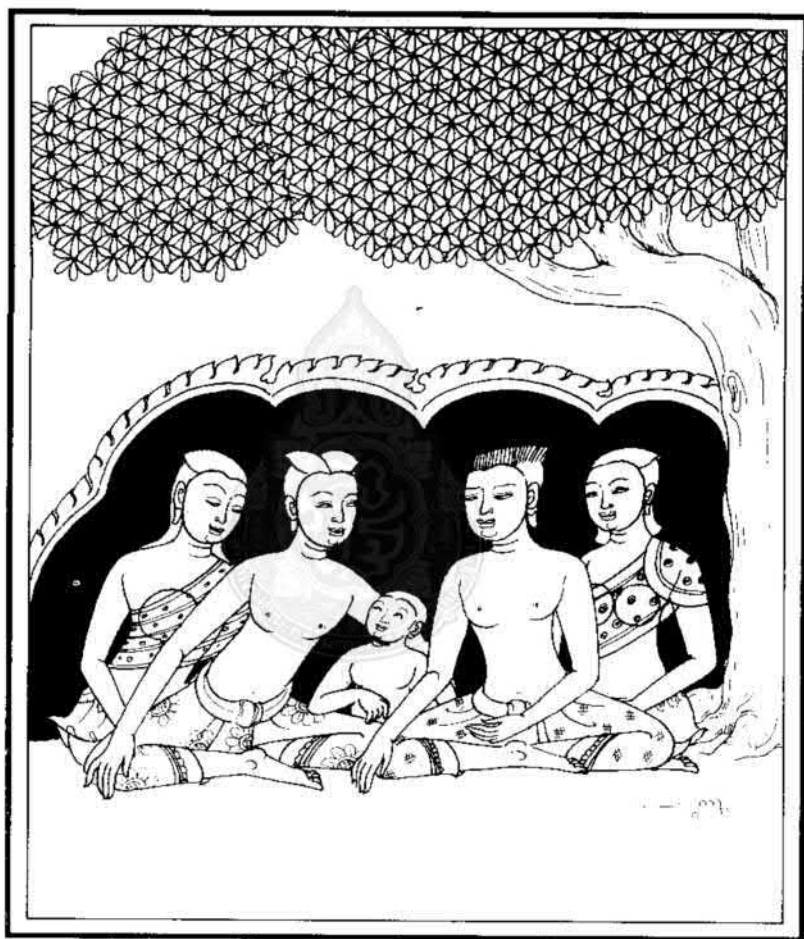
เกื้อก่อ

พระคุณ บุญคุณ คุณความดี

เขาพระสุเมรุ

เทียบได้กับ เปรียบได้กับ (สู่ คือ เอาชนะ)

คือ ก่อเกิด อดทนจนจนเจือ

เย็นญาติทุกข์สำราญ

กว่าไม้

๒๕๖๓

๑ เย็นเงาพฤษภมิ่งไม้

เย็นญาติทุกข์สำราญ

เย็นครูยิ่งพันฉาย

เย็นร่มพระเจ้าให้

สุขสบาย

กว่าไม้

กษัตริย์ยิ่ง ครุณา

ร่มฟ้าดินบน

๒๕๖๓

๑ ทองกวาวหงอนไก่แสง

งามแต่กลิ่นฤทัย

นักเรียนบอกบาลี

งามผาดผลเท่าก้อย

สดสี

หนึ่งน้อย

ลบหลู่ ธรรมนา

กอบนั้ณฤทัย

เย็นญาติทุกข์สำราญกว่าไม้

เย็นครูยิ่งพันฉาย

พระเจ้า

ร่มฟ้าดินบน

บอก

งามผาด

(ร่มเงาของ)ญาติให้มีความสุขสบายร่มเย็น
ได้มากกว่า (ร่มเงาของ) ต้นไม้ (สำราญ คือ
สำราญ สุขสบาย)

(ร่มเงาของ) ครูให้ความร่มเย็นได้มากกว่า
(ร่มเงาของ) ต้นไม้พันต้น (ฉาย คือ ฉายา
เงา ที่ร่ม)

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
ร่มเย็นไปทั่วโลก

สอน

ดูงามเมื่อมองอย่างเผินๆ

๒๒๕

๐ หอมกลั่นดอกไม้ที่

หอมแต่ตามลมฤ

หอมแห่งกลิ่นกล่าวคือ

หอมสุดหอมสะท้อน

นับถือ

กลับย้อน

ศีลสั่ง นีนา

ทั่วไกลไกลถึง

๒๒๖

๐ ทำบุญบุญแต่งให้

คือตั้งเงาตามตน

ผู้ทำสิ่งอกุศล

ดุจจักรเกวียนเวียนแล้ว

เห็นผล

ติดแท้

กรรมติด ตามนา

ไล่ต้อนดินโค

ที่นับถือ

กลับย้อน

ดุจจักรเกวียนเวียนแล้ว

ไล่ต้อนดินโค

ที่ยอมรับนับถือกันนั้น

ในที่นี้หมายถึง ทวนลม

เหมือนกับล้อเกวียนก็ย่อมหมุนตามรอย

ตีนวัว

๒๓๗ ใจบุญบุญนักรู้
ใจบาปทำบาปกรรม
ใจบุญก่อบาปสำ
ใจบาปทำบุญแล้ว

เร็วทำ
ง่ายแท้
บากยาก จิตนา
ยิ่งนั้นแสนทวี

๒๓๘ ใจเบาใจห้ามยาก
ใจเกิดเวรอาถรรพ์
ใจใดคิดผ่นผัน
ใจตั้งนี่ยังแล้ว

ใจฉันท
กาจแท้
ชอบใส่ ตัวนา
เลิศให้สุขเกษม

ยิ่งนั้นแสนทวี
ใจเบา
ใจห้ามยาก
ใจฉันท
ใจเกิดเวร
ชอบ

ยากยิ่งกว่านั้นสักแสนเท่า
ใจเชื่อง่ายไม่ยั้งคิด
ใจดีอรัน
ใจรักชอบอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ใจผูกพยาบาทจองเวร
สิ่งที่ชอบธรรม สิ่งที่ดีงาม

๒๓๙
๑ ศาสตร์ใดจะล้ำเท่า
ทรัพย์สิ่งใดไกรทาน
รักใดจักปุนปาน
สุขสิ่งใดจักได้

ธรรมาน
ที่ให้
รักสัจ คีลนา
สุขเพียงนฤพาน

๒๔๐
๑ พันเย็นพันเดือดร้อน
พ้นจากทุกขเวทนา
พ้นตายแก่เกิดมา
สุขดังนี้พระเจ้า

โรคา
โศกเศร้า
ในโลก
ว่าเนื่อนฤพาน

ธรรมาน	คือ ธรรมะ หลักธรรม
ไกร	ยิ่งใหญ่
ปุนปาน	เทียบเท่า เทียบได้กับ
นฤพาน	นิพพาน หรือความหลุดพ้นจากความเกิดแก่เจ็บตาย

๒๕๑

๑ มุลบาปคือโลภล้น

สรรพพรสเป็นมุลพา

มุลทุกซ์เกิดเพราะรา

มุลนิพพานนั้นได้

แสวงหา

พยาธิไซร์

คะเกส

เพราะด้วยสัจจา

๒๕๒

๑ น่านน้ำฤททอนกล้า

พฤทษชาติทอนหวงผล

จอมเมฆไปทวงฝน

ปราชญ์ทอนทวงทรัพย์ปอง

กลืนชล เองแฮ

เสพสร้อง

ภักซ์เสพ เสียนา

เปิดให้เป็นทาน

มุลบาป

พยาธิ

เกส

ทอน

เสพสร้อง

รากเหง้าหรือมุลเหตุแห่งความชั่ว

คือ พยาธิ หมายถึงความเจ็บไข้ได้ป่วย

คือ เกส หรือ สิ่งที่ทำให้ใจเศร้าหมอง

ไม่

กิน ดื่ม ใช้สอย

๒๔๓

๐ อุบลอุบัติเบื่อง

แก้วเกิดแต่ผานิยม

ช้างเผือกเกิดในพนม

ปราชญ์ประยูรยากไร้

เปือกตม

ชอบใช้

ไพรพฤกษ์

ท้าวหน้านับถือ

๒๔๔

๐ รู้ดีตรงคัด้วย

รู้ว่าโคงานแข็ง

โคนมเกษียรแสดง

รู้ว่าปราชญ์เปรื่องไซ้

รณแรง รวดแฮ

เมื่อใช้

ดีเมื่อ รุดนา

เมื่อถ้อยคำแถลง

อุบล

เปือกตม

แก้ว

พนม

ประยูร

ตรงค์

เกษียร

ดอกบัว

เลนตมที่ละเอียด

รัตนะ แก้วมณี

ภูเข

เชื้อสาย ตระกูล เผ่าพันธุ์

ม้า

น่านม

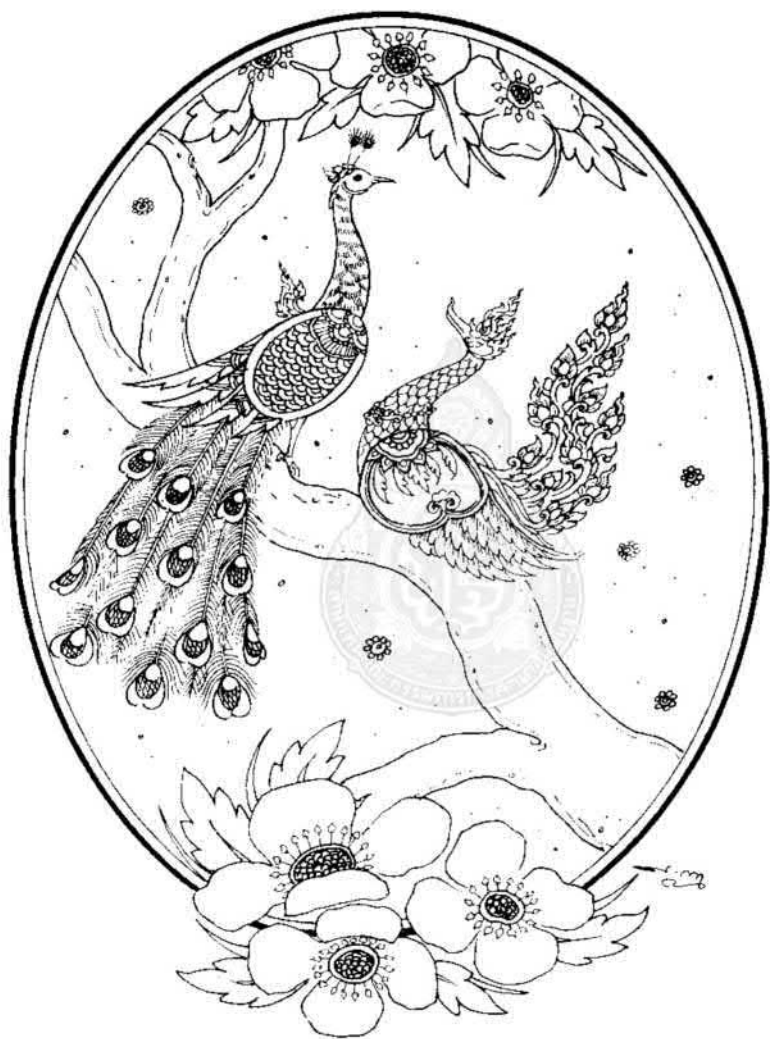
รู้ดีตรงคั้วย

รณแรง รวดแซ

๒๔๕
 ๑) นกแสกสกุณโทษเค้า กู๋กา
 ทิ้งทุตอุฐอีกลา ล่อร้อง
 เสียงประทุษฐัภาษา หินโหด
 ฟังบ่เพราะหุพร้อง ดุจถ้อยทรชน

๒๔๖
 ๑) แหกเต้าดูเหว่าแก้ว โกญจา
 หงสัวิหคมยุรา ร่ำร้อง
 เฉกนรชาติวาจา เอมโอช
 ฟังเสนาะเพราะพร้อง มฤถุถ้อยยาที

สกุณ	นก
เค้า	คือ นกเค้า เป็นชื่อนกหลายชนิดที่ออกหากินในเวลากลางคืน เช่น เค้าเหี้ยว เค้าแมว เค้าโมง เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า นกฮูก
ทิ้งทุต	ชื่อนกประเภทหนึ่งในจำพวกนกทึดทือ ซึ่งเป็นนกที่ออกหากินในเวลากลางคืน เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า เท้งทุต
โกญจา	นกกระเรียน
หงส์	นกในวรรณคดี เชื่อกันว่ามีชาติตระกูลสูง เสียงไพเราะ เป็นพาหนะของพระพรหม
วิหค	นก
มยุรา	นกยูง
นรชาติ	คนทั่วๆ ไป
มฤถุ	น้ำผึ้ง น้ำหวาน มฤถุถ้อย คือ ถ้อยคำไพเราะ

หงส์วิหคมยุรา

รำร้อง

๒๔๗
๑ สกุนกากระเหว่าไซ้
ไซ้ต่อไซ้สำคัญ
ออกลูกจิ้งแปรผัน
กากระเหว่านั้นแล

เหมือนกัน
เท่าแท้
ตามเพศ
ทั่วผู้เล็งเห็น

๒๔๘
๑ นกแร้งแร้งร้อนได้
บินบ่สูงแข่งเคียง
แม่น้่านทีเรีย
ลิกเท่าลิกนั้นไซ้

พอเพียง ปีกนา
ครุฑได้
รายทั่ว ทวีปแะ
สุดสู่สาคร

กระเหว่า

คือ กาเหว่า หรือดูเหว่า เป็นชื่อนกชนิดหนึ่งตัวเล็กกว่ากาเล็กน้อย วางไข่ให้คนอื่นฟัก มักหากินตามลำพัง

ไซ้ต่อไซ้

ไซ้ของกาเทียบกับไซ้ของกาเหว่า

สำคัญ

สำคัญว่า เข้าใจว่า คาดคะเนว่า สังเกตว่า

ตามเพศ

ตามลักษณะ ชนิด ชนิดกำเนิดของนกนั้นๆ

ครุฑ

ชื่อนกในวรรณคดี เป็นพาหนะของพระนารายณ์

๒๕๔ ๑๑ ควรแสวงสิ่งสิ่งแท้

พึงจักจำเรณีสวัสดิ์
ความรู้มิตรเมียสัจ
อย่าเสียใจได้แล้ว

มณีรัตน์

แว่นแก้ว

ข้าวเปลือก มินา

เท่านี้ฤาแคลน

๒๕๕ ๑๑ วิชาควรรักรู้

อย่าหมิ่นศิลปศาสตร์
รู้จักสิ่งเดียวอาจ
เลี้ยงชีพช้อย่อย

ฤชาดา

ว่าน้อย

มีมั่ง

ข้าวหล่อเหลนหลาน

สิ่งแท้มณีรัตน์

สิ่งที่มีค่าแท้ดวงแก้วมณี (ได้แก่ ความรู้, มิตร, เมีย
ที่ซื่อสัตย์ และข้าวเปลือก)

แว่นแก้ว

ใสผุดผ่องดังแก้วมณี, เครื่องชี้ส่องให้เห็นความสว่าง
คือ มีมั่ง

มีมั่ง

ข้าว

ตลอดไป จนถึง

หล่อ

คือ สื่อก หมายถึง ลูกของเหลน (เช่น รุ่นลูก หลาน
เหลน สื่อก ; หล่อ เป็นคำไทย)

พายเกิดพ้อยั้ง

รพาย

๒๕๑

๐ พายเกิดพ้อยารั้ง

จวนตะวันจักสาย
ของสดสิ่งควรขาย
ตลาดเล็กแล้วอ้า

รอพาย

ส่องฟ้า
จักขาด คำแสบ
บันอื่นเอาใคร

๒๕๒

๐ เรียนศิลป์แสงทรัพย์ด้อม

สามสิ่งอย่าเร็วไว
เสพกามหนึ่งคือใจ
สองประการนี้ถ้า

เดินไสล

ชอบช้า
มักโกรธ
ผ่อนน้อยเป็นคุณ

พ้อ

คำที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกชายที่มีอายุน้อยกว่าด้วยความสนิทสนม
หรือเอ็นดูรักใคร่

บันอื่น

บันเสียงดัง; อื่น คือ เอื่อน พุด; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖,
๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร (๒๔๙๐, ๒๕๓๙), นิยะดา
(๒๕๓๘) ใช้ อื้อ

เรียนศิลป์

ศิลป์ คือ ศิลปศาสตร์ หมายถึง เรียนวิชาความรู้

ชอบช้า

พึงกระทำอย่างสุขุม ใจเย็นๆ

ผ่อนน้อย

มีให้น้อย กระทำ (ดังกล่าว) น้อยๆ

๒๕๓
๑ มักได้ให้คิดได้
ได้ช้วนนี้ได้การ
ให้ได้สะควกดาล
ได้ดังนี้เอกอ้า

สองสถาน
ช้วนหน้า
โดยชอบ
อ้อมน้ำใจตน

๒๕๔
๑ ทรัพย์มีสี่ส่วนไซ้
ภาคหนึ่งพึงเกียดกัน
สองส่วนเบ็ดเสร็จสรรพ
ยังอีกส่วนควรให้

ปูนปัน
เก็บไว้
การกิจ ใช้นา
จ่ายเลี้ยงตัวตน

ช้วนนี้
ช้วนหน้า
โดยชอบ

ในปัจจุบัน
ในอนาคต
โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒๕๕๕
๑ เยาวรูปหน้าหนุ่มเนื้อ
แม้ปราศวิทยาทรง
ทองกวาวดอกดาสด
เสียดกลิ่นรินรสเร้า

ในวงศ์ ตระกูลแฮ
เลื่อมเศรำ
แดงป่า
ตั้งนี้ใครชม

๒๕๖๖
๑ มักคร้านถารอบรู้
ศิลปศาสตร์เลื่อมสินหา
ไร้ทรัพย์ยับผู้มา
เว้นจากมิตรนั้นไซ้

วิทยา
ไปได้
เป็นเพื่อน
สุขสร้างแรมรอย

๒๕๗๗
๑ (ซ้ำกับบทที่ ๒๐๗ คือ รักทรัพย์อย่ายิ่งด้วย วิชา...)

๒๕๘๘
๑ (ซ้ำกับบทที่ ๒๐๖ คือ รักมิตรสุภาพไซ้ สมรมิตร...)

๒๕๙๙
๑ (ซ้ำกับบทที่ ๒๐๕ คือ มีมิตรจรรจบรู้ รักสนิท...)^๑

๑ ข้อความที่ไม่ใช่ตัวเอนในโคลงหมายเลข ๒๕๗ ถึง ๒๕๙ นี้ปรากฏอยู่ในหนังสือโคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ร.ศ. ๑๒๖ และกรมวิชาการ ๒๕๖๕, ๒๕๗๕ หรือ ฉบับสอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖ ๒๕๖๕, ๒๕๗๕)

หน้าหนุ่มเนื้อ
เสียดกลิ่นรินรส

คนหนุ่ม เช่นในสำนวนว่า หนุ่มหน้าสาวสวย
ไร้กลิ่นหอม (เสีย คือ ทั้ง)

คุ้นเคยคนคบค้า

มานาน

๒๖๐

๑ คุณเคยคบค้า

มานาน

คบแต่ชั่วแวงงาน

ส่งให้

มีรสสไคปาน

เพราะรัก นั้่นนา

ขมขึ้นกลืนคล่องได้

ยิ่งขึ้นปลาดี

๒๖๑

๑ คราวดีมีเพื่อนพ้อง

พุดตาม

ยืนนั่งได้ตอมถาม

ถึถ้อย

คราวทุกซุกเงินความ

มีโทษ

เพื่อนเล่นเจรจาน้อย

หนึ่งนั้นฤมี

คบแต่ชั่วแวงงาน

น่าจะหมายถึง ตกชั่ววอดด้วยแวง (คบ คือ ตก;
งาน คือ เจ็บ ผสม เพิ่มเติม)

คราวดี

เมื่อครั้งที่มั่งมีศรีสุข

มีโทษ

มีความผิดพลาด ได้รับโทษ

๒๒๒ © คนใดเดิมแน่นว่า
หลายคาบแค้นเคียวขับ
ภายหลังมาตรม้นกลับ
จงประหยัดอย่าหงาย

เวอร์กับ ตนนา
คิดร้าย
เป็นมิตร ก็ดี
คำเข้าคอยเชิง

๒๒๓ © น้ำเหินมล้างสิ่งเหน้า
มล้างอุทกบริสุทธิ์
คนเวอร์ต่อเวอร์ประทุษฐ์
เอาอเวอร์ระจับหงาย

โฉนหยุด
เสื่อมร้าย
ทวิโทษ
อาจสิ้นสูญเวอร์

เวอร์กับ	จองเวอร์ ผูกพยาบาท เป็นศัตรูกัน
จงประหยัด	จงระมัดระวัง
คอยเชิง	คอยระวัง ดูท่าที่
มล้าง	คือ ล้าง (มล้าง เป็นคำโบราณ)
อเวอร์	ความไม่มีเวอร์
หงาย	คือ ง่าย (หงาย เป็นคำโทโทษ)

๒๖๔ ๑ ชอนเงื่อนงำน้ำชุ่น

ภายนอกทำแจ่มใส

ดุจทึบเห็นไฟ

ต่อประหารจึงจำ

ซึ่งใน

สดหน้า

ฝังอยู่

จับใหม่เป็นจุม

๒๖๕ ๑ จักทำโทษแก่ผู้

ใจจุ่นเมตตามัน

ให้คิดจิตสำคัญ

ความคิดน้อยจุ่นได้

ผิดจกรรจ นันนา

มากไว้

เขาโหด

อยู่เงื่อมมือตน

น้ำชุ่น

หิน

ประหาร

ในที่นี้หมายถึง ความชุ่นข้องหมองใจ

ก้อนหิน ในที่นี้หมายถึงหินเหล็กไฟ คือหินที่นำมาตีให้เกิด
ประกายไฟ

ตี ในที่นี้หมายถึงเอาหินมาตีกระทบกัน

๒๒๖
๑ ตัดต้นก่นรากแล้ว
หนามหันห่อนไว้แขนง
เพลิงพิษชนิดหนึ่งแรง
ดับแต่ต้นไว้เชื้อ

ปลูกแปลง
หน่อเนื้อ
เรื่องโรจน์
นึ่งข้าเพลิงโพลง

๒๒๗
๑ คว้างพิชบ่คว้างพัน
ไปสบพบรังแตน
ร้ายมนตร์ปลูกเสื่อแสน
ไม้ชั้นรันสิ่งเหน้า

พันแขน ตนนา
แห่เย้า
องอาจ
แน่ต้องตนเอง

๒๒๘
๑ (เข้ากับบทที่ ๒๐๙ คือ เมียท่านพิศพวงเพียง มารดา...)^๑

๑ ข้อความที่ไม่ใช่ตัวเอนในโคลงหมายเลข ๒๒๘ นี้ปรากฏอยู่ในหนังสือ โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศร (ร.ศ. ๑๒๖) และ กรมวิชาธิการ (๒๔๖๕, ๒๔๗๕) หรือที่เรียกว่า สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕)

ก่นราก
หน่อเนื้อ

เพลิงพิษ

ต้น

คว้าง

ไม้ชั้น

รัน

ต้องตนเอง

ขุดราก

เชื้อสาย ในที่นี้หมายถึงหน่อ หรือกิ่งก้านที่จะงอกหรือแตก ขึ้นมาใหม่

ความร้ายแรงของไฟ

ท่อน ในที่นี้หมายถึง ต้นพิน

คือ ขว้าง (คว้าง เป็นคำเอกโทษ)

ไม้สั้น (ชั้น เป็นคำเอกโทษ)

ดี

ถูก ในที่นี้คือ ย้อนกลับมาทำร้ายตนเอง

คว้างพิษบ่คว้างพัน

พันแขน ดนนา

๒๒๙
๐ ลูกเมียเหมือนผ้าโอ
ขาดฉีกฉัวแล้วหา
พี่น้องแจกเช่นชา
ขาดประจากจกให้

อัตร
ใหม่ได้
แขนติด ตนแฮ
ต่อเข้าถาคีน

๒๓๐
๐ มีบุตรบได้ตั้ง
คุณแห่งไม้เท้าถือ
ทางเมื่อเพื่อพบคือ
ไม้ประเสริฐเลิศแล้

ตีนมือ
เลิศแท้
สิงห์สัตว์ กิตี
อาจคุ้มกันภัย

โอ	โออวด
ฉัว	ในที่นี้หมายถึง เก่า ขาด
แจก	เช่น
ประจาก	พรากไป จากไป หลุดไป
ทางเมื่อ	ทางที่ใช้สำหรับเดินไปมา
สิงห์สัตว์	สิงสาราสัตว์ สัตว์ร้ายสัตว์ป่า

๒๕/๑

๑ ธรรมดาผลมั่งไม้

เมื่ออ่อนรสเผือดพาน
ครั้นสุกรสสวายหวาน
หมากมั่งนั้นฤาเปรี้ยว

ตระการ

ยากเคี้ยว

เอมโอช

เปรียบด้วยหมากขาม

๒๕/๒

๑ บุรุษสุดไร้รัก

ไร้เพื่อนไปไกลคาม
มือเปล่าสู่สงคราม
รู้ไปทันแก่ก้าน

เมียงาม ชอบฤา

เขตบ้าน

ยงยุทธ์ ไฉนนา

กล่าวถ้อยกลางสนาม

ตระการ

งาม อร่าม สวย

เผือด

จาง หมอง รสเผือด คือ รสอ่อนๆ จืดๆ

สวาย

มะม่วง หรือ หมากม่วง (มะ กร่อนมาจาก หมาก)

สุดไร้

ไม่มี ในที่นี้น่าจะหมายถึง ยากไร้ ไม่มีทรัพย์

คาม

บ้าน หมู่บ้าน

แก่ก้าน

ความจัดเจน ความชำนาญ (ก้าน คือ กำน หมายถึง
เก่ง กล้า)

กลางสนาม

ท่ามกลางประชุมชน ในที่สาธารณะ

๒๔๗๓

๑ โยธาทั้งสาตร์สู้

ปราชญ์มละคัมภีร์ความ

เดินหนเพื่อนบ่ตาม

พาณิชเสียพวกพ้อง

สงคราม ชอบฤา

อย่าพร้อม

อย่าไต่ ทางแฮ

ต่างด้าวเดินไฉน

๒๔๗๔

๑ รักเจ้าจงรักให้

ท่านเคียดอย่าควรประทุษรู้

จจะมีภักดีดุจ

มันบ่จืดจากเจ้า

เป็นยุติ ธรรมนา

เท่าเผ้า

โสณัช นันนา

จิตนั้นคงตรง

สาตร์

หรือ ศัสตร์ คือสาตรา อาวุธ

มละ

ละ ทั้ง

อย่าพร้อม

อย่าพูด อย่ากล่าว อย่าสนทนาด้วย

ไต่ทาง

เดินทาง

ต่างด้าว

(ไป) ต่างถิ่น

เท่าเผ้า

เท่าเส้นผม (เผ้า คือ ผม)

โสณัช

สุนัช

เจ้า

ผู้เป็นใหญ่ พระราชา พระเจ้าแผ่นดิน

จงมีกตติคุณ

โสนัชนันนา

๒๔๕
๑ อาสาเจ้าต่อต้าน
ชั้นรับอาσανาย
อาสาศึกแม่ยาย
สามสิ่งแท้ถือนั้น

ตัวตาย
หย่อนนั้น
อ้ายย่อ ท่อนา
ชั่วฟ้าดินชม

๒๔๖
๑ อาสาศึกสู้ไป
ตนจักตายเอาอาน
จึงนับว่าเป็นทหาร
ฉลองพระองค์เจ้าไท้

เสร็จงาน
ปิดไว้
หายาก
ท่านเลี้ยงบำรุง

หย่อนนั้น
ศึกแม่ยาย
ชั่ว

เอาอานปิดไว้

เพลง น้อยลงกว่านั้น
งานหรือกิจธุระของแม่ภรรยา
สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา
(๒๕๓๘) ใช้ ทั้ง
(พูดอย่างเปรียบเทียบ) หมายถึง ให้ต่อสู้อย่างสุดชีวิต
จิตใจในสนามรบ หากตัวตายก็ถือว่ามิเกียติและ
สมศักดิ์ศรีที่เป็นทหาร (อาน คือ เครื่องรองนั่งบน
หลังสัตว์พาหนะหรือยานพาหนะ)

อาสาศึกสู้ไป

เสร็จงาน

๒๔๗
๑ เจ้านายใช้ชูปเลียง
สินทรัพย์เมียมิงงาม
บ่าวไพร่พรังพรุดาม
สมบัติบุญส่งให้

คนขาม
ง่ายได้
ไหลหลัง มานา
แปลกหน้าตาเดิม

๒๔๗
๑ หมั่นลอดสอดสืบถ้อย
ไปชอบทำทำดี
คาบไต่ชอบเชิงที่
ต๋อยตั้งต๋อยม่อให้

เวรี
นิงไว้
หาญหัก
แตกด้วยศิลา

คนขาม
แปลกหน้าตาเดิม
เวรี
ชอบเชิงที่
ม่อ

คนยำเกรง (ขาม คือ คร้าม เกรง)
เปลี่ยนแปลง แปลกไปจากที่เคยเป็นอยู่เดิม
คือ ไพร่ หมายถึง ศัตรู
ได้โอกาสเหมาะ ได้ดี
คือ หม้อ (ดิน)

บุญทำ

ก่อนให้

กรรมก่อน เองนา

ทั่วท้องโลกา

เห็นผล

ดังนั้น

จักถ่อย แล้วยนา

เสื่อมสิ้นทุกอัน

เพื่อ
เว้นแวะ

กฤตยามนตรี

តំបន់

ชั้น

เหตุด้วย เนื่องด้วย เพราะด้วย

ละเว้นจากการได้พบปะเจอเจอ หรือ ได้รับผลดังกล่าว

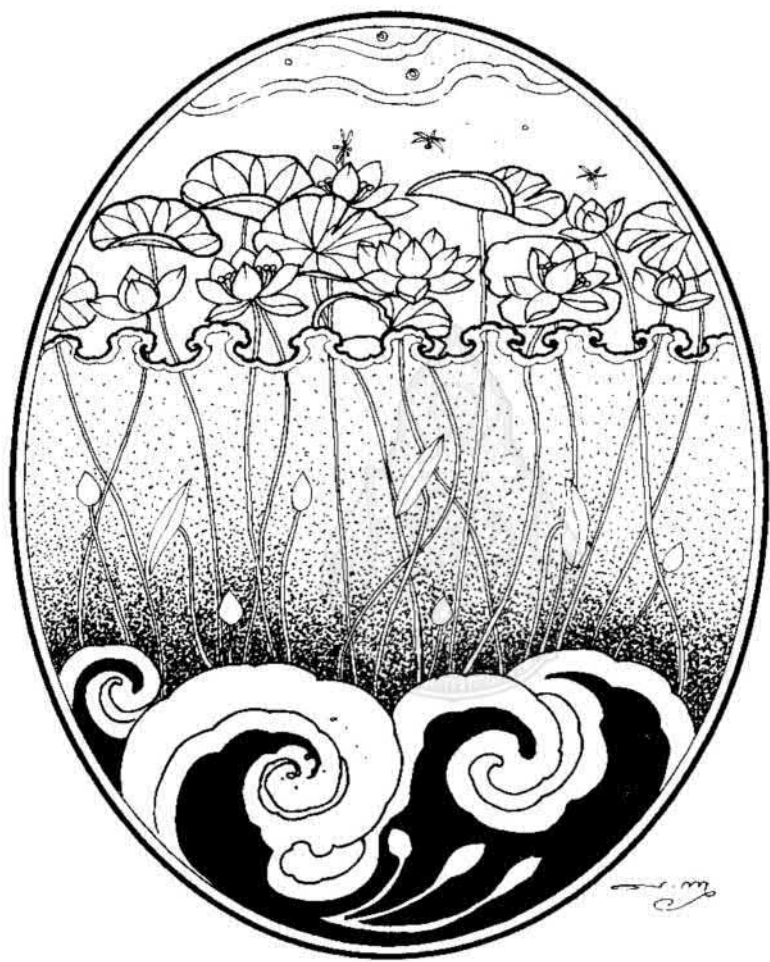
เวทมนตร์คาถา เสน่ห์ อาถรรพณ์

คือ ถอย หมายความว่า ลดลง ในที่นี้ต้องการคำเอก

๕๕
นน

๒๔๑	๑ เชื้อไพร่บุญปลุกขึ้น	เป็นนาย
	พาลบุตรรู้มลักหลาย	เลิศผู้
	โหดไร้พร้าชวนขาย	ทรัพย์มั่ง มีแฮ
	สามเหล่านี้นิ่งรู้	อย่าได้ดูเบา
๒๔๒	๑ ก้านบัวบอกเลิกต้น	ชลดาร
	มารยาทส่อสันดาน	ชาติเชื้อ
	โหดฉลาดเพราะคำชวน	ควรทราบ
	หย่อมหญ้าเหี่ยวแห้งเรือ	บอกร้ายแสดงดิน
	เชื้อไพร่	สามัญชน คนธรรมดาสามัญ
	ปลุกขึ้น	ในที่นี้หมายถึง ทำให้เกิดขึ้น; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖; ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), ไตรพากย์ (๒๔๖๑), นิยะดา (๒๕๓๘)
		ใช้ ปลุกขึ้น
	พาลบุตร	เด็กหนุ่ม เด็กน้อย
	รู้มลัก	รู้ชอบ รู้ผิดชอบ รู้ในสิ่งดีงาม (มลัก คือ มลัก, ชอบ)
	โหดไร้	ยากจนขัดสน
	อย่าได้ดูเบา	อย่าเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญ
	ส่อสันดาน	แสดงให้รู้เป็นนัย ๆ ถึงอุปนิสัยที่มีมาแต่กำเนิด
	ชาติเชื้อ	ผู้ร่วมเผ่าพันธุ์เดียวกัน
	คำชวน	ถ้อยคำพูดจา คำพูด คำกล่าว
	เรือ	ร่าง

ก้านบัวดอกเล็กต้น

ชลธาร

๒๕๓
๑ ทรัพย์มากหากถ้อยแท้
ชนไปชอบหูดา
น้อยทรัพย์อับยศดา
แต่เพราะถ้อยคำพริ้ง

วาจา
ติดต้อง
ทราทรูป
เพริศสิ้นทั้งมวล

๒๕๔
๑ มีสินทรัพย์น้อยหลัง
คือบ่อน้อยนรกิน
ทรัพย์มากหมู่ทมิฬ
คือสมุทรฤาให้

โหลริน
อาบได้
มีมั่ง ก็ดี
ท่วยอ้างอาศัย

อับยศดา
ทราทรูป
เพราะ
ทมิฬ
มีมั่ง
ท่วย

ไม่มีเกียรติยศ (ยศดา ตัดจากคำ ยศดาบรรดาศักดิ์)
รูปร่างหน้าตาไม่สวยงาม
ในที่นี้คือ ไพเราะ
คนโหดเหี้ยม ไร้น้ำใจ
(แม้จะ) มีมั่ง
หมู่ เหล่า (คนอื่นๆ)

๒๘๕ แม่โถมเจดเจกไท้

เทพา

อิกอสิริยศธา

กอบด้วย

บุรุษถ้อยทูลฐวา

จาพากย์

นับว่าผู้นั้นม้วย

หมดสิ้นสิ่งงาม

๒๘๖ แม่นตั่วเล็กเพียง

ผุยผง

ไกลนัปโยชนัดอนดง

อยู่นั้น

คังคับทรรพ์สินพงศ์

พันธุ์ถ้อย กิติ

สุดขอบฟ้าเขียวชั้น

ทั่วแท้เล็งเห็น

โถมเจด	รูปโถมงดงาม เเด่นสง่าผ่าเผย
เจก	เช่น เหมือน
เทพา	เทวา เทวดา
อสิริยศธา	ยศศักดิ์ฐานะความเป็นเจ้า ความเป็นใหญ่ (อสิริยะ คือ ความเป็นเจ้า ความเป็นใหญ่; ธา บางฉบับใช้ ฐาน)
กอบด้วย	น่าจะเป็น กอปรด้วย หมายถึง มี ประกอบด้วย
เพียง	เท่า เสมอ เหมือน
ดอนดง	โหดเขาป่าทึบ
ชั้น	คือ คั่น กันไว้ (ชั้น เป็นคำโทโทษ)

๒๘๗ ๐ แม้นตนโตเติบเพียง
สูงเจ็ดลำตาลเกิน
ไร้ทรัพย์ยับเยิน
ดั่งปลวกเตี้ยต่ำช้า

เขาเขิน
กึ่งฟ้า
แลเล็ก ลงแฮ
ชวดผู้เล็งเห็น

๒๘๘ ๐ ตนน้อยแลไฟให้
ว่าตระกูลใหญ่นัก
คือแมลงเม่ามันมัก
โถมถาบฉาบเพลิงไหม้

เกินศักดิ์
แทบไต่
บินวู่วามนา
มอดม้วยตัวเอง

เขาเขิน

ภูเขา

ชวด

ไม่มี อดที่จะมี ไร

ถาบ

อาจเป็นคำเดียวกับ ตราบ (ถิ่นพำนักใช้ ถาบ ในความหมายเดียวกับภาคกลางว่า ตราบ)

๒๔๙๙ ดักขลาแล้วไปขึ้น
เบ็ดบ่เกี่ยวเหยื่อรา
ไปสอดสบเสื่อมา
ปลาต่อผุดโพล่งไกล

คอยขลา
ล่อไว้
หมายก่ง ได้ฤา
เกี่ยวทั้งฤาทัน

๒๔๙๐ อย่าเอื้อมเต็ดดอกฟ้า
สูงสูดม้อมักตรอม
เต็ดแต่ดอกพะยอม
สูงก็สอยด้วยไม้

มาณอม
อกไข
ยามยาก ชมนา
อาจเอื้อมเอาถึง

แล้ว สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร
(๒๔๙๐) ใช้ แร้ว ; แร้วเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งสำหรับ
ดักสัตว์ มีบ่วงติดกับปลายไม้ เอาโคนปักไว้ที่ดิน

ขลา เสื่อ

รา รอ

สอดสบ สำนวจพบ

ก่ง คือ โกง เช่น โกงคันแร้ว ธนู หน้าไม้

ดอกฟ้า สิ่งที่สูงส่ง มักใช้กับสตรีมียศศักดิ์ หรือ ผู้หญิงตระกูลสูง

ดอกพะยอม ดอกไม้ชนิดหนึ่ง มีสีขาว กลิ่นหอม หรือหมายถึง

หญิงชาวบ้าน หญิงสามัญ

๒๕๑ เจียมใจจักเท่าด้วย

รู้เท่าท่านทำกลัว

อย่ามีนมีดเมามัว

สูงนักรักเหมือนไม้

เจียมตัว

ซ่อนไว้

โมหะ

หักด้วยลมแรง

๒๕๒ ถึงจนทนสู้กัด

อย่าเที่ยวแลเนื้อเถื่อ

อดอยากเยี่ยงอย่างเสือ

โซกีสေးใส่ทอง

กินเกลือ

พวกพ้อง

สงวนศักดิ์

จับเนื้อกินเอง

อย่ามีนมีด

เมามัว

โมหะ

แลเนื้อเถื่อ

โซ

สေး

อย่าให้ความโกรธ ความไม่พอใจมาครอบงำ

หลงระเริง ลุ่มหลงมัวเมา

ความลุ่มหลง ซลาดเซลา

มาจากสำนวน แลเนื้อเถื่อหนัங หมายถึงรบกวน เบียดเบียน

หิว อดอยาก

แสวงหา เสาะหา (สေး คือ คั้น สืบ แสวง)

โชกี้เสาะใส่ทอง

จับเนื้อกินเอง

๒๔๓
๑ ไกรสรแสบท่องแหบ
บักข์ผลไม้ม
ไกรสรชুবอินทรีย์
บักข์รสนื้อช้าง

เสียดชี วิตแฮ
ปากว่าง
สมเพช ก็ดี
ดั่งนี้ธรรมดา

๒๔๔
๑ ใบบัวฝนตกน้ำ
ลูกข้างวางบนหลัง
เสาหลักปักอยู่ยัง
คนบ่แม่นถ้อยอ้า

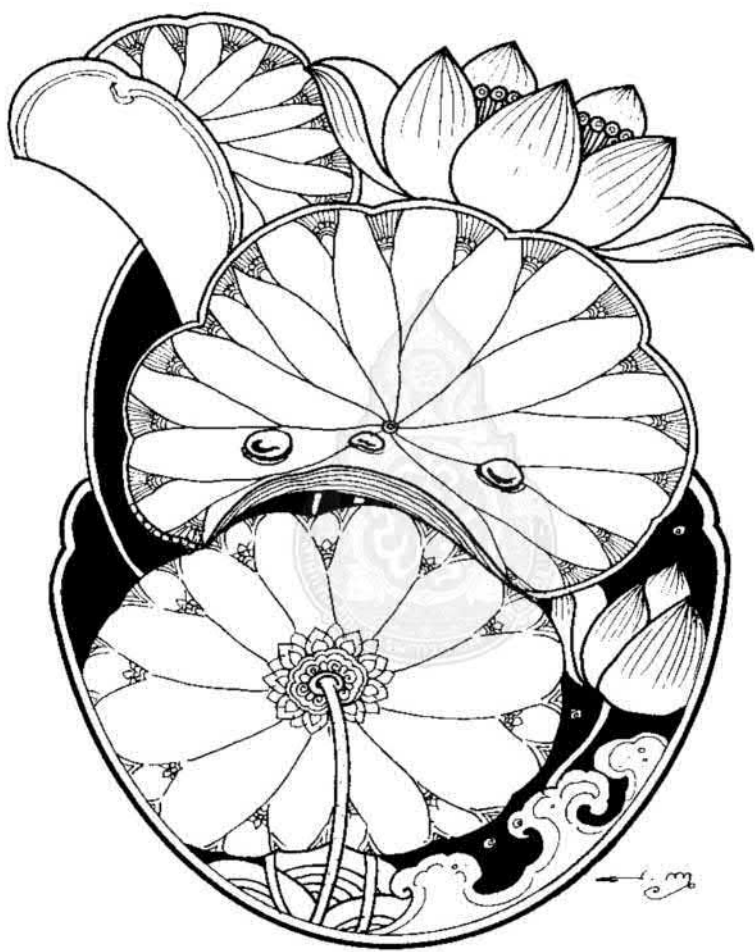
ขาดข้ง
มึงม้า
กองเกลบ นาพ้อ
พูดแล้วโอนเอน

ไกรสร
บักข์
ชুবอินทรีย์
ขาดข้ง
ลูกข้าง

คนบ่แม่นถ้อย
อ้า

สิงโต
ไม่กิน
ร่างกายผ่ายผอม
ไม่ข้ง ไม่มีติดอยู่
ของเล่นอย่างหนึ่งรูปทรงค่อนข้างกลม มีเดือยที่ฐาน
ใช้ปั่นให้หมุนด้วยมือหรือเชือก
คนที่ไม่รักษาคำพูด ไม่ตรงตามคำพูด
ใช้เป็นคำอุทาน คำสร้อย

บัวฝรั่ง

ชาดขี้

๒๔๕
๑ กล่าวภัยในน้ำแก่

แสดงพิลึกตงดอน
เอาพร้าวใส่เรือคอน
ยกคัพพ์แปลลอรธอ้าง

มังกร
อวดช้าง
ขายพวก สวนแฮ
อวดผู้เพียรเรียน

๒๔๖
๑ เอน้ำชุ่มระเซ่

เอาป่าไปชมเสือ
เอาหมากแล่นลงเรือ
เอากายโคลงกระทุ้

ขันเหลื่อ
ชุ่ม
ไปจ่าย สวนแฮ
เที่ยวอ้างอวดกระวี

แสดง
แปลลอรธ
ผู้เพียรเรียน

บอกกล่าว เล่า
แปลความหมาย เนื้อหา เรื่องราว
ผู้ทรงความรู้ ผู้คงแก่เรียน นักปราชญ์

๒๕๗
๑๐ กล่าวจริงบ่พริ้งเพราะ
เอาเทีจปนคนนับ
ไม้เหลียมเยียงอย่างกลับ
กลมกล่อมสืบอ้อมอ้า

โสดสดับ
เนตรหน้า
ตัวยาก
อาจกลิ้งปล้นทัน

๒๕๘
๑๑ ท้ามกลางกล่าวถ้อยแต่
เห็นท่านสรวลอย่าสรวล
ใช้คำแต่น้ำนวล
เห็นท่านเศร้าทำเศร้า

พอควร
ตอบเต้า
นฤโทษ
โศกหน้าตาตาม

สดับ
นับเนตรหน้า
ตอบเต้า
น้ำนวล
นฤโทษ

ฟัง ได้ยิน
นับหน้าถือตา นับถือ
ตอบกลับไป (เต้า คือ ไป)
นุ้มนวล อ่อนโยน
ไม่มีผลร้าย

๒๙๙
๑ ว่าเดือมีดอกให้
เล่าว่ากาขวยยัง
รินเทียมเท่าเขาหวัง
เล่าว่าหญิงจริงไซ้

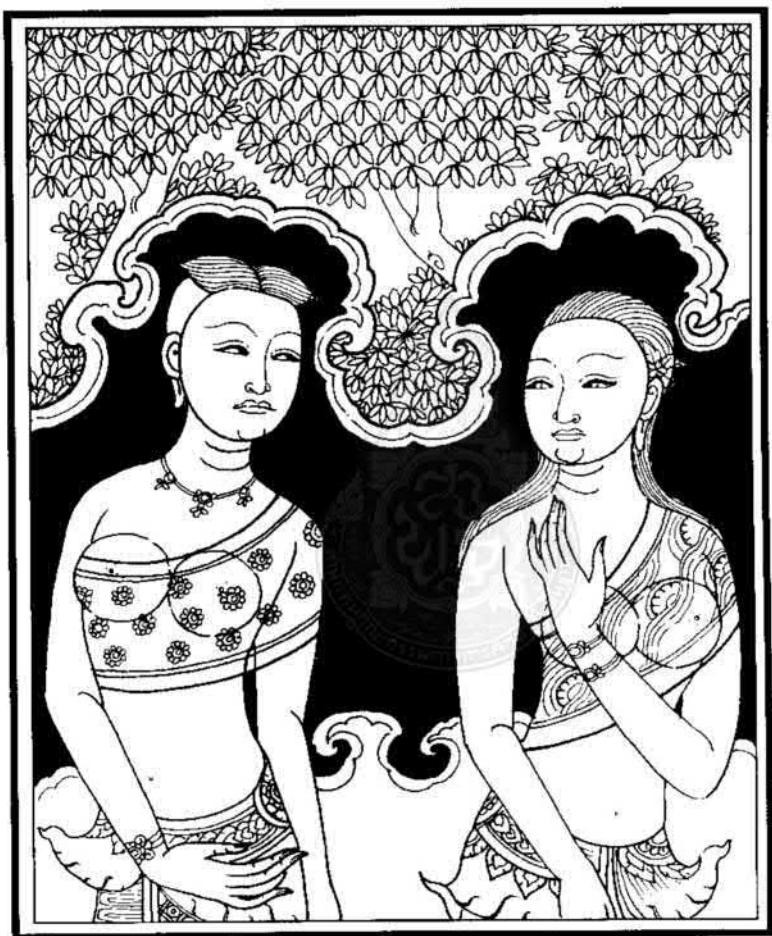
ฟังฟัง
เชื่อได้
ฟังเกิด
อย่าได้ควรฟัง

๓๐๐
๑ อย่าชุดชอดท่านด้วย
อย่าถากท่านด้วยตา
ฟังคำกล่าวมฤชา
หยาบปัดพท์กลับย้อน

วาจา
ดิด้อน
โสดหนึ่ง นะพ่อ
โทษให้กับตน

๑ บางฉบับท้ายบทนี้มีคำสร้อยว่า นะพ่อ

ว่าเดือ	พูด เล่า มะเดือ
ริน	แมลงจำพวกหนึ่งมีขนาดเล็กกว่าแมลงหวี่
หญิงจริง	ผู้หญิงที่มีความจริงใจ มีความสัตย์ซื่อ
ชุดชอด	ชุดคู่ย์ ค่อนชอด
มฤชา	มุสา ไม่จริง เท็จ
หยาบปัดพท์	ฟังไม่ได้ศัพท์ ไม่ได้ความแจ่มชัด แล้วเอาไปปฏิบัติจึงผิดพลาด

— ๓ —

อย่าถากท่านด้วยดา

ตีค้อน

๓๐๑ ๐ อย่าชักน่านานเข้า
 อย่าแฉะเคิกคัตรู
 ไฟในอย่าเชิดชู
 ไฟนอกอย่านำเข้า

คลองคู
 สู้เหี้ย
 น้าออก
 หม่นไหม้มัวหมอง

๓๐๒ ๐ โลกทรัพย์ครองห่อนได้
 คนมักมั่งสาгин
 มักเมาเล่าถายิน
 คนมักมากเล่นซู้

โดยถวิล
 บาปสู้
 ดีสัจ ดีลนา
 ห่อนรักกลัวอาย

น่านาน	น่านน้ำ คือพื้นที่ทางน้ำ เขตทางน้ำ (น่าน คือ ย่าน เขต)
เคิก	ข้าศึก
เหี้ย	บ้าน ในที่นี้หมายถึง บ้านเมือง
ไฟใน	เรื่องไม่ดีหรือเรื่องเสียหายในบ้าน เรื่องส่วนตัวของคนในครอบครัว
ไฟนอก	เรื่องร้อนใจนอกบ้าน เรื่องส่วนตัวของคนอื่น; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ เพลงนอก
มั่งสา	เนื้อ เนื้อสัตว์ต่างๆ
มักมาก	โลกมาก ในที่นี้หมายถึง คนที่หมกมุ่นมัวเมาในเรื่องเพศ
เล่นซู้	เจ้าซู้ เล่นกับความรัก

๗๐๓ เกิดตระกูลมุนมากทั้ง
ทรัพย์ท่านนิกตริกปอง
ทรัพย์ตนไม่ครอบครอง
จักฉิบหายวายไร้

เงินทอง
ใครได้
แจกจ่าย เสียแฮ
เร่งไร้เร็วพลัน

๗๐๔ ชันชนชุยฆ่าไม้
คิดฟางผลกทลี
ลูกฆ่าฆ่าชนนี
ลากฆ่าคนโลกม้วย

หนามมี
ฆ่ากล้วย
ลาเกิด ตนนา
ดูจไม้มีหนาม

มุน
ไม้

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ มูล
สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรม
ศิลปากร (๒๔๙๐, ๒๕๓๙), นิยะดา (๒๕๓๘)
ใช้ ไป

ชัน
ชนชุย
ไม้หนามมี
ชันชนชุยฆ่าไม้หนามมี
ผลกทลี
ลูกฆ่าฆ่าชนนี

นำชนชัน แปลก
ชุยไฟ ได้แก่ เมล็ดไฟที่ตกลงมากองอยู่ที่กอไฟ
ต้นไม้ที่มีหนาม ในที่นี้หมายถึง ต้นไฟ กอไฟ
นำชันที่ต้นไฟเมื่อออกชุยแล้วต้นก็จะตาย
ผลของกล้วย เครือกล้วย
เล่ากันว่าลูกม้ายัสตรซึ่งเมื่อคลอดจากท้องแม่ม้าย
ก็จะดิ้นท้องแม่ม้ายออกมา ทำให้แม่ม้ายตาย

๓๐๕ เบิกทรัพย์วันละบาทซื้อ
 นายหนึ่งเลียงพยัคฆมา
 สองสามสี่นายมา
 บังทรัพย์สี่ส่วนถ้วน

มังสา
 ไปอ้วน
 กำกับ กันแฮ
 บาทสิ้นเสื่อตาย

๓๐๖ กาน้ำดำดิ่งตัน
 กาบกคิดไคร่หา
 ลงดำสำมะจมา
 สวะปะคอด้าง

เอาปลา
 เสพบ้าง
 ชลชาติ
 ครึ่งน้ำจืดตาย

พยัคฆมา
 สองสามสี่นาย
 บังทรัพย์
 กาน้ำ

กาบก
 สำ
 สวะปะคอด

เสื่อ
 คนเลียงคนที่ ๒ คนที่ ๓ คนที่ ๔
 เบียดบัง หรือยกยอกทรัพย์ไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัว
 นกชนิดหนึ่งตัวสีดำเหมือนกา คอยาว ว่ายน้ำเหมือน
 เป็ด มักอยู่รวมกันเป็นฝูง คอยดำน้ำจับปลากินเป็น
 อาหาร
 อีกา
 หมู เหล่า
 วัชพืช (ที่ลอยเป็นแพอยู่ในน้ำ) พันคอด

กาน้ำดำตั้งต้น

เอาปลา

๓๐๗
๑ หยกหยกนกได้ไม่
กินบ่เกิดเป็นแรง
ห้อยห้อยค่อยจัดแจง
พรว์เหน็บเก็บได้ใช้

พอแกง
เรียยได้
ตามติด ไปนา
เชือดชิ้นกินพอ

๓๐๘
๑ คนมีมักเหี่ยวแห้ง
กินอยู่สู้ขาดแคลน
คนกากยากไร้แกน
เป็นวิบัติขัดข้อง

หวงแหน
พร่องท้อง
โกยกอบ กินแฮ
คิดแล้วหลากเหลือ

หยกหยก
นกได้
ห้อยห้อย
คนกาก
วิบัติ
หลาก

รืบร้อน เร่งรีบ
จับได้นก ยิ่งได้นก
เชื่องช้า ค่อยๆ ทำ
คนที่ขัดสน
คลาดเคลื่อน ผิดไปจากที่ควรจะเป็น
แปลก ประหลาด

๓๐๙ ไม้ตรงคดชอบใช้

เศษเล็กเลื่อยเขียงรอง

โดยต่ำแต่สะเก็ดกอง

กายบ่ต้องการใช้

โดยปอง

ตั้งได้

สุ่มใส่ เพลิงแฮ

ชั่วแท้ถมดิน

๓๑๐ รูปชายหญิงทั่วท้อง

เป็นภักซ์แก่เดือนปี

อิฐถมทั่วปถพี

ประเทศเท่าปึกริน

ธาตุรี

สุดสิ้น

รายเรีย

ร่างพันฤมี

ตั้ง

โดยต่ำ

รูปชายหญิง

เป็นภักซ์แก่เดือนปี

ประเทศ

เท่าปึกริน

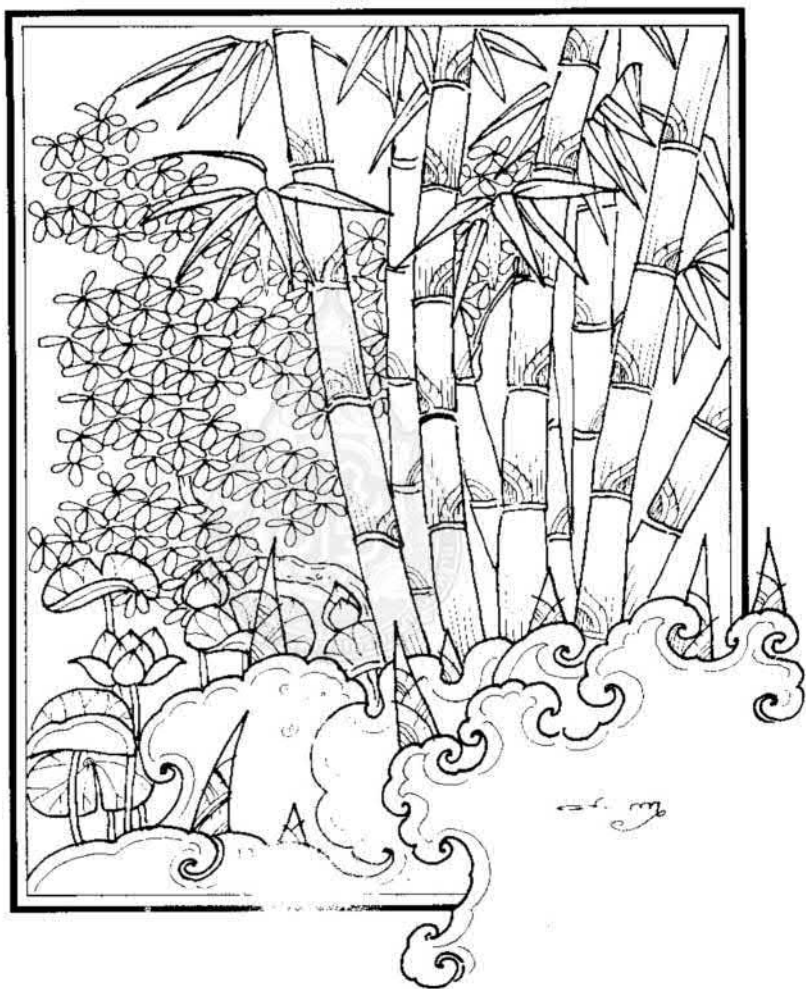
ที่นั่งยกพื้นสูง ไม่มีพนัก อาจมีขาหรือไม่มีขาก็ได้
อย่างน้อยที่สุด

ร่างกายของคนไม่ว่าชายหรือหญิง

กาลเวลาอย่ามกสันทินสรพสิ่ง (ภักซ์ คือ อาหาร)

บ้านเมือง แวนแคว้น ในที่นี้หมายถึงผืนแผ่นดิน

มีขนาดเล็กมาก ราวกับปึกของริน

เวฬุาลัดหน่อขึ้น

ลำหลาย

๓๑๑

๑๑ เพลิดเพลิน

สาหัสตัดแทงปลาย
ลำใหญ่รุ่มรอนราย
ดั่งแก่หนุ่มเด็กจ้อย

ลำหลาย

หนอน้อย

ถาว์ว้าง เว้นแะ

จักพันตายโชน

๓๑๒

๑๒ โคควายวายุชีฟ้า

เป็นลิ่งเป็นอันยัง
คนเด็ดดับสูญสัง
เป็นชื่อเป็นเสียงได้

เขาหน่ง

อยู่ไซ้

ขาร้าง

แต่ร้ายกับดี

เพล

ลัดหน่อ

สาหัส

รุ่ม

รอนราย

เด็ด

ไม้ไผ่

ผลิหน่อ (ลัด คือ ผลิออก แตกกิ่ง)

แสนยากลำบาก

กิ่ง(ไม้) ที่แตกออกมาใหม่ อ้วน งาม เรียกว่า รุ่มไม้

เรียงแถวเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่องกัน

ทำให้ขาด ตาย

๓๑๓ ๑ ร่างกายมนุษย์นี้ไป
คำกล่าวเป็นแก่นสาร
เลื่องภาชื่อเชิดนาน
โอ้ร่างตายแล้วแล้ว

เป็นการ
เลิศแล้ว
ดีชั่ว
คลาดสิ้นเสร็จสูญ

๓๑๔ ๑ ฝนแล้งรุกชาติเศร้า
ฝนชุ่มเขยไບสด
ไม้ล้มเพื่อลมกรด
ตายแต่ยังหนุ่มหน้า

โศกสลด
สร้างเศร้า
ตรงพิศ
แน่แท้กรรมหลัง

ไปเป็นการ
เลื่องภา
สร้าง
เพื่อ
ลมกรด
พิศ

ไม่มีประโยชน์
คือ เลื่องลือ (ภา ปัจจุบัน เขียน ลือ)
คล้าย ถอย ทุเลา
เหตุเพราะ
กระแสลมพัดแรงจัด
ปะทะแบบเหวี่ยงสะบัดไปมา; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕,
๒๔๗๕) กรมศิลปากร (๒๔๙๐), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้
พิศ

ไม้ล้มเพื่อลมกรด

ตรงฟ้า

๓๑๕ พฤกษ์ใดสร้างลูก
ฝูงวิหคกลุ่มกราย
ยามผลหล่นกระจาย
นกบ่มาจับไม้

เหลือหลาย
แกล้ไก่
กำจัด
ที่ต้นสักตัว

๓๑๖ นกเพลินฟังพุ่มไม้
ปลาย่อมยินดียัง
จระเข้คิดแสวงวัง
น้ำจิตคนบ่ร้าง

ใบบัง
ย่านกว้าง
เย็นชื่น
ร่มเกล้าโพทอง

กลุ่มกราย
แกล้
กำจัด
ย่าน
วัง
ร่มเกล้าโพทอง

ห้อมล้อมกันมาใกล้
ใกล้ เกือบ
ทำให้สิ้นไป ในที่นี้หมายถึง หมด
ระยะทางตามกว้างหรือยาวจากตำบลหนึ่งไปยังอีก
ตำบลหนึ่ง ในที่นี้หมายถึง น่านน้ำ หรือพื้นที่ทางน้ำ
ห้วงน้ำลึก
ร่มโพธิ์ร่มไทรให้ความปกป้องคุ้มครอง ในที่นี้หมายถึง
พระมหากษัตริย์

นกเพลินฟังพุ่มไม้

ใบบัง

๓๑๗ หนูครวญไคร่พันจัน
 นกก็เหนื่อยหน่ายใจ
 มัจฉาขาดกลั้วภัย
 คนผิดคิดไคร่แคล้ว

จำไกล
 จากแร้ว
 เพียรหน่าย แหแส
 คลาดพันเขว้าง

๓๑๘ พฤกษ์ผลตันตกเบื้อง
 อ้อยกััดตันสืบปลาย
 การกิกจิตสบาย
 ดั่งกััดปลายสืบทัน

ปลายวาย
 สูดพัน
 ภายภาค หน้านา
 รสอ้อยเอมใจ

จัน	เครื่องดักสัตว์ทั้งในน้ำและบนบก ลักษณะคล้ายกรง
เขา	ผู้ที่กล่าวถึง ในที่นี้หมายถึงเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการกักขังผู้กระทำผิด
ตัน	ตอนแรก เบื้องต้น
เบื้องปลาย	ตอนหลัง
อ้อยกััดตันสืบปลาย	การกินอ้อยซึ่งกััดจากโคนที่มีรสหวานไปหาปลายที่มีรสจืด (เปรียบเสมือนเริ่มต้นด้วยความสบายแล้วประสบความยากลำบากภายหลัง ซึ่งไม่ควรทำเช่นนี้)
กััดปลายสืบทัน	เปรียบกับการกินอ้อยซึ่งกััดจากปลายไปหาโคน (ซึ่งควรทำเช่นนี้คือ ถ้าต้องการสบายในภายหลัง ก็ต้องทนลำบากไปก่อน)
เอมใจ	หวานชื่นใจ (เอม คือ หวาน ชื่นใจ)

๓๑๙ ป่าป่งตงไซร์ไคร่
บ้านถิ่นทั้งทอดหนึ
สัตว์ไพรไคร่เปรมปรีดี
เป็นพิกลยลอ้าง

ยินดี
เร็ดร้าง
นคเรศ
ตั้งนี้ดูจน

๓๒๐ มีศิลปศาสตร์รู้
บุญบำทำไว้ใน
ได้สมสิ่งพึงใจ
สมบัติย่อมหลีก

ไดไต่ กี่ดี
ชาติก็
จักเสพ
เพิ่มผู้มีบุญ

ป่าป่ง	ป่าที่พื้นดินมีเกลือสินเธาว์ผุดเกราะกรังอยู่ (ป่ง คือ โป่ง)
เร็ดร้าง	จากหรือพรางไปกลางคัน (บางฉบับเขียน เร็ดร้าง ซึ่งแปลว่า ละเลยไป ห่างเหินไป)
พิกล	แปลก ผิดปกติ
ศิลปศาสตร์	วิชาความรู้
ชาติก็	ชาติก่อน (ก็ คือ เวลาที่ล่วงไปหยกๆ) ในที่นี้หมายถึงแต่ก่อน ที่ผ่านมา
ได้สม	ได้พบ ได้รับ (สม คือ เหมาะ ควร รับกัน)

๓๒๑

๑ ดวงเดือนดาวบ่ห้อม
หงส์บ่มีหมู่ตาม
สาครชาดคเลื่อนทรม
ราชจากขุนหอกห้อม

เห็นงาม ฤาพ้อ
แวดล้อม
โสภาค
แท้แล้วฤางาม

๓๒๒

๑ ฤาษีโสภาคด้วย
สัตว์สี่เท้างามยง
บุรุษรอบรู้คง
หญิงจกงามล้นล้น

ชูปทรง
ใหญ่อ้วน
งามเพื่อ รู้แฮ
เลิศด้วยสามี

ทรม

เลว เสื่อม หดไป

โสภาค

งาม

จาก

ปราศจาก ไม่มี

ห้อมแท้

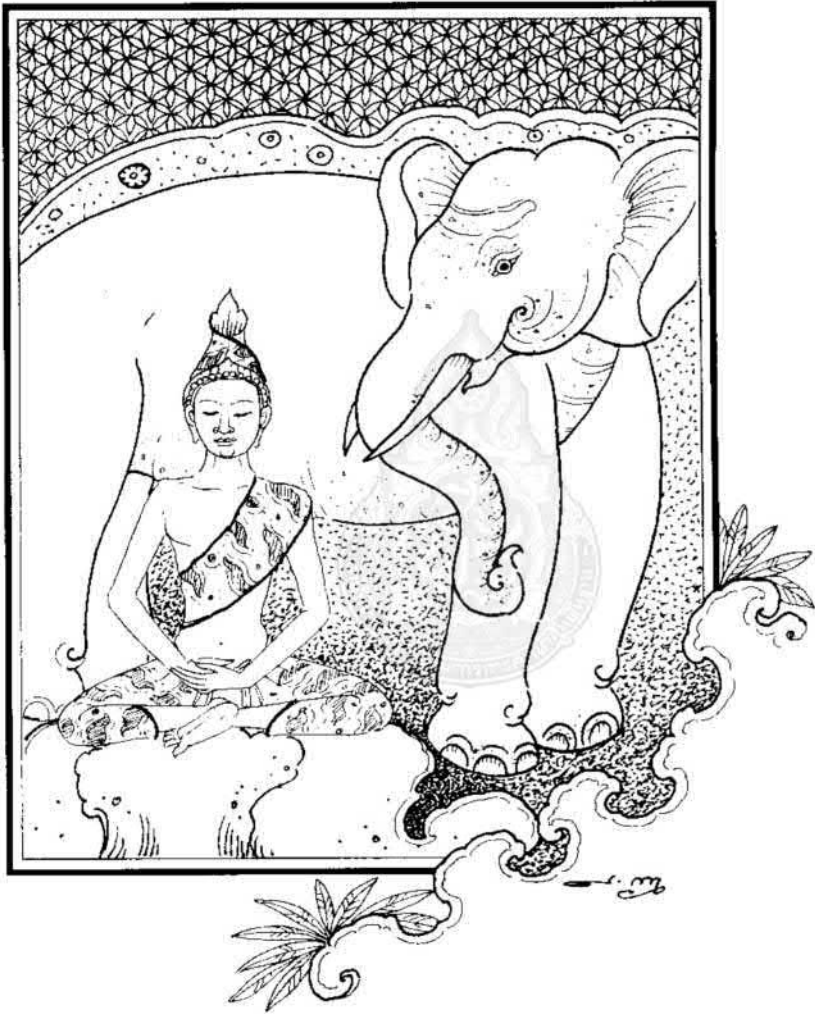
แท้ห้อม แวดล้อมไป

ยง

แข็งแรง มั่นคง กล้าหาญ

คงงามเพื่อรู้

มีความสง่างามเพราะวิชาความรู้

ฤๅษโสภาด้วย

ชูปทรง

บางคาบเขี้ยวไปพลัน

พลวกพล้ง

๓๒๓
๑ สูงสารสี่เท้าย่าง
บางคาบเขี้ยวไปพลัน
นักรู้ร่ำเรียนธรรม
กล่าวดั่งน้ำผึ้งผลั่ง

เหยียบยัน
พลวกพลั่ง
ถึงมาก ก็ดี
พลาดถ้อยทางความ

๓๒๔
๑ เรือนเหย้าตนอยู่นั้น
เรือนชะตาแผ่นทอง
เรือนผมอย่างห้อย
สามประการนี้ให้

อย่าหมอง
วาดไว้
หวีหย่ง ไวนา
หมั่นสู้สวงงาม

เขี้ยว	ริบร้อน; จับสอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕)
พลวกพลั่ง	ใช้ เขี้ยว ในความหมายเดียวกัน พลัดพลั่ง (พลวก คือ ไม่แน่น); พลัดพลั่ง (พลวก คือ ไม่แน่น) ; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ พลอกพลั่ง
นักรู้	ผู้รู้ ผู้มีปัญญา นักปราชญ์
กล่าวดั่งน้ำผึ้งผลั่ง	พูดคล่องราวกับน้ำไหล คือ พลั่งพลั่ง หมายถึง หลั่งไหล พรั่งพรูออกมาอย่าง ไม่ขาดสาย (ผลั่ง คำหลังเป็นคำไทย)
เหย้า	บ้านเรือน
เรือนชะตา	ดวงชะตา
แผ่นทอง	แผ่นทองคำสำหรับใช้จารึกดวงชะตา
หวีหย่ง	หวีผมให้เป็นทรงสูงขึ้น ในที่นี้หมายถึง หวีให้เป็นรูปทรง เรียบร้อย

๓๒๕
 ๑ มาควายหมายแล่ล้ม
 กลัวแต่เสียเครื่องแกง
 เจกเช่นจักจัดแจง
 เกรงแต่มีกหมดไม้

ตัวแพง
 ห่อนไต้
 การใหญ่ หย้าแฮ
 ห่อนไต้เรือนงาม

๓๒๖
 ๑ ไปเรือนท่านไชร้อย่า
 พุดแต่พอควรการ
 ริ้วเรียนการงาน
 ยากเท่ายากอย่าเศร้า

เนานาน
 กลับหย้า
 เรือนอาต มานา
 เสื่อมสิ้นความเพียร

แล่ล้ม	ฆ่ากิน (แล คือ ใช้มีดเฉือนให้เป็นแผ่นบางๆ; ล้ม คือ ฆ่า)
เจก	เช่น เหมือน
มีก	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้จัก
หมดไม้	คือ หมดเปลืองไม้
เรียน	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ เริ่ม

หนุ่มหน้า
บุรุษ
ดูน้ำกับเปรี้ยว

น้ำมัน

๓๒๙ อาหารเป็นที่ตั้ง
ปลุกพืชผักผักแพง
แว่นกล้องส่องสำแดง
แม่ย่อมเป็นที่ล้ำ

เกิดแรง
พื้งน้ำ
อาโลก
เลิศเลียงบุตรตน

๓๓๐ อาหารเยี่ยหยิบให้
ดีบ่ดีตาลฉวิส
ครั้นแผ่นภพภูมินทร์
แบ่งกึ่งเมืองให้ผู้

กากิน ก่อนนา
ลอบรู้
ยินโคลง สารนา
กล่าวเกลี้ยงบูชา

แว่นกล้อง	กระจกหรือกล้องสำหรับส่องดู (แว่น คือ กระจกเงา กระจกส่งหน้า)
อาโลก	แสงสว่าง ความสว่าง การดู การเห็น สิ่งที่เห็น
เยี่ยหยิบ	จงหยิบ (เยี่ย เป็นคำเน้น)
ตาลฉวิส	ทำให้รู้ได้ (ตาล คือ เกิดขึ้น เป็นชั้น มีชั้น; ฉวิส คือ คิด คิดถึง)
ภูมินทร์	พระเจ้าแผ่นดิน
โคลงสาร	ข้อความที่แต่งเป็นคำประพันธ์ไว้อย่างไพเราะสำหรับใช้ขับร้องสรรเสริญ (โคลง คือ คำประพันธ์ในภาษา สันสกฤต ๔ บาทเป็น ๑ บท เรียกว่าโคลงหนึ่งๆ, คำขับร้องสรรเสริญ)
กล่าวเกลี้ยง	ถ้อยคำอันไพเราะ

๓๓๑

๑ ล้อปลาเหยื่อชอบน้ำ

ล้อท่วยโรคด้วยยา

ล้อคชพวกพังพา

ล้อชาติเชื้อไพรได้

ใจปลา

ยื่นให้

เดินปก ไปแฮ

แต่ด้วยของกิน

๓๓๒

๑ มีม้าบขี่ให้

ป็นไปยิงมลทิน

ข้าไทบใช้ชิน

เมียไปหม่นร่วมห้อง

อาจัน พยศแฮ

ทวมกล้อง

มันมัก หน่ายนา

มักร้ายราศี

ชอบน้ำใจ

ท่วยโรค

คช

พัง

เดินปกไป

อาจัน

มลทิน

ชิน

ถูกใจ พอใจ

เหล่าโรค (ท่วย คือ หมู เหล่า)

ช้างพลาย ช้างตัวผู้

ช้างพัง ช้างตัวเมีย

เดินล่อมไป (ปก คือ ปกป้อง)

เสมอๆ ติดเป็นนิสัย เป็นปรกติ

สนิม สิ่งสกปรก

คุ่น เจน สม่าเสมอ

มีเรือร่วัดน้ำ

ถาวาย

๓๓๓

๓ มีเรือรวีรดน้ำ

มีเจ้ตาดบอดพลาย
มีโคกระบือควาย
มีแต่เกวียนชาดล้อ

ถาวราย
ก้อมก้อ
ปละเปลี่ยว
ลากใช้ปางใด

๓๓๔

๓ สารซั่มมันร้ายชี้

โคกระบือชาดปอ
เรือค้าชาดสมอ
ข้าทาสชาदनายน้อย

ชาดขอ
ปานร้าย
จักทอด โฉนนา
หนึ่งปล้อนไปมา

วาย

หมด เล็ก

เจ้

ข้าง (มาจากศัพท์มอญว่า เจิงญ)

พลายก้อมก้อ

ข้างตัวผู้ที่ค่อมเตี้ย (ก้อมก้อ คือ ค่อม เตี้ย)

ปละเปลี่ยว

ปล่อยจนไม่เชื่อง (ปละ คือ ปล่อย ละทิ้ง ละเลย เช่น ควายปละ คือควายที่เจ้าของปล่อยให้เที่ยวไปตามลำพัง)

ปาง

ครั้ง เมื่อ คราว

สารซั่มมัน

ข้างตมมัน (ซั่มมัน คือ อาการที่ข้างพลายมีกำหนดแรง กล้า ซึ่งจะมีน้ำมันตกลอยยอบริเวณหน้าและอวัยวะเพศ)

ขอ

ขอสับข้าง ลักษณะเป็นขอเหล็กมีด้ามจับ ใช้สำหรับ บังคับข้าง

น้อยหนึ่ง

ช่วงเวลาสั้น ๆ

ปล้อน

ปล้อนปล้อน ออกอุบายต่างๆ เพื่อหลบเลี่ยงงาน

๓๗๕๕
๐๑ แคะไค้ไปแค้นคัน
แขวะควักดีที่หนู
ลิและแเกาะกำมปู
แสวงสัตย์ยามยุทธไชร

ตินงู
ยากได้
หาเลือด
สีนี้สุดแสวง

๓๗๖๖
๐๒ จักเจียนจอมปลวกเตี้ย
ดีแต่แล่นือหนู
เบียนเบียดเจียดพิษงู
อุตรรอนน้ำค้าง

เติมภู เขาแฮ
เพิ่มช้าง
เพิ่มพิษ นาคนา
ใส่ข้าสาคร

แคะไค้
แค้นคัน
ลิ
และ
เจียน
เจียด

ชอกแซกหาเรื่องขึ้นมาว่า
เพ็นหา (แค้น คือ ผื่น)
ทำให้คัน
เชือดหรือแล่นือที่ติดกระดูกออกเป็นแผ่นบาง ๆ หรือเป็น
ชั้นเล็กชั้นน้อย ในที่นี้หมายถึง แเกาะ (คำกริยา)
ตัด ขริบ เจียน
แบ่งปัน

๓๓๗

๑๑ จันทน์ไข่เปิดแขน

นอกรัตน์มิดแทนขวาน
เคี้ยวอ้อยต่างอ้อยหวาน
ขาดขัดดอกไม้ไข่

ขันขาน
ถากไม้
เป็นรส ฤาพ้อ
ดอกหญ้ายามจน

๓๓๘

๑๑ น้ำอ้อยหรือจักปอง

เกลี้ยงอ่อนห่อนโคลด
นารีรูปช้อยชด
ใครจักนั่งดูได้

ปากมด
ละไว้
ชะเงี้ยว ชายนาวา
ห่อนเว้นตัวตน

แขน	คือ แขน หมายถึง ฟัน (แขน เป็นคำโทโทษ)
นอกรัตน์	ประพุดหรือทำผิดไปจากที่คนทั่วไปทำ
ถาก	ฟันเขาเปลือกหรือส่วนนอกของไม้ออกไป
ขาดขัด	อัดคัต ขัดสน ผิดเคือง
หรือ	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร (๒๔๙๐), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ ฤา
ปอง	ป้องกัน
เกลี้ยง	หญ้า
ชะ	เร่งรัด หรืออาจตัดจากคำ กระชะ คือ เบียดขัด

โคแก่กัถหญ้าอ่อน

กินใบ อ่อนนา

๓๗๙ โคแก่กัณฑ์อ้อน
แม่หญิงยินดีใน
พันหักมกพิงใจ
บุรุษอายุร้อย

กินใบ อ่อนนา
หนุ่มน้อย
ของอ่อน
รักชูเมียสาว

๓๘๐ นารีหรืออิมเล่า
อรรณพนิจฤวาย
ของทิพย์เทพห่อนหาย
มนุษย์สมบัติล้ำ

โลมชาย
อิมน้ำ
เอมอิม
เลิศท้าวไฉลิม

แม่หญิง	ผู้หญิง (ซึ่งไม่ใช่วัยเยาว์)
หรือ	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร (๒๔๙๐, ๒๕๓๙), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ ฤ
นิจ	หรือนิจ คือ ต่ำ หรือเสมอไป; จารึกวัดพระเชตุพน (๒๕๑๗) ใช้ นิด ; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร (๒๔๙๐, ๒๕๓๙) ใช้ นิจ
นิจฤวายอิมน้ำ	หรือจะอิมน้ำแม่แต่นิด หมายความว่า ห่วงน้ำหรือมหาสมุทรย่อมไม่อิมน้ำ
ของทิพย์	ทิพย์สมบัติของเทวดา (ทิพย์ คือ เป็นของเทวดา หรือเป็นของดีพิเศษ)
มนุษย์สมบัติล้ำเลิศท้าวไฉลิม	อาจแปลความหมายได้ ๒ อย่างคือ มนุษย์ทั้งหลายแม้ว่ามีสมบัติมากกว่าพระราชาที่ยังไม่เต็มอิมในสมบัติ หรือพระราชาแม้มีมนุษย์สมบัติล้ำเลิศที่ยังไม่อิมในสมบัติ

๓๔๑ เรือแพพังขึ้นข้าม
 ยาหยุดยอ้มรักษา
 อาวุธเหตุให้ปรา
 มนตร์เวทพิเศษไซร้

คงคา
 โรคไข้
 กฎแก่ คีกรแฮ
 ร่ายรู้ฤาสิม

๓๔๒ ลำลาดดาษด้วยเหล่า
 แดนวนาดอนดง
 หญิงอยู่สงัดคง
 สามประการกล่าวไว้

บุษบง กชแฮ
 ดินไม้
 เป็นเหตุ
 เทียงแท้อรรมดา

คงคา
 เหตุให้ปรากฏ
 ร่ายรู้ฤาสิม
 ลำลาด
 ดาษ
 บุษบงกช
 ดิน
 อยู่สงัด

น้ำ แม่น้ำ
 เป็นเค้ามูลบอกให้รู้
 ท่องมนตร์บ่อยๆ ก็จะไม่สิม (ร่าย คือ ท่องบ่น)
 ที่ลุ่มมีน้ำขัง บางทีเรียก ลำลาด
 มากมาย เกือบกลาด มีทั่วไป
 ดอกบัว
 มีมากมายทั่วไป
 อยู่ในที่ที่ลับตา ไม่มีผู้ได้เห็น

เพราะพ
ดุจกร
ที่ให้ช

พรหมณ์อาวุธ ผู้ทรงคุณวุฒิ
สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร
(๒๔๙๐) ใช้ ปัจจามิตร
เก่งกล้า อดอาจ
ให้อ่านจ ให้ความเป็นใหญ่
ภรรยา เมีย
(วจา) ไพเราะอ่อนหวาน
ราวกับโกธ คือ ชิงชัง เอาจริงเอาจัง
เหมาะสมกับการที่ผู้ใหญ่ หรือพระเจ้าแผ่นดินชุบเลี้ยง
โปรดปราน

๓๔๕
๑ หวันหวันว่าวอยู่ไกล
ผมกับหวิยิยวน
วัดชีชิดบ้านชวน
สามประการนี้เข้า

ลมกวน
หย่งเกล้า
ชีบาป
ยั่วแท้ธรรมเนียม

๓๔๖
๑ ชาวชเลลลาดแล่นใช้
ข่านข่านาญปลา
ชาวดอนขี่ม้าชา
เร็วตั้งลมพัดล้า

นาวา
ว่ายน้า
เคยควบ กันแฮ
ไล่เนื้อทันแทง

หวันหวัน	ปลิวสะบัดไปมา สั่นไหวโอนไปมา
ลมกวน	ลมตี ลมพัด
ยิยวน	ชวนให้พอใจ
ชี	นักบวช แม่ชี พระ
เข้ายั่ว	ชักนำ
ธรรมเนียม	เป็นเรื่องพื้นๆ เรื่องปรกติธรรมดา
ชาวชเล	ชาวเรือ ชาวทะเล คนที่อาศัยอยู่กับน้ำ หรือ ทะเล
ชาวดอน	คนที่อาศัยอยู่บนที่ดอนหรือที่สูง
ชาเคย	คือ เคยชา หมายถึง คู่กันเคยกับชาหรือควบขับข่านาญ
เนื้อ	สัตว์ประเภทกวาง เก้ง

เรือดั่งลมพัดล่า

ไล่เนื้อทันแทง

น้ำมีหมูปลาสี

ลาหลีก ฤาพ่อ

๓๔๗
 ๑ แผ่นดินดินชาติไร่
 มีพฤษ์มีปักชี
 น้ำมีหมู่ปลาสี
 มีทาสมีข้าวให้

ฤา
 จับไม้
 ลาหสิ ฤาพอ
 เพื่อด้วยแรงมัน

๓๔๘
 ๑ ไปถอยทวนสองไร่
 ไปถดถอยเจรจา
 ไปคืบอีกคืออา
 ไปกลับคืบชีพแคล้ว

สุริยา
 ลั่นแล้ว
 ยูล่วง
 รอดป้อมปางตาย

ดินชาติ	หญ้า
สีลา	เยื้องกราย กิริยานวนาต
ข้าว	บางฉบับใช้ ข้าว คือ ข้าว (ข้าว เป็นคำโบราณหมายถึง ข้าว)
เพื่อด้วยแรงมัน	เพื่อให้มีแรง
ถอยทวน	ถอยหลัง ย้อนเส้นทาง
ถอย	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ ถ้อย
ลั่นแล้ว	ลั่นวาจา หรือพูดออกไปแล้ว
ชีพแคล้ว	ชีวิตล่วงไป ตาย
ป้อม	เกือบ จวน แทบ

๓๔๙ ๑ บางคาบภาณูมาศขึ้น
 บางคาบเมรุบ่ตรง
 ไฟยมดับเย็นบง
 ยืนสัตย์สาธุชนแท้

ทางลง ก็มี
 อ่อนแอ
 กชอก ผานา
 ห่อนเพี้ยนลักปาง

๓๕๐ ๑ ยอขายยอเมื่อแล้ว
 ยอยกครูยอสนิท
 ยอญาติประยูรมิตร
 คนหึงแบกยศบ้า

การกิจ
 ชึ่งหน้า
 เมื่อลับ หลังแฮ
 อย่างยอควร

บางคาบ	บางครั้ง (คาบ คือ ครั้ง)
ภาณูมาศ	พระอาทิตย์
ทางลง	ทางพระอาทิตย์ตก คือ ทิศตะวันตก
เมรุ	เขาพระสุเมรุ หรือหมายถึง ภูเขาต่างๆ ไป
ไฟยม	ไฟนรก (ยม คือ ยมโลก)
สาธุชน	คนดี
แบกยศบ้า	คนที่เห่อเหิมในยศศักดิ์

๓๕๑

กลยอกันยากล้ำ

ยอค่อยหย่อยยอใคร

ยอยอมเกิดลาภใน

ชอบเนตรชอบหน้าผู้

เหลือใจ

ห่อนรู้

ตนอาตมา นานา

เพื่อรู้ยอดคน

๓๕๒

จิกเข้าหาบ้ายศ

คนโลกค่าน้ำงาม

คนมักนักรเลงกาม

เข้าสู่หมู่ปราชญ์แปล้

ยอดตาม

ง่ายแท้

การเล่นห้ ยอนา

ชอบถ้อยทางธรรม

กลยอ

วิธียกยอปอปั้น

กัน

ในที่นี้คือ ป้องกัน

ค่อยหย่อย

ค่อยๆ ทำไปที่ละน้อย (หย่อย คือ เรื่อยๆ บ่อยๆ ทีละน้อยๆ)

ค่าน้ำ

มาจากคำว่า กำนัล คือ มอบสิ่งของให้ด้วยความนับถือ

คนมัก

คนที่มักมากในทางเพศ

แปล้

เต็มที่

๗๕๓
๑ คนใดใจหมั่นเล่าห์
จำจดสิ่งสำนาร
อุตสาห์พยายาม
จักเสร็จสมประโยชน์ได้

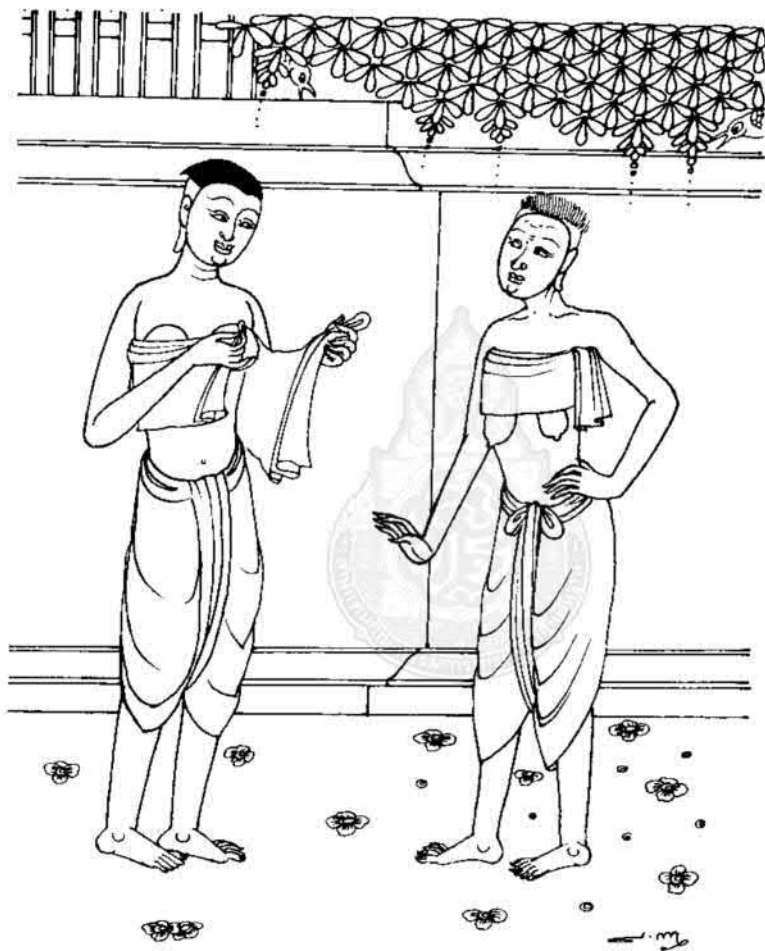
เหล็กजार
หมั่นไซร์
บ่ละ ลีมนา
ที่แท้โดยเพียร

๗๕๔
๑ หัวล้านไปรู้มัก
ผอมผื่นไปอยากถก
นมนานไปเปิดอก
คนบาปไปเอื้อเพื่อ

มองกระจก
ถอดเลื้อ
ออกที่ ประชุมนา
สดับถ้อยธรรมกวี

ใจหมั่น	ใจมันคง (หมั่น เป็นคำโทโทษ ในที่นี้อยู่สลับที่กับคำวรรณยุกต์เอก)
เล่าห์	คล้าย เปรี๊ยะ เช่น เหมือน
เหล็กजार	เหล็กปลายแหลม ใช้สำหรับजारหรือจารึกข้อความลงในใบลาน แผ่นหิน หรือแผ่นทอง
สำนาร	คือ สาร หมายถึง เนื้อความ ถ้อยคำ
พยายาม	ดูแล เอาใจใส่
ไปรู้มัก	ไม่ชอบ
ผอมผื่น	ผอมจากการติดผื่น
เอื้อเพื่อ	สนใจ เอาใจใส่ อุดหนุน

ผอมผ่นไปอยากตก

ถอดเสื้อ

๓๕๕ ใครใดและอยู่เหยา
 เว้นสุภาชิตสาร
 เจรจาบ่เป็นการ
 คือตั่งปากเว้นกล้า

เคหาฐาน
 สวัสดิ์ล้ำ
 สูญเปล่า
 แกล่เหมี้ยงหมากพลู

๓๕๖ เรือนไดย่าค่าเข้า
 ปราศจากไฟชวลา
 เรือนนั้ตั่งมรณา
 อันตรายจักหุ้ม

สนธยา
 มีดกลุ้ม
 นฤชีพ
 ห่อนได้จำเริญ

สวัสดิ์
 กล้า
 เหมียง

ความดี ความงาม ความเจริญรุ่งเรือง

ทำให้เข้ากัน กลมกลืนกัน

คือ เหมียง หมายถึง ใบชาอ่อนหมักห่อเกลือโซ้ม หรือของกิน
 ใช้ใบผักห่อเครื่องปรุงรสต่างๆ เช่น เกลือ มะพร้าวคั่ว ถั่วลิสง
 โซ้ม (เหมียง เป็นคำไทโทษ)

ชวลา
 กลุ้ม

ตะเกียง โคมไฟ

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร
 (๒๔๙๐), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ คลุ้ม

นฤชีพ
 หุ้ม

ตาย ไม่มีชีวิต (นฤ คือ ไม่, ปราศจาก)

โอบคลุม

ห่อแก้วเงินทอง

เลือกใช้โดยควร

อย่าหาเรื่องให้ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล
อย่าขอแล้วขออีก
สมควร
รู้จักพูด หรือทำให้เขารักเขาชอบ
เอาไว้

ଏକକ
©

๓๖๑
๐๑ **เข้าเถื่อนอย่าหมิ่นพรา**

เข้าศึกอย่างนอนใจ

อาวุธอย่างวางไกล

นอนแต่ยามหนึ่งอ้า

ដំបៅ

เฉื่อยช้า

ชุกคำ คีนแฮ

อาจป้องกันภัยพาล

৭৬৬

๓๖๒
๑) **ตำซลเชือกยุดหมั่น**

คุณพระมันไม่ตาย

ลูกขุนนั้นกฏหมาย

สินทรัพย์ให้ท่านกู้

อย่าคลาย

தொகுப்பு

เป็นแบบ

ยึดหมั่นเป็นกรม

เดือน

หมิ่น

ชก

นอนแต่ยามหนึ่ง

คำชล

ยุดหมั่น

ປ່າ

ประมาณ ชะล่าใจ

ฉุกละหุก พลัน ทันทีทันใด ปัจจุบันทันด่วน

นอนแต่เพียง ๓ ชั่วโมง

ดำเนินา

ยึดมั่น ยึดไว้ จับไว้ (หมั่น คือ มั่น ; หมั่น เป็นคำ
โทโทษ)

ลูกขุน

ลูกเจ้านาย หรือ ข้าราชการชั้นสูงฝ่ายตุลาการ ในที่
นี้หมายถึง ผู้พิพากษา

กรม

หมายถึงกรรมธรรม คือ เอกสารซึ่งลูกหนี้ทำให้ไว้แก่เจ้าหนี้

น้ำแก่งแรงเขี้ยวคว้าง

อย่ารังเรื่อชาว

๓๖๓
๐ ดินฝังแยกอย่าได้
ลมจัดประหยัดเลี้ยว
ไฟแรงแสงน้ำเดียว
น้ำแก่งแรงเชียวคว้าง

ยาเยียว
แล่นบ้าง
ฤวด ดับนา
อย่ารังเรือขวาง

๓๖๔
๐ เสนหาอย่าปล่อยสิ้น
ยังหยั่งฟิ่งรหัส
คนนั่งจึ่งเอาอรรถ
คนกากปากเป็นพ้อง

สุดสัจ
จึ่งพ้อง
อันลับ แสดงนา
อย่าไถลลั้วมัน

ยาเยียว	คือ เยียวยา หมายถึง แก้ไข ทำให้หาย (จากอาการของโรค)
ประหยัด	ระมัดระวัง
เลี้ยว	ไม้ที่ซึ่งใบเรือทั้งล่างและบนเรียกว่า เลี้ยวล่าง เลี้ยวบน และสายเชือกที่ผูกปลายเลี้ยวสำหรับรั้งใบเรือให้กินลม เรียกว่า สายเลี้ยว
แสง	ชื่อมาตราดวงแบบโบราณ ๒ แสง เป็น ๑ ทะนาน
น้ำแก่ง	น้ำที่ไหลผ่านแก่ง (แก่ง คือ พืดหินหรือโขดหินที่กีดขวางทางน้ำ)
เสนหาอย่าปล่อยสิ้นสุดสัจ	ถึงจะรักสักเพียงใดก็อย่าพูดจนหมดทุกสิ่งทุกอย่าง
รหัส	เหตุผล ความลับ ในที่นี้หมายถึงท่าที
พ้อง	พูด กล่าว
คนนั่ง	คนที่ไม่พูดมาก คนเงียบๆ คนที่ไม่แพร่พรายเรื่องของผู้อื่น
คนกาก	คนไม่ดี คนเหลือเดน
ปากเป็นพ้อง	ปากโป้ง เก็บความลับไม่อยู่ หรือที่เรียกว่า พวกพ้องปากแตก ชอบนำเรื่องหรือความลับของผู้อื่นไปโพยพอ

๓๖๕ ที่สุขจักเสพอไซร์
 เมียมึงยุอย่ายิน
 อยากข้าวคดออกกิน
 นอนจุ่นนอนแต่น้อย

ควรถวิล
 ที่ถ้อย
 เอมอ้ม ใจนา
 เน้นช้วนตาย

๓๖๖ อย่าหมิ่นของเล็กน้อย
 เล็กพริกพระกุมาร
 จูเล็กเท่าสายพาน
 ไฟเล็กเท่าหิ้งห้อย

สี่สถาน
 จิตจ้อย
 พิชยัง
 อย่าได้ดูแคลน

ถวิล	คิด (ให้ตี ๆ)
ยิน	ฟัง สนใจ
จุ่น	จง
เล็กพริก	เล็กพริกขี้หนู คือ ถึงเป็นพริกเม็ดเล็กแต่ก็มีรสเผ็ดร้อน
จิตจ้อย	จิตจ้อย ยังเด็กยังเล็ก เป็นเด็กตัวน้อยนิด
สายพาน	เส้นด้ายที่คล้องโยงในเครื่องปั่นด้ายด้วยมือ (หรือนาหูก)

๓๖๗/ ๑ จักจับจับให้มั่น

อย่าเก็บความเท็จปน
จักคั่นอย่าคั่นคน
ควรที่จ้งจ้งจ้ง

กับตน

แอบอ้าง

ดูหมิ่น

อย่าไ้เมรุ

๓๖๘/ ๑ ควรเร็วเร็วรวดเร็ว

การสิ่งใดได้ที
ควรคิดจิตอย่ามี
ได้สับไม่เท่าคำ

จึงดี

อย่าช้า

ประมาท

ขาดสิ้นทุนเดิม

คั่น

กลับคั่น อ่อนข้อ

ไ้

คัดจ้ง จัดไปข้างๆ

เมรุ

เขาพระสุเมรุ ในที่นี้หมายถึง ภูเขา (ทั่วๆ ไป)

ได้ที

ได้โอกาส ได้ช่องทาง

๓๖๙ การกิจผดนิ่งไว้
เมี้ยชั่วอย่าเอาชู
คำผดวิปริตหู
คบมิตรผदनันตอง

เป็นครู
เชิดพร้อง
หายซ่อน เสียนา
จดไว้ในทรง

๓๗๐ ปลุกไม้หมั้นรดน้ำ
ดักลอบอย่าเหมิดเมน
เกี้ยวชู้ชอบเพียรเดิน
เรียนสิ่งใดใครรู้

จำเรญ
หมั้นกู่
สารสื่อ
เร่งให้มีเพียร

วิปริตหู	ไม่ถูกหู ไม่น่าฟัง (วิปริต คือ แปรปรวน ผิดปกติ ผิดแนวทาง)
จด	คือ จดจำ
ดักลอบ	ดักปลาด้วยลอบ (ลอบ คือ เครื่องสานด้วยไม้ไผ่ใช้ดักปลา)
เหมิดเมน	ไม่ดูแล หมด (ถิ่น-อีสาน)
กู่	กิริยาที่เอาเครื่องจับปลาขึ้นจากน้ำ
เกี้ยวชู้	พุดกับคู่รักในเชิงชู้สาว
เดินสารสื่อ	เขียนจดหมาย บอกกล่าวข้อความให้รู้ความนัย

ปลูกไม้หน้รตน้ำ

จำเรญ

๓๑๔
๑ ปลุกผักปักยอดอ้อย
เลี้ยงลูกบ่าวชาวพล
แล้วนอย่านิ่งทน
เลี้ยงลูกเปิดโกไชร้

เอาผล
เพื่อใช้
ทำไร่ ด้วยแฮ
อย่าได้เสียรัง

๓๑๕
๑ ถึงรื่อย่าอวดให้
ฟ้าคะนองต้องคร้ามกลัว
ผ่นพักรักษาตัว
อย่าเชื่อมเขาควายให้

คนหวั
เกลือกกลั
ตามภาค ภูมิแฮ
เสียวสู้ชนกัน

ชาวพล
แล้วนอย่านิ่งทนทำไร่
อย่าได้เสียรัง
หวั
เกลือก
รักษาตัวตามภาคภูมิ
เชื่อม
เสียว

ทหาร ผู้ใช้กำลัง ผู้ใช้แรงงาน
เมื่อทำนาเสร็จแล้วย่าอยู่นิ่งเฉย ให้ทำไร่ต่อไป
อย่าได้ปล่อยรังทิ้งไว้เปล่าๆ
หวัเราะเยาะ
เกรง หาก ถ้า แม้ เพราะว่า
ระมัดระวังตัวไม่ว่าจะอยู่ในถิ่นฐานใด (ภาค
คือ ส่วน ข้าง ฝ่าย คราว ; ภูมิ คือ แผ่นดิน)
คือ เชื่อม หมายถึง ทำให้แหลม (เชื่อม เป็น
คำเอกโทษ)
เสียว ขวิด

๓๗๓

๑ ข้อนปลาหาคัดแต่

เพียงพอ อ้วนมา

อวดอิทธิคิดเยยขอ

ใหญ่ล้ำ

เชือดไก่อกับเปิดคอ

หนิดหนึ่ง

เอามัดฆ่าโคห้ำ

หั้นนั้นหนักแรง

๓๗๔

๑ หลังคาขาดแล้วล้วย

ตามกัน

ไปหมั้นแซมนับวัน

รื้อร้าง

โคควายค่าคนมัน

หนีหลบ ไปนา

บ่ติดตามบนจ้าง

จับแล้วหมดตัว

ข้อ

สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ใช้ ข้อ

อิทธิ

คือ อิทธิ ฤทธิ อำนาจ

หลังคา

ในที่นี้หมายถึงหลังคาที่มุงด้วยจากหรือแฝก

ล้วย

เลื่อนหลุดออกจากที่ คลายออกเป็นเส้นๆ

แซม

เอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเหน็บแทรกหรือสอดเข้าไปทดแทนสิ่งที่ชำรุด

รื้อร้าง

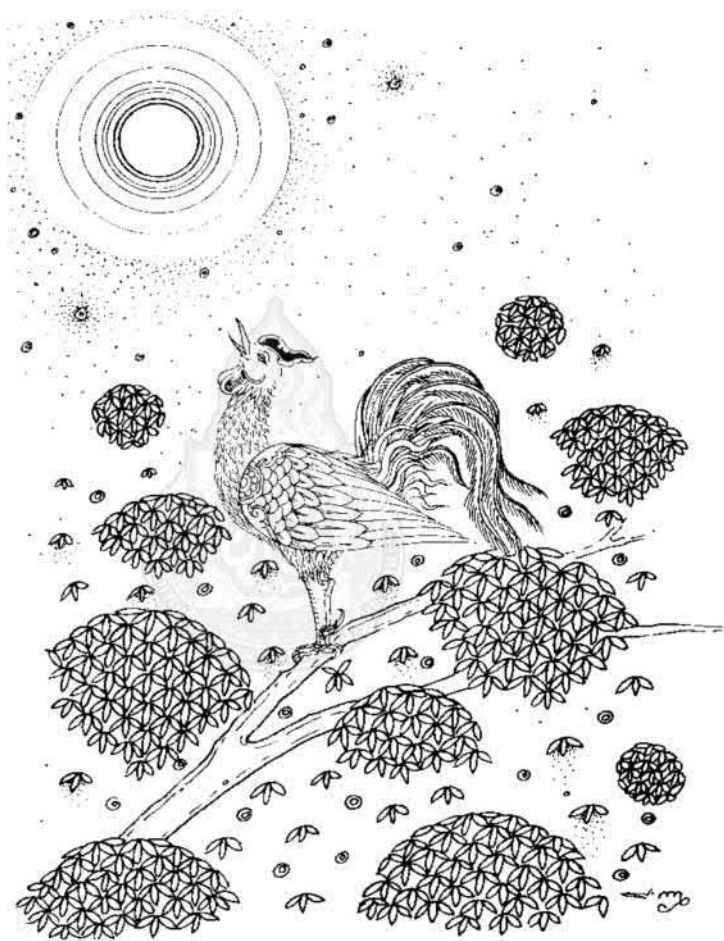
รื้อมากจนซ่อมแซมไม่ได้

ค่าคน

คือ ชักคน หมายถึงบ่าวไพร่ คนรับใช้ (คำ เป็นคำเอกโทษ)

บนจ้าง

คือ บนบานศาลกล่าว และว่าจ้าง

ไก่ขันยามบอกได้

โดยกาล

๓๗/๕ ไม้ชั้นยามบอกได้
น้ำชอบใช้สาธารณะ
ขวานรู้แต่ถากกระดาน
เพรียงไพรได้แต่จ้าง

โดยกาล
ทั่วล่าง
หัวหนัก อยู่หนา
จ่ายใช้การพล

๓๗/๖ รู้คิดคำที่ม้วย
รู้รอบเรือนฤจุน
หลับตาปายกระสุน
หมากรุกรู้แปดด้าน

หมดทุน
ซื้อค่าน
อวดแม่น
ไปแจ้งตาจน

สาธารณะ
เพรียง
การพล
รู้คิดคำที่ม้วยหมดทุน
รู้รอบเรือนฤจุนซื้อค่าน

ปายกระสุน

ไปแจ้งตาจน

สาธารณะ ทั่วไป
คือ พร้อม ปัจจุบันใช้ พร้อมเพรียง
งานที่ใช้แรงงานทำ งานใช้กำลัง
รู้จักคิดค้าขาย แต่ไม่รู้ว่ากำลังจะหมดทุน
รู้ทุกสิ่งทุกอย่างในเรือน แต่ไม่รู้วิธีค้าขาย
ซื้อที่กำลังจะพังลงมา
ยิงกระสุน (ปาย คือ เหยิงหรือยิง ; กระสุน
คือ เครื่องยิงมีคันใช้สายโยง ยิงด้วยลูกดิน
ปืนกลม)
ไม่รู้ว่ากำลังจะเข้าตาจน (ตาจน คือ หมด
ทางเดิน แพ้)

๓๑๗

๑ หมูเขาเขมัดไว้
งานไช่งานคานตาม
ชู้เขาจักกอดกาม
สังเวชวางวังเข้า

จักหาม
สอดเหล้า
สังวาส กันนา
กิดหนำนอนกลาง

๓๑๘

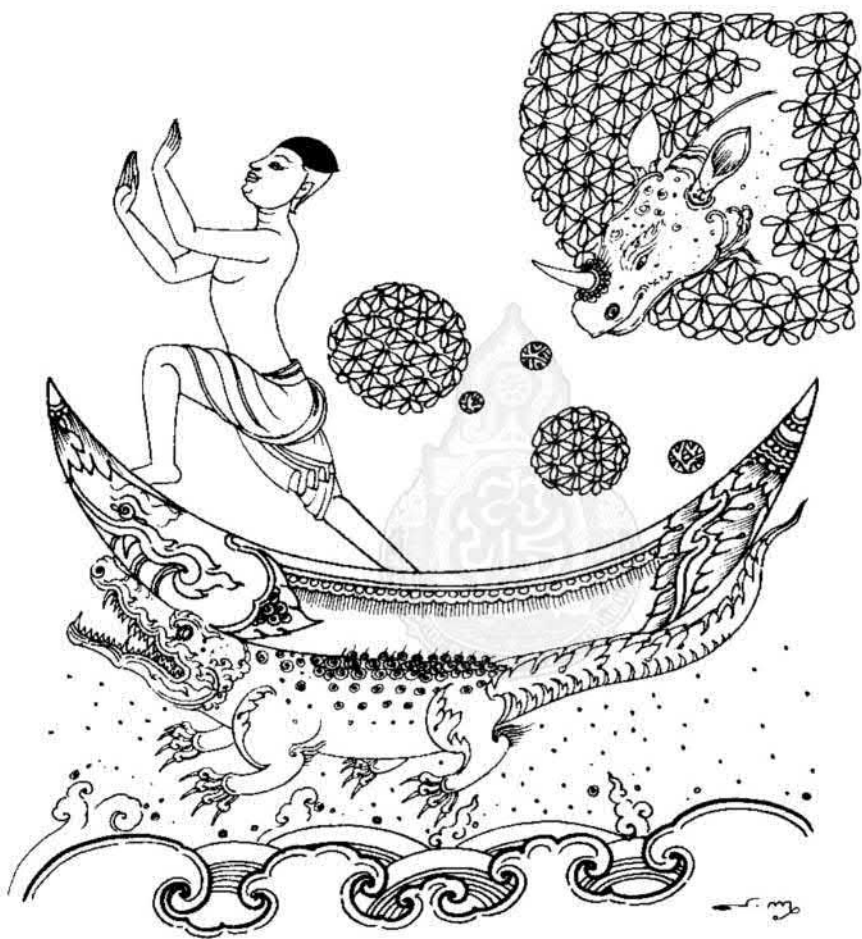
๑ หนีเสือขึ้นไม้รอด
พบต่อแดนดูเหลือ
หนีแรทรายลงเรือ
ปะจระเข้ในท้อง

ปากเสือ
ต่อยต้อง
รอดจาก แรตนา
น่านน้ำหนูเรือ

งานไช่งาน
เหล้า
กิดหน้า
ร้าย
ท้องน่านน้ำ

งานที่ไม่ไช่งานในหน้าที่ของตน เรื่องของคนอื่น
คือ เล่า ใช้ประกอบข้อความข้างหน้าเพื่อเน้นคำ
ขวางหน้า (กิด คือ กัน ขวาง เกาะ)
ريبไป
หัวงน้ำกว้างใหญ่ (ท้อง คือ พื้นที่ บริเวณกว้างใหญ่)

ปะจระเข้ในท้อง

น่านน้ำหนุนเรือ

๓๗๙

๑ ทางไกลไปค้าคู่

อดอยากลำบากกาย
อยู่กินถิ่นฐานสบาย
การกิจคิดแล้วได้

ตนตาย

เกิดใช้

ป่วย ใจนา
ง่ายแท้ทุกอัน

๓๘๐

๑ คำใดไปเท่าคำ

คำสัจจงต้องทุน
คำความคบลูกขุน
คำบ่คำใดได้

คือบุญ

มากไว้

ชวนชอบ

ยากแท้ธรรมดา

ทางไกลไปค้าคู่ตนตาย

คู่

คำสัจจง

คำความ

คำบ่คำใด

ไปค้าขายทางไกลเสมือนพาดนไปตาย

เท่ากับ เสมอ เสมือน

ค้าขายทางเรือแพ (สัจจง คือ หุ่น เรือ แพ)

มีอาชีพทนาย

คนค้าขายแต่ไม่คบค้าผู้ใด

๓๘๑ ๑ พิมเสนมืรสเร้า
ไปเกลือกกลั้วเกลือกกล
เป็นไทไปทำงาน
คบหาสท้านจักเกื้อ

เสาวคนธ์
ไช้เชื้อ
งามชาติ ตนนนา
กับหน้าตัวโฉน

๓๘๒ ๑ สัตว์อื่นตื่นตื่นแต่
กระต่ายตื่นตูมไป
ช้างมัวตื่นฟืนไฟ
คนตื่นข่าวศึกส้า

ควรไกล
สุดหล้า
ฟัดฟาด หยุดแฮ
สุดห้ามมันหาย

พิมเสน	สารลักษณะเป็นเกล็ดสีขาวย่น ได้จากธรรมชาติหรือสังเคราะห์ขึ้น ใช้เป็นส่วนประกอบของเครื่องยา
มืรส	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ ร่ายรส
เสาวคนธ์	กลิ่นหอม
กลไช้เชื้อ	ไม่ใช่พวกเดียวกัน ต่างประเภทกัน คนละเชื้อสาย (ไช้ คือ ไม้ไช้)
ไท	อิสระ ไม่ใช่ทาส
ทำงาน	สาระ การงาน
เกื้อ	อุดหนุน เจือจาน เอื้อเฟื้อ เกื้อหนุน
ฟัดฟาด	บุกตะลุยไป
ส้า	คือ ข่า คำโบราณแปลว่า เห็น (ส้า เป็นคำโทโทษ)

๓๘๓ ๐ หาญห้าวดาวบได้
 แล่นและทวนไปทัน
 พลคชจรตมัน
 ปินไปทันนั่งง้าง

จวนพิน
 ต่อต่าง
 งามประ งามแฮ
 นกจ้องใจเกรง

๓๘๔ ๐ รังแกกำป็นต้อย
 ไข่กระทบหินหิน
 แผลงเม่าโอบเพลิงบิน
 คนเคอะคิดตื่นตื่น

ตีดิน
 ห่อนสิ้น
 บังอาจ
 ลูกเหล่านคมดาว

ดาว	ดาบ มีดขาว
ต่อต่าง	ต่อต้าน ต่อสู้ต้านทาน; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ ติดตั้ง
จรตมัน	หันหน้าเจอกัน (จรต คือ จต ถึง จ่อถึงกัน; มัน คือ หันหน้า)
ง้างนก	เหนียวที่สับโกป็น ขึ้นโกป็น; สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ ดังทำ
ห่อนสิ้น	ไม่สะเทือน ไม่เขยื้อน (ห่อน คือ ไม่; สิ้น คือ เลื่อน)
คนเคอะ	คนโง่เขลา (เคอะ น่าจะมาจาก เขอะ)

คนเคอะคิดตื่นตื่น

ลูบเหล่านคมดาว

๓๘๕
๑ หนูร้ายแรงโทษแท้
ลึงถ่อยจันทาลราน
กาโจดชาติอันธพาล
พราหมณ์โหดโทษทิ้งให้

เรือนผลาญ
ป่าไม้
เบียนหมู่ นกนา
เบียดเบียนรชน

๓๘๖
๑ อารักษ์มีท้าวไม
ที่ศักดิ์สิทธิ์บริบูรณ์
ที่ไปศักดิ์สิทธิ์สุญ
ดุดั่งเสวกเว้น

รุกขมูล
เครื่องเส้น
สังดลาก
ว่าถ้อยความเมือง

ถ่อยจันทาล
ราน
เบียด
เบียน
อารักษ์
รุกขมูล
เครื่องเส้น
เสวก
ว่าถ้อยความเมือง

ชั่ว เลว ทรม ตำซ้ำ
ตัด หัก แดกออกไป
เบียดเบียน
ข้าง ด้าน ทาง
เทวดาผู้พิทักษ์รักษา
โคนต้นไม้
คือ เครื่องเส้น (เส้น เป็นคำโทโทษ)
ข้าราชการในราชสำนัก อำมาตย์
ข้าราชการแผ่นดิน

อารักษ์มีท้าวไม้

รุกขมุล

๓๘๗
๑ นายหนึ่งแรงโกรธร้าย
นายหนึ่งบ่เจือจาน
นายหนึ่งเมื่อเอางาน
นายหนึ่งข่มคุณมล้าง

เรียกขาน
ทรัพย์บ้าง
บ่อย่าง ยกนา
สี่นี้เสพโฉน

๓๘๘
๑ ผิวผ่านางนาฏถ้วน
ฆ่าพฤติพราหมณ์พรตกรรม
ฆ่าโคอุสุภสรพ
บาบ่เปรียบปรับถ้อย

ถึงพัน
เกือบร้อย
แสนโกฏี ก็ดี
ท่านให้ลำเอียง

ผิว (อ่านว่า ผิ-วะ)
พฤติพราหมณ์พรตกรรม
โคอุสุภ
โกฏี
ปรับถ้อยท่านให้ลำเอียง

หากว่า แม้ที่ว่า ถ้าว่า
พราหมณ์ผู้ใหญ่ซึ่งบำเพ็ญพรต
ไว้ตัวผู้
สิบล้าน ในที่นี้หมายความว่า มาก
ตัดสินคดีความอย่างลำเอียง ไม่เที่ยงธรรม

พันนา กิตติ
เขตชั้น
หลักลับ อยู่หน้า
หากให้คนเห็น

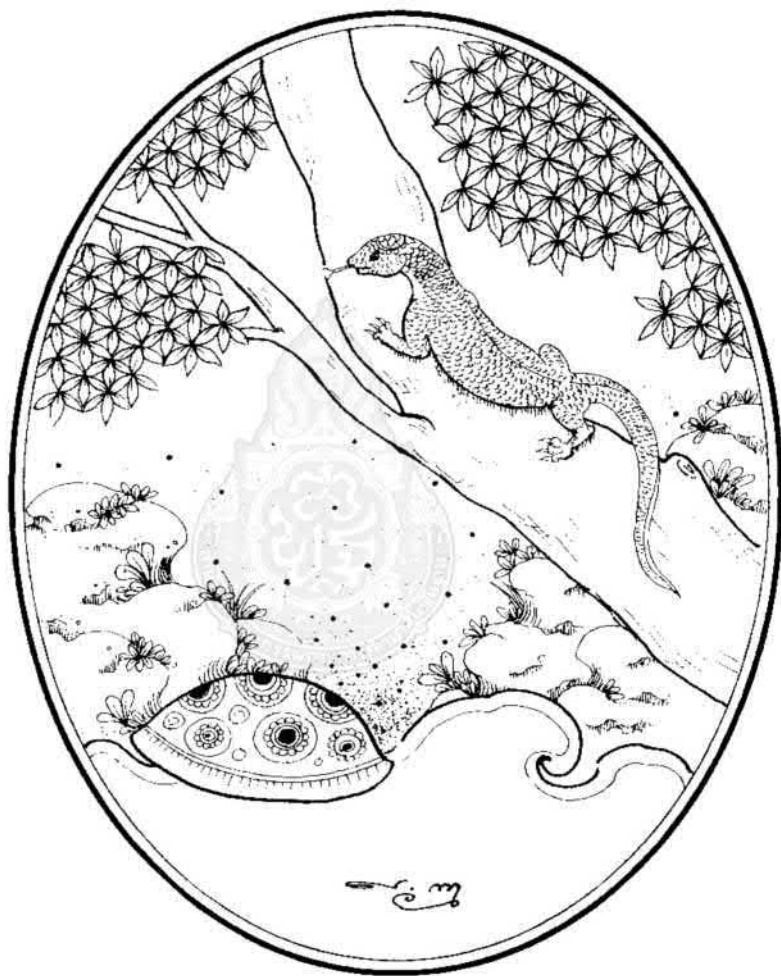
๑๑ ทำผิดลักลับได้
ทำชอบเสมอภูผา
อย่าคิดจิตสัญญา
ผิดชอบที่ทำนัน

๑๒ พวกพ้องผิดเท่าช้าง
พวกอื่นโทษเท่าเหา
โทษตนเท่าภูเขา
โทษท่านเท่าก้อยสุ

จำเงา
หากรู้
คิดปิด ไว้แสร
ส่งให้เห็นสูง

ทำผิดลักลับ	ทำความผิดในที่ลับตาคน
วา	มาตรวัดแบบโบราณ ๑ วา เท่ากับ ๔ ศอก หรือ ๒ เมตร
ชั้น	คือ คั้น (ชั้น เป็นคำไทย)
จิตสัญญา	สำคัญว่า หมายถึง (สัญญา คือ สิ่งที่ยืนยัน)
จำเงา	ปิดบังไว้ไม่ให้ใครเห็น (ง่า คือ ปิด)
เท่าก้อย	คือ เหน็บนิ้วก้อย หมายถึง เพียงเล็กน้อย

ตัวเต่าสีตีนแดง

หัวหนึ่ง ซ่อนนา

๓๔๑ โทษตนจำเอนไว้

โทษท่านเก็บมาแจง
ตัวเต่าสีดินแฝง
หยิบกล่าวดแต่โทษเหี้ย

ห่อนแถลง
จุดเบี้ย
หัวหนึ่ง ช้อนนา
มุขเท้ารุ่งรัง

๓๔๒ น้ำใช้ใส่ตุ่มตั้ง

น้ำอบอำอินทรีย์
น้ำปูนใส่เต้ามี
น้ำจิตอย่าให้ของ

เต็มดี
อย่าฝร็อง
อย่าขาด
ขัดน้ำใจใคร

จำเอน	ปิดบังซ่อนเอาไว้ ไม่เปิดเผย
แจงจุดเบี้ย	อธิบายแจกแจงให้รายละเอียด (แจง คือ แจกแจง อธิบาย ขยายความ แสดงรายละเอียด)
เหี้ย	สัตว์เลื้อยคลานขนาดใหญ่สกุลเดียวกับ ตะกวด ตัวอันใหญ่ สีดำ มีลายดอกสีเหลืองพาดขวาง หางยาว มักอาศัย หากินบริเวณใกล้น้ำ ตัวซึ่งโตเต็มที่ยาวถึง ๒.๕ เมตร
มุขเท้ารุ่งรัง	ทั้งหัวทั้งเท้ายื่นออกมาดูรุ่งรัง
น้ำอบ	น้ำปรุงด้วยเครื่องหอมแล้วอบด้วยกำยาน หรือเทียนอบ
อำอินทรีย์	ลูปไล้ ประดับ แต่งตัว (อำ คือ ประดับ แต่ง; อินทรีย์ คือ ร่างกายและจิตใจ)
ฝร็อง	คือ ฝร็อง หมายถึงลดน้อยลงหรือขาดไป (ฝร็อง เป็น คำโทโทษ)
น้ำปูน	ในที่นี้คือ น้ำปูนแดง ซึ่งแช่ปูนแดงไว้ไม่ให้แห้ง (ปูนแดง คือ ปูนสุกที่เมื่อผสมกับผงขมิ้นและน้ำแล้วจะเป็นสีแดง ใช้ป้ายพลุกับหมาก)
เต้า	ภาชนะสำหรับใส่ปูน เรียก เต้าปูน

๓๔๓
 ๑ น้ำเงินน้ำนากแม่
 น้ำซึมตมย้อมแปลง
 น้ำจิตวิปริตแห่ง
 น้ำอื่นเอาลูบไล้

มัวแสง
 ผ่องได้
 มัวหม่น
 ห่อนล้างใจเคือง

๓๔๔
 ๑ ปางไข่ปางขาดข้าว
 วิบัติบรจงบเบียน
 ปางต้องปรับไหมเตียน
 ปางมิตรได้ทุกซัด้วย

แพงเกี่ยวน ละซังแฮ
 จักม้วย
 ตนมอด ก็ดี
 มิตรนั้นไหนเสมอ

น้ำเงิน	ความแวววาวของเนื้อเงิน
น้ำนาก	ความแวววาวของเนื่อนาก (นาก เป็นโลหะที่เกิดจากการนำทองคำ เงิน และทองแดง มาผสมเข้าด้วยกัน)
วิปริต	แปรปรวน ผิดปกติ เปลี่ยนแปรไป
แห่ง	หมางใจ ระวาง
บร	ข้าศึก ศัตรู
จงบ	จงบเวร แก่แค้น จงบล้างจงบผลาญ
เบียน	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร (๒๔๙๐, ๒๕๓๙), นิยะดา (๒๕๓๘) ใช้ เขียน
ปรับไหม	ให้ผู้กระทำความผิดหรือละเมิดผู้อื่นชำระเงินค่าสินไหมหรือค่าปรับทดแทนความผิดนั้นๆ
เตียน	หมดไป หมดตัว
ตนมอด	ตัวตาย

๓๙๕ หมาเหยสูเหน้อยแท้
ไปไล่เนื้อไล่ทัน
เจ้ามันแม่นที่ของมัน
แมวบ่ทำไดให้

ทุกวัน
ท่านได้
กินแต่ ข้าวนา
หมาเข้ากับปลา

๓๙๖ ปูเปียหวหัวเปล่าไซรั
งูปมีตีนตรัง
นมไก่อบ่มีหวัง
ชายตกเข็ญใจไร่

ดินยัง
ได้ไม้
เลี้ยงลูก เป็นแฮ
อย่าได้ดูแคลน

สู	เจ้า (สรรพนามบุรุษที่ ๒)
แม่น	แน่นอน
หื้อ	ให้
กับ	สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา (๒๕๓๔) ใช้ ปน
ปูเปีย	ปูขนาดเล็กชนิดหนึ่ง (ปูเปียตัวผู้จะมีก้ามข้างหนึ่งใหญ่เท่าลำตัวและอีกข้างหนึ่งเล็กมาก ส่วนตัวเมียมีก้ามขนาดเท่ากันทั้ง ๒ ข้าง ปูก้ามดาบ ก็เรียก) หรือหมายถึง ปูทั่วไป
หัวเปล่า	ไม่มีหัว
ดินยัง	มีดิน (ยัง คือ มี)
ตรัง	ติดอยู่
ชายตกเข็ญใจไร่	คนที่ตกยาก คนที่ลำบากยากไร้

๓๓๗
๑ อา สาสุตลันเรียว
ภัพ และผลพังหาย
เหมือน เพลิงตกลินธุส่าย
ปูน ต่อขาดชอดเต้า

แรงกาย
โหดเศร้า
สูญดับ ไปนา
จึ้งรู้คุณปูน

๓๓๘
๑ เนื้อ ในไตดับต้ม
ไม่ ประสบสักคำ
ได้ ยากลากโครงทำ
กิน แต่เข้าเราชิน

แกงยำ
ที่ล้น
เสียเปล่า
หนึ่งได้ไปมี

ลินธุ
ต่อขาดชอดเต้า

ใน
ลากโครงทำ

น้ำ
ต่อเมื่อไม่มีปูนจนต้องชุดเศษปูนออกจากเต้าปูน
(ต่อ คือ ต่อเมื่อ; ชอด คือ ชุดออกมา; เต้า คือ
เต้าปูนมีรูปร่างคล้ายกระบอก)
เครื่องใน
คือ ลากชีโครงทำ หมายถึง หนลำบากกายทำ

๗๑๙๙ หนึ่ง เนื้อเถื่อนท่านไว้ รongกาย
ไม้ แบ่งปันชั้นชาย เชือดไว้
ได้ ทุกข์แทบตัวตาย เสียเปล่า
นั่ง แต่ลำแพนไม้ ดอกสุสานเอง

๙๐๐ มือ ช้ายขวาขาดนิ้ว ฤา มี
ด้วน เต็ดดูใดดี หนึ่งน้อย
ได้ ทองเท่าต่อมตี แหวนประดับ
แหวน จะสอดสวมก้อย กุดสิ้นไส้โจน

ป็น สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), นิยะดา
(๒๕๓๔) ใช้ บั้น
ชั้นชาย ส่วนริมหรือส่วนปลาย
ลำแพนไม้ดอก เสือลำแพนที่สานด้วยดอกไม้ไฟ (ลำแพน คือ เครื่อง
จักสานชนิดหนึ่ง ซึ่งมักสานด้วยดอกไม้ไฟเส้นใหญ่
แบนๆ หรือทำด้วยหวายหรือเส้นใยเปลือกไม้ ก็มี)
ต่อม เม็ดหรือตุ่มขนาดเล็กๆ

๔๐๑ ๑ ตา มัวมืดคู่เข้า
 บอด บ่ทราบสุรียา
 ได้ สมสิ่งเสริมตา
 แวน แต่หยิบจ้องจ้อง

 คูหา
 ย่ำฆ้อง
 จักใส่
 จับแล้วเวียนวาง

๔๐๒ ๑ หัว หูดชั่วช้า
 ล่าน เลื่อมแลเงาใส
 ได้ ส่องกระจกใจ
 หวิ แต่จับจ้องแล้ว

 ไลไล
 เกือบแก้ว
 เจียนขาด
 ลูบไ้อ้ายเอง

จ้องจ้อง
จับแล้วเวียนวาง
ชั่วช้าไลไล

คือ จด ๆ จ้อง ๆ
คือ จับ ๆ วาง ๆ
ไม่ดงาม

ได้ สองกระจกใจ

เจียนขาด

๔๐๓ ๐ รูป ชั่วแต่ชอบแล้ว

รส รักผักว่าหวาน

กลิ่น อบจบดินดาล

เสียง ก็จับใจหล่ม

ไดปาน

หล่อนต้ม

บ่ดูจ เจ้านา

โลกแล้วฤามี

๔๐๔ ๐ น้ำ ฝนหม่นเมฆตั้ง

ไหล หลั่งถั่งซรทิ้ง

ไฟ ติดดินหนึ่งฟุ้ง

ดับ ระทมถ่านเถ้า

ตกตะบึง

ท่วมเหยา

จกก่อ

หึ่งห้อยไปมี

รูปชั่ว

จบดินดาล

เมฆตั้ง

ถั่ง

ซรทิ้ง

รูปร่างหน้าตาไม่คงาม

จนถึงได้บาดาลอันเป็นที่อยู่ของนาค นาคพิภพ

เมฆฝนตั้งเค้า

ไหลอย่างเท ไป ถึง

แม่น้ำ

๙๐๕ รู้หลบ พบเค็กเสียน
เป็นปีก ป้องกันภัย
รู้ลึก เล็ดลอดไป
เป็นทาง ไกลกลัวกลัว

กลัวไกล
ผ่นช้า
สุดเนตร
ต่อด้วยดัสกร

๙๐๖ ช้างสาร หกศอกไซร์
งูเห่า กลายเป็นปลา
ข้าเก่า เกิดแต่ตา
เมียรัก อยู่ร่วมห้อง

เสียนงา
อย่าต้อง
ตนปู่ ก็ดี
อย่าไว้วางใจ

เค็กเสียน
ต่อด้วยดัสกร
เสียนงา
งูเห่ากลายเป็นปลา
เกิดแต่ตาตนปู่

เสียนศึก ข้าศึกศัตรู
ต่อสู้กับข้าศึกศัตรู
สูญเสียนงาไป
งูเห่าที่ดูเชื่องช้า มีลักษณะคล้ายปลาช่อน
มีมาตั้งแต่ครั้งรุ่นปู่ย่าตายายของตน

๔๐๗ เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว
หาง่าย หลายหมื่นมี
เพื่อนตาย ถ้ายาแทนชี
หายาก ฝากผีไข้

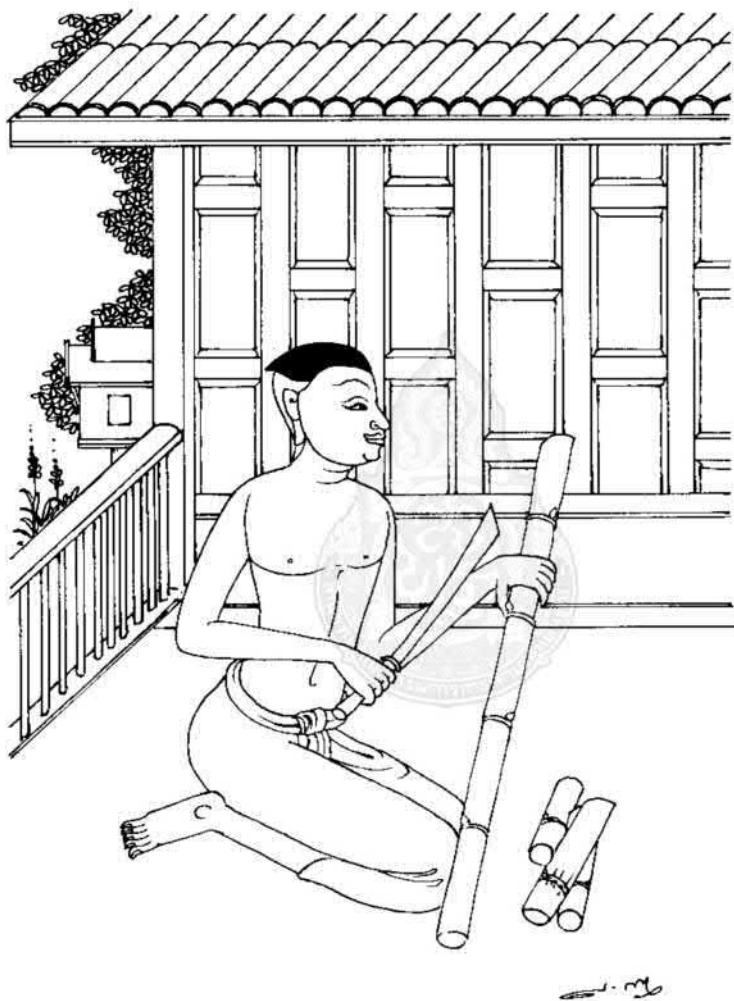
แทงหนนี้
มากได้
วาอาตม์
ยากแท้จักหา

๔๐๘ ไปเห็นน้ำ หน้าต่วน
ตัดกระบอก แบ่งปัน
ไปเห็นรอก อวดขัน
ขึ้นน้ำไม้ ไวให้

ชวนกัน
ส่วนไซ้
มือแม่
หย่อนแท้เสียสาย

-
- ฝากผีไข้ คือ ฝากผีฝากไข้ หมายถึงพึ่งพาอาศัยได้ทั้งยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเมื่อตายไปแล้ว
- น้ำไม้ คือ น้ำไม้ เป็นเครื่องยิงสัตว์ชนิดหนึ่งที่มีคันจับทำเป็นรางยิงด้วยลูกธนู (น้ำ เป็นคำเอกโทษ)

ตัดกระบอก แบ่งปัน ส่วนไซร์

๔๐๙ สี่ร้อยแปดบทสิ้น
ซ้ายคุลบาทแปลง
ผ่นผิดเพิ่มเติมแสดง
เพียงประพาฬพัวร์้อย

สุดแสง
เปลี่ยนถ้อย
ไดชาด เขียนแฮ
เรียบได้โดยเพียร

๔๑๐ เขียนลงคัดเลือกแล้ว
ถวายแต่สมเด็จดิลก
ขอเอาพระเดชปก
เฉลิมพระยศอยู่ชั่ว

หลายยก
เลิศล้ำ
เปนปิ่น ปักแฮ
ชั่วร้อยพันปี^๑

^๑ โคลงหมายเลข ๔๐๙ และ ๔๑๐ นี้ เป็นโคลงส่งท้ายซึ่งมีอยู่ในสมุดไทย โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเดชาดิศร และเมื่อกรมศึกษาธิการจัดพิมพ์ขึ้นใน ร.ศ. ๑๒๓ พิมพ์ครั้งที่ ๒ ร.ศ. ๑๒๖ ก็ได้นำลงไว้ตามเดิมโดยไม่ใส่หมายเลข คือพิมพ์ต่อจากโคลงหมายเลข ๔๐๘ ในการพิมพ์ครั้งนี้ได้ใส่ลำดับหมายเลขให้ คือเป็นหมายเลข ๔๐๙ และ ๔๑๐

๔๑๑
๐ ชายเง็กเท้าหน้าคช
หญิงเล่ห์เชิงหลังตาม
การกิจคิณตามตาม
เมี่ยมิ่งเหมือนด้ายร้อย

เคียงความ เทียบแสบ
คลาดคล้อย
สุดแต่ ผัวนา
สอตเคล้าตามเข้มน

๔๑๒
๐ เมียใดใจดูร้าย
กินเติบโตเชิงตา
มักเที่ยวสู่ศฤหา
แม้ว่ามีบุตรร้อย

ริษยา
เจ็ดช้อย
แห่งท่าน นะพ่อ
หนึ่งไซ้ร่มละเสียด

๑ โคลงตั้งแต่หมายเลข ๔๑๑ - ๔๔๐ ในหนังสือนี้ นำมาจากส่วนท้ายของหนังสือ
สอนอ่านจินตกระวีนิพนธ์ เรื่อง สุภาษิตโลกนิติคำโคลง ฉบับกรมศึกษาธิการ
กระทรวงธรรมการ พิมพ์ครั้งแรก ร.ศ. ๑๒๓ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๗) พิมพ์ครั้งที่
๒ ร.ศ. ๑๒๖ (ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๕๐) และพิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง
ซึ่งในแต่ละครั้งที่พิมพ์ก็จะใส่ลำดับโคลงเหล่านี้เป็นหมายเลข ๑-๓๐ ต่อจาก
โคลงส่งท้าย ๒ บท ดังกล่าว โดยมีข้อความก่อนขึ้นโคลงหมายเลข ๑ ความว่า
ฉบับสมุดไทยจบเพียงนี้ ต่อไปเป็นส่วนที่มีแปลกอยู่แต่ในแผ่นศิลาจารึกใน
วัดพระเชตุพน

เชิงหลัง
ตาม

เคล้า
ใช้เชิงตา
เจ็ดช้อย
ศฤหา
ร้อยหนึ่งไซ้ร่มละเสียด

เท้าหลัง ในที่นี้หมายถึง ผู้ตาม (เชิง คือ ตีน)
สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕) ; กรม
ศิลปากร (๒๔๕๐) ใช้ ทราม
คอย (มาจากคำว่า เคร้ว)
ชอบเล่นหูเล่นตา
อ่อนช้อย ทำกิริยาอ่อนช้อย
บ้านเรือน
แม้ว่ามีบุตรถึง ๑๐๐ คน ก็ให้ทิ้งไป

๔๑๓
๐ ปยุ่นุนเบาซังเพียน
คนที่เบาความเบา
หนักหีนมันคงเขา
ไปเท่าหนักแน่นกลั่น

ทำเนา นะพ้อ
กว่านั้น
ควรนับ หนักหนา
อดถ้อยทรชน

๔๑๔
๐ ลามกประเทศทั้ง
อีกตระกูลเผ่าชิต
ภรรยาทาสทุจริต
ควรบุคคลพึงฝ้าย

ทุมิตร
ชั่วร้าย
จำพวก นี้พ้อ
ผ่อนลีหลิกหนี

เพียน	คลาดเคลื่อน; สอนอ่าน (ร.ศ. ๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), กรมศิลปากร (๒๕๓๙) ใช้ เพียน ซึ่งน่าจะมาจาก เทียร หมายถึง ย่อม ประหนึ่ง
ทำเนา	ช่างเถิด ตามมี
เบาความ	ไม่พินิจพิเคราะห์ข้อความให้ถึถ้วน หย่อนความคิด เชื่อ โดยไม่ไตร่ตรอง
หนักหีน	หนักปานหีน ในที่นี้หมายความว่า ใจคอหนักแน่น
ทุมิตร	เพื่อนชั่ว เพื่อนไม่ดี (ทุร คือ ชั่ว)
ฝ้าย	เคลื่อนจากที่
ลีหลิก	คือ หลิกลี หนีไปให้พ้น

๔๑๕ นกสอดหลุดบ่วงแร้ว
ซีหลีกหลายอาราม
สตรีเตรจิดตาม
อย่าประมาทใช้เหล้า

ราวสาม คาบนา
เร่เร้น
ชายสี่ สามแซ
มากด้วยมายา

๔๑๖ ทวยโตมตรล่อล้าง
ซินจักก่อไมตรี
ผู้นั้นนับว่ามี
เหมือนแม่ฮัตรทอง

หลายที แล้วพ่อ
เสพล้อง
ชนม์ชีพ โฉนนา
แกไถ่ความตาย

เร่เร้น

ร่อนเร่ หลีกหลบให้ลับตาคน (เร่ คือ ร่อนเร่;
เร้น คือ หลีกหลบให้ลับตาคน)

เตรจิด

เที่ยวปล่อยใจ (เตร คือ เที่ยว)

ล่อล้าง

ใช้อุบายทำลายล้าง ใช้อุบายชักนำเพื่อทำลาย

เหมือนแม่ฮัตรทอง

เหมือนแม่ฮัตรทองแกย้อมไถ่ความตาย

แกไถ่ความตาย

(มาจากตำนานที่ว่า) แม่ฮัตรเมื่อตกลูก ลูกม้า
จะดิบออกมาจากท้อง ทำให้แม่ม้าท้องแตกตาย
(ฮัตรเป็นม้าดีตระกูลหนึ่งใน ๔ ตระกูล ได้แก่
วลาหก อาชาไนย สินธพโนมัย และฮัตร)

๔๑๗
๑ อ่อนหวานมานมิตรล้น
หยาบบ่มีเกลอกราย
ดุดดวงศศิฉาย
สุริยะส่องดาราไร

เหลือหลาย
เกลื่อนไกล้
ดาวดาษ ประดับนา
เพื่อร้อนแรงแสง

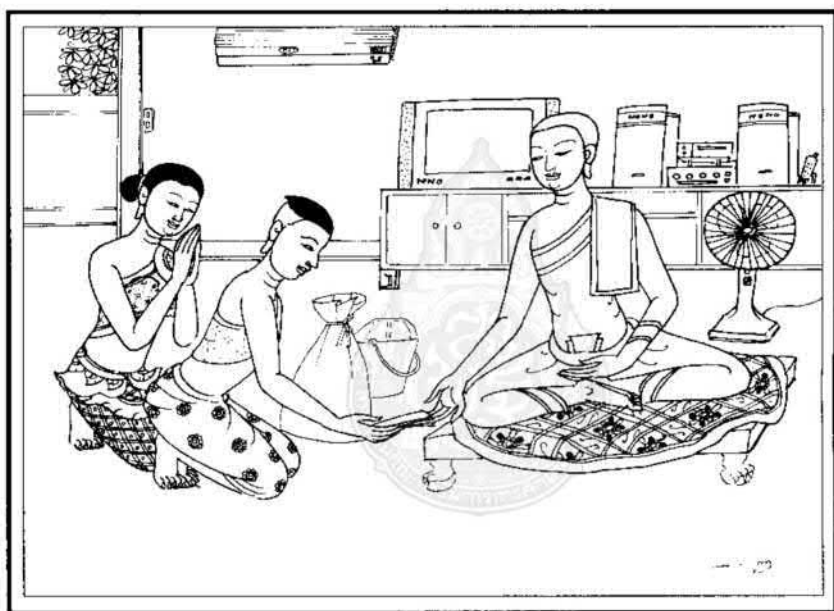
๔๑๘
๑ นักบวชบ่มักน้อย
กษัตริย์สันโดษขาด
งามเมืองผิฉายอาตม์
หญิงเฝ้าเว้นอายไซ้

พินาศ ศีลนา
ที่ไท้
อับทรัพย์ ลินแฮ
สุตร้ายฤงาม

มาน
กรายเกลื่อนไกล้
ศศิ
ดาษ
พินาศศีล
ขาดที่ไท้
งามเมือง
ผิ
หญิงเฝ้า
ฤงาม

มี
ผ่านเข้ามาไกล้
ดวงจันทร์
ดารดาษ มากมาย เกลื่อนกลาด มีทั่วไป
ขาดจากศีล
ขาดจากความเป็นใหญ่
หญิงงามเมือง หรือหญิงโสเภณี
หาก แม่น ถ้า
หญิงดีมีสกุล
จะงามได้อย่างไร จะดีได้อย่างไร

นักบวชมีก้น้อย

พินาศ ศีลนา

๔๑๙ ๑ ทรมาณมิตรด้วยไป
 ผจญหมูโจรจำขับ
 ตัดเมียไปมอบทรัพย์
 ร้อนราคจريتให้

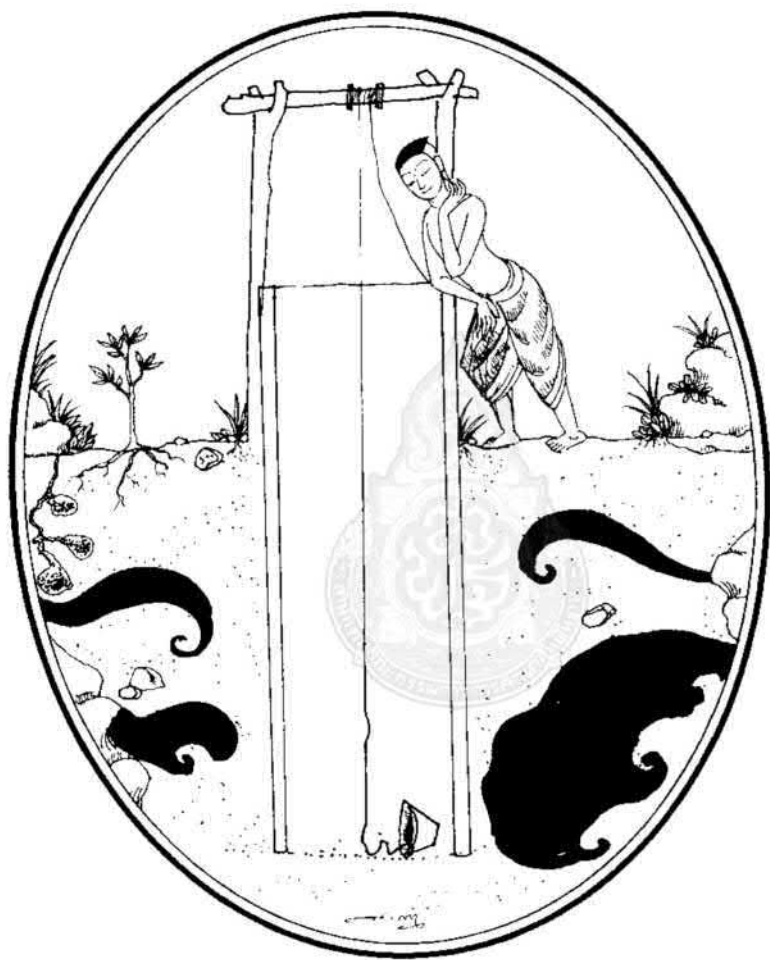
พูดกับ เขานา
 เมียนไซร์
 สมบัติ ให้แฮ
 โภชนน้อยพึงภุญช์

๔๒๐ ๑ เรือนไร่บุตรสืบชั้น
 บ่อบ่มีฝนขอ
 พฤกษชาติปราศจากยอด
 ปากไปมีสังข์

ทรัพย์มอด หมดแฮ
 ค่นน้ำ
 ยืนอยู่ ไฉนนา
 เสื่อมสิ้นแก่นสาร

จำ	คือ จองจำ ลงโทษด้วยวิธีเอาโซ่ตรวนล่ามไว้หรือจำคุก
ขับเมียน	บังคับเมียนตี
ตัด	คือตัดขาด
ราคจريت	เร่าร้อนด้วยไฟราคะ หรือ กำหนด
ภุญช์	กิน กินอาหาร
สืบชั้น	สืบทอดต่อๆ กันไป
ขอค่น	แห่งขอตจนขุนชั้น (ค่น เป็นคำเอกโทษ)
แก่นสาร	หลักที่ควรยึดถือ สิ่งที่ยั่งยืนถาวร คุณประโยชน์

บ่อขุดมีฝาย

คันน้ำ

๕๒๑ เทศไถ่ภัยพ้องพาธ
 สัปบุรุษสี่หราชผ้น
 กาโฉดทุรชนฉกรรจ์
 มั่นมักสู่เทศร้าย

พาลสรร- พลัดวันา
 อื่นย้าย
 กาจจิต นี้พ่อ
 อยู่ได้โดยวิสัย

๕๒๒ เห็นภัยใหญ่แต่ช้า
 ปราชัยยอมผ่นผ่อนพืง
 ภัยใดด่วนโดนตรึง
 ใจปราชญ์ปราศแสงชี้

จักถึง ตนแฮ
 หลบลี
 ตราติด ตัวนา
 เช่นหล้าและไศล

ภัยพ้องพาธ	ประสบทุกข์ภัยมาเบียดเบียน (พ้อง คือ ประสบ; พาธ คือ ความเบียดเบียน ความทุกข์)
ผ่นผ่อน	ปรับเปลี่ยนให้ผ่นคลายลง ทำให้คลายความตึงเครียด
ปราศแสง	ไม่หวาดเกรง
ชี้เช่น	เปรียบเทียบ
หล้าและไศล	ผืนแผ่นดินและขุนเขา

๕๒๓ เมืองใดไร้ราชทั้ง
อีกตระกูลมีทรัพย์
หนึ่งไร่นาทักกับ
ภัยมากเมืองนั้นไซ้

ปราชญ์สดับ ก็ดี
สิ่งให้
ขุนแพทย์
ท่านห้ามอย่าเนา

๕๒๔ แม่เหมือนข้าศึกทั้ง
เหตุบ่สอนบุตรสอน
ครั้นใหญ่ไปงามอร
เยี่ยเยี่ยงยางเจ้าจ้อย

บิตร ด้วยแฮ
เมื่อน้อย
ออกที่ ประชุมนา
จับหมั่วหมู่หงส์

นที
ขุนแพทย์
เนา

แม่น้า
หมอผู้มีความสามารถในการรักษาโรค
อยู่

๔๑๕ ๑ หมาภพลูปนไปบ้าย
แกงบ่เจือเกลือกจาง
ไร้ทรัพย์สิ่งสำอาง
ใช้ปราชญ์ปริศนาล้ำ

บ่รางวัล รสนา
จิตกล้ำ
จักโอ้ งามฤ
ลือกแก้ถางาม

๔๒๖ ๑ ชุมชุมฤตูลีไซร์
เมียทั้งามเป็นประธาน
บุตรชายเชษฐกุมาร
ล้ำโลกสี่ทิศอ้า

สรัทกาล ใหญ่หนา
ท้าวหน้า
นับใหญ่ ยิ่งแฮ
เอกเบื่องอุดร

บ่รางวัล	รสชาติจางลง (รวม คือ จาง เรื่อๆ ไม่กระจ่าง) หรืออาจแปลว่า รสชาติไม่ดี ไม่อร่อย (ไม่กรณี่ รวม อาจมาจาก รางข้าง คือ สวย งาม เด่น)
ใช้	ในที่นี้คือ ไม่ใช่
ปริศนา	สิ่งหรือถ้อยคำที่ผูกขึ้นเป็นเงื่อนงำ เพื่อให้แก้ให้ทาย
ฤตูลี	ฤตูกาลทั้งสี่
สรัทกาล	ฤตูลีสารท เทศกาลทำบุญในวันสิ้นเดือน ๑๐ ไทย
เชษฐกุมาร	บุตรชายคนโต
ล้ำ	คือ ยิ่ง (บางฉบับใช้แบบโบราณว่า สำ)

เรียกแก้ครูทำ

แก๊สลิ้นคัลแสง

ใกล้ เกือบ

๕๒๙ คนยากอยากภักซ์เคี้ยว

คนโรคบาราศแรง

คนใจดวงด่าง

สามเหล่าเขานี้กำ

ของแพง

ร้านปล้ำ

ธรรมเทศ- นานา

กึ่งบ้างลกัน

๕๓๐ รักบุตรลิไปให้

ปราศจากวิทยาเรียน

พ่อเหมือนศัตรูเบียน

แม่ตั้งไฟริมล้าง

พากเพียร

เร็ดร้าง

บุตรอีก เล่านา

ลูกให้เสียสณธ์

คนยาก

บาราศแรง

ร้าน

กำกึ่งบ้างลกัน

เร็ดร้าง

เบียน

ไฟริ

เสียสณธ์

คนยากจน

ไม่มีเรียวแรง (บาราศ คือ หายไป จากไป ปราศจาก)

ความอยาก ความใคร่ในกามารมณ์

ใกล้บ้างเหมือน ๆ กัน (กล คือ เช่น อย่าง เหมือน)

ละเลยไป ห้างเห็นไป

เบียดเบียน ทำร้าย

ข้าศึก ศัตรู

สูญเสียความเป็นคน

รักบุตรสาวไปให้

พากเพียร

๙๓๑ เมียดีดุงหาสรู้
อายแก่สามี่เหมือน
เป็นที่ปรักษาเตือน
ยามเมื่อผิวเคื่องข้อง

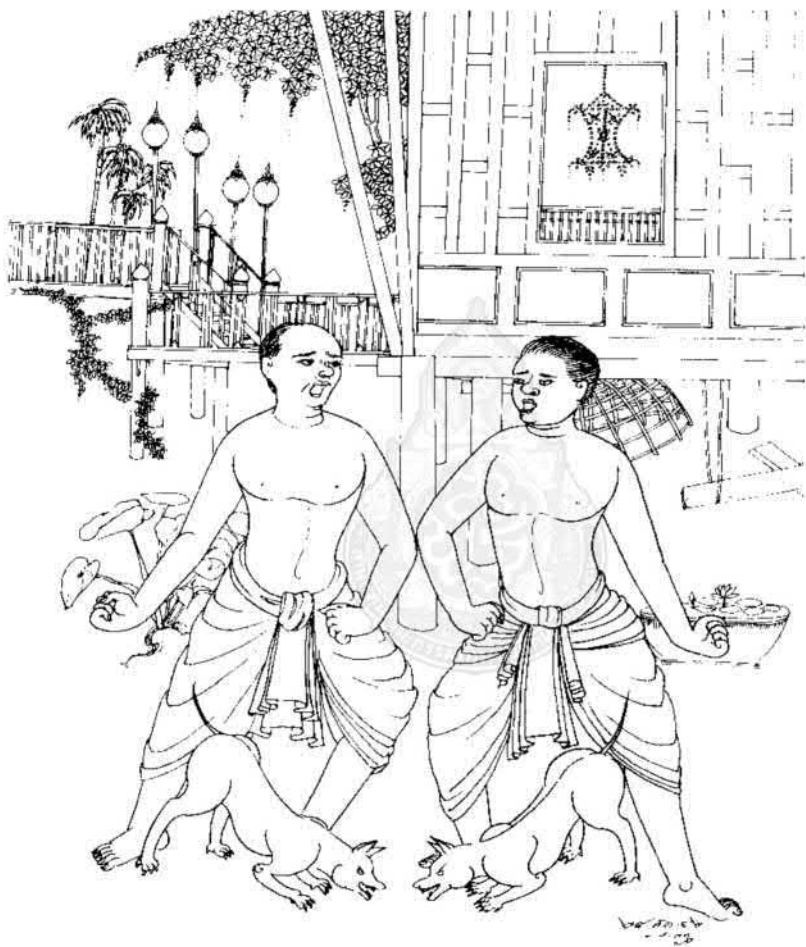
การเรือน รอบแฮ
ตั้งน้อง
ดัดดุง มตายนา
อดกลั่นกลัวเกรง

๙๓๒ โสนัขสุนัขพ้อง
มันย่อมแสะยยังพิน
แจกเช่นหมู่พาลผัน
ร้ายต่อร้ายรำแต่

พบกัน
ปากแท้
พะพวก พาลนา
ต่างกล้าววดแข็ง

ดัด	อบรมบ่มนิสัย
มตาย	แม่ (เป็นคำในภาษาเขมร)
ปากแท้	ส่งเสียงขู่คำรามแอ๋ๆ
ผันพะ	หันมาพบ (ผัน คือ หัน ; พะ คือ ปะทะ)
รำแต่	ต่อสู้ต้านทานอย่างเต็มที่ (แต่ คือ เต็มที่); สอนอ่าน (ร.ศ.๑๒๖, ๒๔๖๕, ๒๔๗๕), วชิรญาณ (๒๔๖๐) ใช้ ราแต่

ร้ายต่อร้ายร้ายแต่

ต่างกล้าวอดแข็ง

๔๓๓ คับอกออมอยู่ได้

คับแคบเคียงคนซัง

คับจิตเจ็บประนัง

แค้นคับเข็ญใจล้ำ

โดยหวัง

อยู่ชั่ว

เนายาก ยิ่งแฮ

เร้งร้อนฤาเสบย

๔๓๔ อย่าปองสิ่งแก้วไป

เขาบ่ตริกออย่าตรอง

เร้งคิดคิดแต่ของ

การที่สูญเปล่าอ้า

ควรปอง

ตริบ้า

ควรคิด นะพ้อ

อย่าได้ควรปอง

คับอก

ออมอยู่ได้

อยู่ชั่ว

เจ็บประนัง

เสบย

สิ่งแก้ว

การที่สูญเปล่า

อึดอัดใจ ไม่พ้อใจ

อดใจ ถนอมใจไว้ได้

อยู่ด้วยความเจ็บช้ำน้ำใจ ทุกข์ระทมใจ

เรื่องเจ็บใจที่รุ่มล่อมประดังกันลงมา

สบาย

สิ่งที่มีค่ามาก สิ่งที่ดีเยี่ยม

เรื่องที่ไร้ประโยชน์ เรื่องไร้สาระ

๔๓๕

๑ ฅญคณมืคักคัคด้วย

ฅญท่วยทรพลทณ

เสมออณคัมคัทรณ

ฅญหมุคักคัค

หมอทรณ

แคให้

ชอบอด ออมแ

ล่อเลียวลวงประหาร

๔๓๖

๑ โลกรู้เรียนมณลัน

ยามคักปองไปอณ

ผู้นันบวคัทรณ

กล่วบณณแคให้

คิลปคัสตร

กล่วคั

ภคัค โณนณ

บอกชอคัคณณ

ฅญ

ท่วยทรพล

เสมออณคัม

กล่วบณณ

แคให้

บอกชอคัคณณ

ค่อสู เอณณะ คัคให้คัคแค

เหล้าคณณณ (ท่วย คัค หมุ เหล้า ; ทรพล คัค
มืคักคัคคัค อ่อนแ เอณณ)

เสมอกับคณ คณณณณณณ

คุดคัคคัคคัค

เหมือคณคัค

เล้าเรือรณคัคคัค

๙๓๗
๐ คนพาลพวกหนึ่งน้ำ
รู้ว่าตนเป็นพาล
พวกนี้วิจารณ์จารย์
นับว่าปราชญ์ได้บ้าง

ใจหาญ
กระด้าง
จัดใช้ พาลพ่อ
เพื่อรู้สึกสกนธ์

๙๓๘
๐ ใครรักยอมว่าเพี้ย
ใครชอบชิตชมฉัน
ใครเลียงรักษาครรภ
ใครดับดำฤชนได้

พงศ์พันธุ์
เพื่อนไร่
คือแม่ ตนนนา
ชื่อชูเมียสม

น้ำใจหาญ
วิจารณ์จารย์

เพื่อรู้สึกสกนธ์
ชิตชม

ฉัน
เพื่อนไร่

ดับ

ดำฤชน

ชื่อชูเมียสม

ใจกล้า

ท่านผู้รู้ (วิจารณ์ คือ พุด ถ้อยคำ; อาจารย์ คือ ผู้รู้
ผู้อบรมสั่งสอน)

เพราะว่ารู้ตนเอง

ใกล้ชิดสนิทสนม

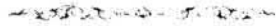
เสมอเหมือน เช่น อย่าง

เพื่อนยามยาก เพื่อนยาก

ทำให้ระงับ ทำให้หยุด

ดำฤชน คือ ความอยาก ความดิ้นรนแสหา

ได้ชื่อว่าเป็นเมีย สมกับที่เป็นเมีย (ชู คือ คู่รัก)

๔๓๙ คบปราชญ์เปรียบเสพอ้อย
กินแต่ปล้องปลายไป
คบคนโหดหินไหล
แห่งหนึ่งอ้อยกัด้รัน

เอมใจ
ตราบตัน
เหลวจิต จางแฮ
แต่ตันตลอดปลาย

๔๔๐ เมตตาเตือนจิตให้
แรงเคียดคนหน่ายชัง
ทานเป็นยอดยายัง
ตระหนักกล้าพรั

คนหวัง ฟังนา
ทั่วหน้า
เกียรติยศ ยิ่งแฮ
พรากผู้สมาคม

เอมใจ
แต่ปล้องปลายไปตราบตัน
โหดหิน
แห่งหนึ่งอ้อยกัด้รัน
แต่ตันตลอดปลาย
ยัง
ตระหนัก
กล้าพรั

หวานชื่นใจ
จากปลายไปหาโคน
ชั่วร้าย เลวทราม (หิน คือ อียากอย่าง
แรงกล้า)
เสมือนหนึ่งเร้งกัด้กินอ้อย
จากโคนไปหาปลาย
ทำให้คงอยู่ มีอยู่
หวงไม่ยากให้จ่ายฯ
ราวกับคนไร้ญาติขาดมิตร

บรรณานุกรม

ก. บทนำเสนอ

คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์.

ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๒๑.

นิยะดา เหล่าสุนทร. พินิจวรรณกรรม. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง,
๒๕๓๕.

ปรมาณูชิตชิโนรส, กรมสมเด็จพระ. กฤษฎาสอนน้องคำฉันท์.
พระนคร : โรงพิมพ์เดลิเมลล์, ๒๔๗๑.

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศิวพร, ๒๕๑๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. โลกนิติ-สุตวิวัฒนนิติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร), พระยา. "โลกนิติ",
วชิรญาณ เล่ม ๒. จ.ศ. ๑๒๔๗.

ศิลปากร, กรม. ประชุมโคลงโลกนิติ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ.
กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๐๖.

ศิลปากร, กรม. สวัสดิรักษาคำฉันท์ สุภษิตสุนทรภู์ และ
 สุภษิตสอนเด็ก. กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการพิมพ์, ๒๕๐๙.
 สารประเสริฐ (ตรี นาคะประทีป) , พระ. โลกนิติไตรพากย์ หรือ
 โลกนิติคารม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไท, ๒๕๖๑.
 แสง มนวิฑูร, ร้อยตำรวจโท. โลกนิติปกรณ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
 การศาสนา, ๒๕๑๗.

หอพระสมุดวชิรญาณ. นิบาตชาดก เล่ม ๑๔ วิสดีนิบาต.
 พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, ๒๕๗๑.

ข. พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
 จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, พระราชหัตถเลขา
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. “ธรรมเนียมราช-
 ตระกูลในกรุงสยาม,” ธรรมเนียมราชตระกูลใน
 กรุงสยาม และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยู่หัว. กรุงเทพฯ : บริษัทโรงพิมพ์กรุงเทพ(๑๙๘๔)
 จำกัด, ๒๕๓๗.

_____. จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี
 และพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
 เล่าเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา,
 ๒๕๑๖.

_____. พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการ
ปกครองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิ-
พรรณาการ, ๒๔๗๐.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๖.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๓ เล่ม
๑-๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

_____. พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ :
องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. พระ-
ราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ เล่ม
ที่ ๑-๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๕.

แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. และคณะ. พระราชวังและวังในกรุงเทพฯ.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน. กรุงเทพฯ : ศิวพร, ๒๕๑๗.

พ. ณ ประมวลมารค. ประชุมนิราศคำโคลง. กรุงเทพฯ : แพร่
พิทยา, ๒๕๑๓.

พระบรมราชจักรีวงศ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สยามรัฐ, ๒๕๓๐.

เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย ฉบับมีพระรูป. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๓๘.

ศิลปากร, กรม. ชุมชนมณีนทฺ์ดุขฎิสังเวย เล่ม ๑-๒. กรุงเทพฯ :
องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๓.

_____. “ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕๑ จดหมายเหตุเมื่อพระบาท

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต,” ประชุม
พงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม ๑๒. กรุงเทพฯ :
ก้าวหน้า, ๒๕๑๓.

ศิลปากร, กรม. ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๒ เรื่องทูตฝรั่งใน
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์,
๒๕๐๖.

สมมตอมรพันธุ์, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ. ประกาศการ
พระราชพิธี เล่ม ๑-๒. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของ
คุรุสภา, ๒๕๐๘.

สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา, ท่านผู้หญิง. “พระประวัติในสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ต้นราชสกุล
เดชาดิวงศ์,” ประวัติวัดราชคฤห์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๑.

หอพระสมุดวชิรญาณ. จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงษา-
นุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึง
รัชกาลที่ ๕. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพเดลิเมล์,
๒๔๕๗.

_____. ราชสกุลวงศ์ พระนามเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าในกรุง
รัตนโกสินทร์. ฉบับชำระครั้งที่ ๑. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๐.

ดรรชนีโคลงโลกนิติ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

กบเกิดในสระได้	บัวบาน	๑๓
กระปือหนึ่งห้ามอย่า	ควรครอง	๒๐๐
กระเหว่าเสียงเพราะแท้	แก้ตัว	๙๒
กฤตยามนตร์เคราะห์ให้	เห็นผล	๒๘๐
กลยอกันยากล้ำ	เหลือใจ	๓๕๑
กล่าวจริงบ่พริ้งเพราะ	โสดสดับ	๒๙๗
กล่าวภัยในน้ำแก่	มังกร	๒๙๕
กละอ่อมเพ็ญเพียบน้ำ	ฤติง	๒๔
ก้านบัวบอกกลีตื้น	ชลธาร	๒๘๒
กาน้ำดำดิ่งตัน	เอาปลา	๓๐๖
กายเกิดพยาธิโรคร้าย	ยาหาย	๓๕
การกิจผิตนึ่งไว้	เป็นครู	๓๖๙
การไต่ตรองผิตไซ้	เสียถนัด	๑๘๘
เกิดตระกูลมูลมากทั้ง	เงินทอง	๓๐๓

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

ไก่อ้นยามบอกได้	โดยกาล	๓๗๕
ไกรสรแสบท้องแทบ	เสียชี วิตแธ	๒๙๓
ขนุนสุกสล้างแห้ง	สาขา	๖
ชันชนขุยม่าไม้	หนามมี	๓๐๔
ข้าท่านคร้านหลีกเจ้า	จากเจียร	๑๗๙
ข้าท้าวเอาจิตท้าว	แม่นหมาย	๘๖
ขุนเขาสูงร้อยโยชน์	คณนา	๓๖
เข่าบ่เรียกสักหนอยขึ้น	เคหา	๑๙๒
เขาใดไร้ถ้ำราช	สีห์หมาง	๙๔
เข้าเดือนอย่าหมิ่นพรา	มีไป	๓๖๑
เขียนลงคัดเลือกแล้ว	หลายยก	๔๑๐
แขกเต้าดูเหว่าแก้ว	โกญจา	๒๔๖
คนพาลพวกหนึ่งน้ำ	ใจหาญ	๔๓๗
คนพาลผู้บาปแท้	ทจริต	๙
คนยากอยากภักษ์เคี้ยว	ของแพง	๔๒๙
คนตื่นคืนหนึ่งข้า	จริงเจียว	๑๗๕
คนผู้หินชาติข้า	พงศ์พันธุ์	๑๓๗
คนใดคนหนึ่งผู้	ใจฉกรรจ์	๑๐๕
คนรักมีมากไซ้	แสดงผล	๑๗๒
คนร้ายมักชอบร้าย	ราศี	๒๑๙
คนมีมักเหี้ยวแห้ง	หวงแทน	๓๐๘
คนใดถอยจากรู้	วิชา	๒๑๘
คนใดทรงสัตย์สร้าง	ศีลา	๒๑๓
คนใดละพอทั้ง	มารดา	๒๑๔

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

คนใดฟังอรธแล้ว	บ่ขวย ขวนนา	๒๑๒
คนใดดำโคตรเค้า	ตระกุล	๒๑๖
คนใดมีสัจทั้ง	มานะ	๒๑๑
คนใดยืนอยู่ร้อย	พรรษา	๕๐
คนใดยืนเหยียบร้อย	ขวบปี	๕๑
คนใดเฒ่าโง่ด้อย	เจรจา	๒๑๕
คนใดเต็มแน่นว่า	เวรกับ ตนนา	๒๖๒
คนใดโง่พูดโง่	อิงดัง	๑๒๖
คนใดไปเสพด้วย	คนพาล	๑๗
คนใดใจหมั่นเล่ห์	เหล็กजार	๓๕๓
คนใดใจสร้างสัน	ความอาย	๒๑๐
คบกาการโหดให้	เสียพงศ์	๒๐
คบคนผู้โหดเคลิ้ม	อับผล	๓๗
คบปราชญ์เปรียบเสพอ้อย	เอมใจ	๔๓๙
ครรโลงโลกนิตินี้	นมนาน	๒
คราวดีมีเพื่อนพ้อง	พรุตาม	๒๖๑
ควรเร็วเร็วรวดเร็ว	จึงดี	๓๖๘
ควรแสงสืสิ่งแท้	มณิรัตน์	๒๔๙
ความรู้ดียิ่งล้ำ	สินทรัพย์	๑๑๖
ความรู้ผู้ปราชญ์นั้น	รักเรียน	๒๓
ความรู้ดียิ่งได้	สินศักดิ์	๑๒๐
ความรู้เรียนเมื่อน้อย	หนังสือ	๑๑๔
ความลับอย่าให้ทาส	จับที่	๑๖๒
ความเพียรเป็นอริแล้ว	เป็นมิตร	๑๑๘

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

คว่างพิชบคว่างพัน	พันแสน	ตนา	๒๖๗
คับอกอมอยู่ได้	โดยหวัง		๔๓๓
คำใดไปเท่าคำ	คือบุญ		๓๘๐
คุณแม่หนาหนักเพียง	พสุธา		๒๓๑
คั่นเคยคนคบค้า	มานาน		๒๖๐
และไคไปแค้นคัน	ตืนงู		๓๓๕
โคควายวายชีฟได้	เขาหนึ่ง		๓๑๒
โคแกกัถญาอ่อน	กินใบ	อ่อนนา	๓๓๙
ใครจักผูกโลกแม่	รัดรีง		๑๐๐
ใครซื้อซื้อต่อตั้ง	ตามกัน		๘๓
ใครทำโทษโทษนั้น	แทนทด		๘๔
ใครใดและอยู่เหี้ย	เคหา		๓๕๕
ใครรักยอมว่าเพียง	พงศ์พันธุ์		๔๓๘
ฆ่าควายหมายแลล้ม	ตัวแพง		๓๒๕
งาสาธฤาเหียนห่อน	หุดคีน		๒๕
จนนับสัตบุรุษรู้	บุญกรรม		๑๙
จนไคใช้เปิดแซน	ขันชาน		๓๓๗
จระเข้คืบน่านน้ำ	โจนหา	ภักซ์เฮย	๕๙
จักเข้าหาบ้ายศ	ยอดตาม		๓๕๒
จักจับจับให้หมั้น	กับตน		๓๖๗
จักเจียนจอมปลวกเตี้ย	เต็มภู	เขาแฮ	๓๓๖
จักทำโทษแก่ผู้	ผิดจกรรจ	นั้นนา	๒๖๕
จักเรียนความรู้พิ	นิจครู		๑๑๗
จันทน์แห้งกลืนห่อนได้	ตรธาน		๓๑

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

จามรีชนช้องอยู่	หยุดปลด	๖๖
จำสารสับปลอกเกี่ยว	ตื่นสาร	๑๐๑
เจ็ดวันเว้นติดซ่อม	คนตรี	๙๗
เจ้านายใช้ชุบเลี้ยง	คนขาม	๒๗๗
เจียมใจจักเท่าด้วย	เจียมตัว	๒๙๑
ใจชนใจชั่วช้า	โงเงง	๑๔
ใจบุญบุญนักรู้	เร็วทำ	๒๓๗
ใจเบาใจห้ามยาก	ใจฉันท	๒๓๘
ซ่อนปลาหาค้มแต่	เพียงพอ อิ่มนา	๓๗๓
ช่างหม้อตีหม้อใช้	ดีฉาน แดกนา	๒๓๐
ช่างม้าเมี่ยมึงแก้ว	เงินทอง	๑๑๑
ช่างสารทกศอกไซ้	เสียดา	๑๖๔
ช่างสารทกศอกไซ้	เสียดา	๔๐๖
ชายเฉกเท่าหน้าคช	เคียงความ เทียบแฮ	๔๑๑
ชายใดเร่คบค้า	นารี	๒๑๗
ชาวขเลนลาดเล่นใช้	นาวา	๓๔๖
ชุมชนมฤตสุไสร์	สรีทกาล ไหญ่นา	๔๒๖
เขียรโรคเป็นพิษด้วย	อาหาร	๓๒๘
เชื้อไพรบุญปลูกขึ้น	เป็นนาย	๒๘๑
ซ่อนเงื่อนงำน้ำขุน	ขังใน	๒๖๔
ดอกบัวหนาม ฦ ก้าน	คนฉิน	๑๗๓
ดอยใดมีถ้ำราช	สีห์ประสงค์	๙๘
ดวงเดือนดาวบ่ห้อม	เห็นงาม ฤาพ้อ	๓๒๑
ดักขลาแล้วไปขึ้น	คอยขลา	๒๘๙

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

ดั่งฤาแม่น้ำและ	หนทาง	๑๕๗
ดาราหมี่มาร้อย	ถึงพัน	๔๔
ด่ำชลเชือกยุตหมั้น	อย่าคลาย	๓๖๒
ดินฝั่งแยกอย่าได้	ยาเยียว	๓๖๓
ดูข้าดูเมื่อไซ้	การหนัก	๑๕๙
เดินทางต่างประเทศให้	พิจารณา	๑๙๐
ได้สินทรัพย์เพื่อค้า	ชนหงส์	๒๒๒
ได้เห็นนักปราชญ์ไซ้	เป็นสุข	๑๘
ตนน้อยและไผ่ให้	เกินศักดิ์	๒๘๘
ตมเกิดแต่น้ำแล่น	เป็นกระสาย	๑๙๕
ตัดจันทน์พินม่วงไม้	จัมบก	๖๙
ตัดต้นกันรากแล้ว	ปลูกแปลง	๒๖๖
ตามัวมืดคู่เข้า	คูหา	๔๐๑
ตีนงูไซ้รหาค	เห็นกัน	๔๘
ตีนนอนหน้าขึ้นช้อย	บัวบาน	๓๔๔
ถ่อลอยกลางแม่น้ำ	ฤาจะเอา	๑๕๖
ถึงจนทนสู้กัด	กินเกลือ	๒๙๒
ถึงรื้อยาอดให้	คนหิว	๓๗๒
ทรชนยากไร้อย่า	ทำคุณ	๗๙
ทรมานมิตรด้วยไป	พูดกับ เขานา	๔๑๙
ทรัพย์มากหากถ่อยแท้	วาจา	๒๘๓
ทรัพย์มีสี่ส่วนไซ้	ปูนปัน	๒๕๔
ทวยใดมิตรล่อล้าง	หลายที แล้วพอ	๔๑๖
ทองกวาวหงอนไก่เลี้ยง	สดสี	๒๓๔

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

ทองเหลืองเปลืองร้ายห่อน	เห็นมี	๖๓
ทางไกลไปคำคู่	ตนตาย	๓๗๙
ท่ามกลางกล่าวถ้อยแต่	พอควร	๒๙๘
ทาสายาคิดไว้	วางใจ	๑๖๑
ทำคุณท่านห่อนรู้	คุณสนอง	๘๑
ทำบุญบุญแต่งให้	เห็นผล	๒๓๖
ทำผิดลึกลับได้	พ้นวา กี่ดี	๓๘๙
ที่สุขจักเสพไซร้	ควรถวิล	๓๖๕
ทูลชนอย่าเคียดแค้น	อย่าสนิท	๒๖
เทศใดดอยไร่รวด	อริญ	๓๕๗
เทศใดภัยพ้องพาธ	พาลสรร พัสต์วันา	๔๒๑
เทพาพันเทพเรือง	ฤทธิรงค์	๘๒
โทษตนจำเงื่อนไข	ห่อนแถลง	๓๙๑
โทษท่านผู้อื่นเพียง	เมสิดงา	๑๗๑
ธรรมดายุโรคร้อน	รสม	๑๗๐
ธรรมดาผลมวงไม้	ตระการ	๒๗๑
ธีรางค์รู้ธรรมแม่	มากหลาย	๕๔
นกน้อยชนน้อยแต่	พอตัว	๑๘๕
นกเพลินฟังพุ่มไม้	ไบบัง	๓๑๖
นกแรงบินได้เพื่อ	เวหา	๔๖
นกแรงแรงร้อนได้	พอเพียง ปีกนา	๒๕๘
นกหลุดหลุดบ่วงแร้ว	ราวสาม คาบนา	๔๑๕
นกแสกสกุณโทษเค้า	กูกา	๒๔๕
นพคุณใส่เข้าสูบ	แสนที่	๖๗

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

น้อยทรัพย์อย่าก่อล่อ	เสียนความ	๓๖๐
นักบวชบ่มักน้อย	พินาศ คีลนา	๔๑๘
น่านน้ำฤาพอนกล้ำ	กลืนชล เองแฮ	๒๔๒
นายรักไพรไพรพร้อม	รักนาย	๘๕
นายเรือนใหญ่อยู่เหี้ย	เรือนตน	๑๘๐
นายหนึ่งแรงโกรธร้าย	เรียกขาน	๓๘๗
น้ำอ้อยฤาจักปอง	ปากมด	๓๓๘
น้ำเคียวยงว่าเงี้ยว	ยุงตาม	๗๑
น้ำเงินน้ำนากแม่	มัวแสง	๓๙๓
น้ำใช้ใส่ตุ้มตั้ง	เต็มดี	๓๙๒
น้ำไปมีจิดรู้	ไหลจร	๒๒๗
น้ำ ฝนหม่นเมฆตั้ง	ตกตะบึง	๔๐๔
น้ำเหม็นมล้างสิ่งเหน้า	โฉนหยุด	๒๖๓
นาคมีพิษเพียง	สุริโย	๒๒
นารายณ์วายเว้นจาก	อาภรณ์	๙๓
นารีฤาอ้อมเล่า	โลมชาย	๓๔๐
เนื้อในไตดับต้ม	แกงยำ	๓๙๘
เนื้อปองน้ำหญาบ	ปองทอง	๓๔
บรรทมยามหนึ่งไท้	ทรงฤทธิ์	๑๗๗
บัญญัติลูกเต้าทรัพย์	สินสกล	๑๔๒
บางคาบภาณูมาศขึ้น	ทางลง ก็มี	๓๔๙
บุตรใครครุ่นครุ่นสร้าง	กองกรรม	๔๒๗
บุรุษสุดไร้รัก	เมียงาม ชอบฤา	๒๗๒
เบิกทรัพย์วันละบาทซื้อ	มั่งสา	๓๐๕

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

ใบบัวผันตักน้ำ	ขาดชัง	๒๙๔
ใบพ้อพันท้อหุ้ม	กฤษณา	๔
ปราชญ์ใดเรื่องรู้อย่าง	วิทยา	๒๒๔
ปลาร้าพันห่อด้วย	ใบคา	๓
ปลุกผักปึกยอด้้อย	เอาผล	๓๗๑
ปลุกไม้หมั่นรดน้ำ	จำเริญ	๓๗๐
ป่าไผ่ไกลพยัคฆ์ร้าย	ราวี	๙๕
ป่าปงดงไซร์ไคร่	ยินดี	๓๑๙
ป่าพึงพาลพยัคฆ์ร้าย	ราวี	๔๗
ป่าหลวงหลายโยชน์พร้อม	พฤกษา	๔๒
ปางก่อนเคยร่วมน้ำ	ใจจิต	๑๕๔
ปางไข่ปางชาดเข้า	แพงเกวียน ละซังแฮ	๓๙๔
ปางน้อยสำเนียงกรู	เรียนคุณ	๑๑๕
ปุยนุ่นเบาซังเทียน	ทำเนา นะพ้อ	๔๑๓
ปูเปี้ยวหัวเปล่าไซร์	ดินยง	๓๙๖
เป็นคนคลาดเห้าย่อย่า	เปล่ากาย	๑๙๓
เป็นคนควรคิดกั๊ง	กันภัย	๓๕๙
เป็นคนควรรอบรู้	สมาคม	๑๖
เป็นคนคิดแล้วจึง	เจรจา	๓๕๘
เป็นชายความรู้ยิ่ง	เป็นทรัพย์	๑๒๒
เปือกตมชมชื่นเชื้อ	กาสร	๙๙
ไปเรือนท่านไซร์อย่า	เนนาน	๓๒๖
ไปลอยทวนส่องไซร์	สุริยา	๓๔๘
ไปถามปราชญ์บ่พ้อง	พาที	๒๒๕

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

ไปเห็นน้ำ หน้าด่วน	ชวนกัน	๔๐๘
ผจญคนมักโกรธด้วย	ไมตรี	๑๐๓
ผจญคนมีศักดิ์ด้วย	หมอบกราบ	๔๓๕
ผมผิดคิดสืบท้า	วันวาร	๑๘๙
ผลเตื่อเมื่อสุขไซ้	มีพรรณ	๕
ผิรู้รู้จูงให้	เทียมคน	๑๑๙
ผิวผ่านางนาฏถ้วน	ถึงพัน	๓๘๘
ผู้ใดใจฉลาดล้ำ	ปัญญา	๑๐
ผู้ใดมีมั่งซัง	เงินทอง	๑๔๓
ผู้อื่นแม่ประโยชน์ไซ้	เสมอมิตร	๑๒๙
เผ่าพาลพวกไปรู้	คุณคน	๒๒๑
แผ่นดินดินชาติไร่	ฤๅมี	๓๔๗
ฝูงหงส์หลงเข้าสู่	ฝูงกา	๓๒
ฝนแล้งรุกขชาติเศร้า	โศกสลด	๓๑๔
เผ้าท้าวเทียมเสพด้วย	ยาพิษ	๑๗๖
พันเย็นพันเดือดร้อน	โรคา	๒๔๐
พระจันทร์โอภาสด้วย	ราตรี	๑๔๘
พระสมุทรสุดลึกถัน	คณนา	๗๖
พระสมุทรไหวหวาดหวั่น	คลองสรวล	๖๔
พราหมณ์พฤติเกลียดน้ำย้อม	เสียกิจ	๓๔๓
พริกเผ็ดใครให้เผ็ด	ฉันท	๓๐
พฤษ์ใดส้างลูก	เหลือหลาย	๓๑๕
พฤษ์ผลต้นดกเบื่อง	ปลายวาย	๓๑๘
พลอดนักรักพลอดพลั้ง	พลันผิด	๑๒๕

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

พลูหมากจากโอบฐูโธ	เสียดรี	๙๖
พวกพ้องผิดเท่าช้าง	จำเภา	๓๙๐
พ่อชั่วคนรู้ยอม	สาธารณ	๑๖๖
พ่อตายคือฉัตรกั้ง	หายหัก	๑๖๗
พายุเกิดพ่อย่าร้าง	รอพาย	๒๕๑
พาชีขี่คล่องคล้อย	ควรคลา	๑๙๙
พิมเสนมืรสเร้า	เสาวคนธ	๓๘๑
พิษร้อนในโลกนี้	มีสาม	๑๖๘
พิงอวยโอวาทไว	ในตน ก่อนนา	๒๒๙
แพ้ศึกหลบหลีกได้	รอดตน	๑๐๖
เพื่อนกิน สิ้นทรัพย์แล้ว	แห่งนี้	๔๐๗
พิกแพงแดงเต้าถั่ว	งายล	๑๓๑
ภูเขาทั้งแห่งล้วน	ศิลา	๓๙
ภูเขาเหลือแหล่ล้วน	ศิลา	๔๑
ภูเขาอเนกล้ำ	มากมี	๓๘
เกตราเพียบล้นล้น	จมอรร ณพนา	๑๒๔
มดแดงแมงป่องไว้	พิษทาง	๒๑
มณฑกทำเทียบท้าว	ราชสีห์	๖๐
มักคร้านถูรอบรู้	วิทยา	๒๕๖
มักได้ให้คิดได้	สองสถาน	๒๕๓
มักเมาหมดสังถ้อย	เจรจา	๔๒๘
มัจฉามีทั่วท้อง	ชลอธร	๔๓
มิตรพาลอย่าคบให้	สนิทนัก	๒๗
มีข้าชิดชอบใช้	หลายสถาน	๑๖๐

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

มีเงินให้ท่านกู	ไปมา	๒๐๒
มีบุตรบ่ได้ตั้ง	ตีนมือ	๒๗๐
มีบุตรบ่วงหนึ่งเกี่ยว	พันคอ	๑๔๑
มีม้าบขี่ให้	อาจิญ พยศแฮ	๓๓๒
มีมิตรจรรอรับรู้	รักสนิท	๒๐๘
มีมิตรจรรอรับรู้	รักสนิท	๒๕๙
มีเรือค้าขี่ห้า	ล่านอ ห้ามแฮ	๒๐๑
มีเรือร่ววิดน้ำ	ฤาวาย	๓๓๓
มีฤทธิ์รู้ยิ่งแมน	สัพพัญญู กิติ	๑๔๐
มีฤทธิ์แรงมากมั่ว	ทศพล กิติ	๑๓๙
มีลูกคือลูกชี้-	กาแก	๑๔๗
มีลูกจากโทษแท้	สาธารณ	๑๔๔
มีลูกลูกเล่าไซ้ไร	หลายประการ	๑๔๖
มีศิลปศาสตร์รู้	ใดใด กิติ	๓๒๐
มีสินทรัพย์น้อยหลัง	ไหลริน	๒๘๔
มีสินฤาเท่าผู้	มีคุณ	๑๓๓
มีอายุร้อยหนึ่ง	นานนัก	๔๙
มีอายุอยู่ร้อย	ปีปลาย	๕๓
มีอช้ายชาวชาดนี้	ฤามี	๔๐๐
มีอดวันคิดจะมล้าง	เซาหมาย	๗๓
มูลบาปคือโลกสัน	แสวงหา	๒๔๑
เมียดีดูจทาสรู้	การเรือน รอบแฮ	๔๓๑
เมียดใจดูร้าย	ริษยา	๔๑๒
เมียท่านพิศพางเพี้ย	มารดา	๒๐๙

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

เมียท่านพิศพางเพี้ยง	มารดา	๒๖๘
เมียมากจุงระมัดหมั้น	ตัวตน	๑๕๐
เมื่อน้อยเรียนเร่งรู้	วิชา	๑๑๓
เมตตาเตือนจิตให้	คนหวัง พึงนา	๔๔๐
เมื่อรอนน้ำท่านให้	เย็นใจ	๒๓๒
เมืองใดไร้ราชทั้ง	ปราชญ์สดับ กิติ	๔๒๓
แม่นาคุงคดเคี้ยว	ควรจร	๒๒๓
แม่เหมือนข้าศึกทั้ง	บิตร ด้วยแฮ	๔๒๔
แม่โถมเจดเจกให้	เทพา	๒๘๕
แม้นตัวเล็กเพี้ยง	ผุยผง	๒๘๖
แม้นโตเติบเพี้ยง	เขาเขิน	๒๘๗
แม่บุญยังอย่าได้	ชวนชวาย	๑๘๔
แม่มีตัวใหญ่เพี้ยง	ภูผา	๑๓๖
แม่มีเนตรพางเพี้ยง	พันจัก ขุแฮ	๑๓๘
แม่นำคุณท่านได้	ถึงพัน	๘๐
แม้นมีความรู้ตั้ง	สัพพัญญู	๘๙
แมลงวันท่วยเด็กน้อย	นารี	๑๕๘
แมลงวันแสวงเสพด้วย	ลามก	๓๓
แมวล่าหนูแซ่ซี้	จรจรล	๖๕
ไม้ค้อมมีลูกน้อม	นวยงาม	๑๕
ไม้ตรงคดชอบใช้	โดยปอง	๓๐๙
ไม้ลัมควรค่ามได้	โดยหมาย	๗๗
ไม้ลัมจักค่ามให้	ดูกาล	๗๘
ยศศักดิ์จักเกิดด้วย	บุญทำ	๒๗๙

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

ยอช่ายอเมื่อแล้ว	การกิจ	๓๕๐
ยางชาวชนเรียบร้อย	ดูดี	๗
ยาย่าประกอบด้วย	มนตร์ดล	๑๓๒
เย็นเงาพฤษมิ่งไม้	สุขสบาย	๒๓๓
เยาวรูปหน้าหนุ่มเนื้อ	ในวงศ์ ตระกูลแซ	๒๕๕
โยธาทั้งสาตร์สู้	สงคราม ชอบฤา	๒๗๓
รบศึกชนะได้	ในรงค์	๑๐๔
ร่วมรักนักปราชญ์เชื้อ	ชาติรี	๒๒๖
ร้อยคนหาแคว้นแล้ว	กลางรงค์	๑๑๐
รักกันอยู่ชอบฟ้า	เขาเขียว	๘๗
รักเจ้าจงรักให้	เป็นยุติ ธรรมนา	๒๗๔
รักทรัพย์อย่างด้วย	วิชา	๒๐๗
รักทรัพย์อย่างด้วย	วิชา	๒๕๗
รักบุตรลิไปให้	พากเพียร	๔๓๐
รักมิตรสุภาพไซ้	สมรมิตร	๒๐๖
รักมิตรสุภาพไซ้	สมรมิตร	๒๕๘
รังแกกำปั่นต้อย	ตีดิน	๓๘๔
ร่างกายมนุษย์นี้ไป	เป็นการ	๓๑๓
ราชาธิราชน้อม	ในสัตย์	๑๗๘
ราชรถปรากฏด้วย	ธงไชย	๙๐
รำฟ้อนสุนทรด้วย	รูปา	๙๑
รู้คิดคำที่ม้วย	หมดทุน	๓๗๖
รู้ดีตรงคด้วย	รณรงค์ รวดแซ	๒๔๔
รู้ธรรมเทียมเท่าผู้	ทรงไตร	๕๖

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

ร้น้อยว่ามารู้	เร่งใจ	๕๗
รู้หลบพบเด็กเสียน	กลัวไกล	๕๐๕
รูปชั่วแต่ชอบแล้ว	ไต่ปาน	๕๐๓
รูปชั่วมักแต่งแกล้ง	เกลาทรง	๕๘
รูปชายหญิงทั่วห้อง	ธาตุรี	๓๑๐
รูปแรงดูร้าย	รุ่งรัง	๘
เริ่มการตรองตรึกไว้	ในใจ	๑๘๗
เรียนพระธรรมแท้ผูก	ศาสนา	๑๐๒
เรียนรู้ครูปอกได้	เสร็จสรรพ	๑๘๓
เรียนศิลป์แสงทรัพย์ด้อม	เดินไศล	๒๕๒
เรียนสรรพสาศาสตร์สิ้น	เพลงศิลป์	๑๘๒
เรือนไต่ยาค่าเช่า	สนธยา	๓๕๖
เรือนไร่บุตรสืบชั้น	ทรัพย์มอด	๔๒๐
เรือนเหยาตนอยู่นั้น	อย่าหมอง	๓๒๔
เรือแพพังชี้ข้าม	คงคา	๓๔๑
ไร่สิ่งสิ้นแล้วอับ	ปัญญา	๒๐๔
ฤาษีโสภาคด้วย	ชুবทรง	๓๒๒
ล่อปลาเหยื่อชอบน้ำ	ใจปลา	๓๓๑
ลับหลังบังเบียดล้าง	ลบคุณ	๑๒๘
ลามกประเทศทั้ง	ทรมิตร	๔๑๔
ล่ำลาดดาษด้วยเหล่า	บุษบง กษย	๓๔๒
ลั่นพรหมณ์ดานกแรง	จุมกมต	๑๗๔
ลูกเมียเหมือนผ้าไอ้	อัตราร	๒๖๙
ลูกสะเดาน้ำผึ้งซาบ	โซมปน	๒๙

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

ลูกหนึ่งยอดยิ่งล้ำ	ประยูร	๑๔๔
เล่าเดือมีดอกให้	พึงพึง	๒๙๙
โลกทรัพย์ครองห่อนได้	โดยถวิล	๓๐๒
โลกรู้เรียนมากสิ้น	ศิลปศาสตร์	๔๓๖
วัดช้างเบื่องบาทรู้	จักสาร	๗๕
ว่าเมียมีมากล้ำ	หลายเมีย	๑๔๙
วิชาควรรักรู้	ฤชาด	๒๕๐
วิชาเป็นเพื่อนเลี้ยง	ชีวิต	๑๒๑
เว้นวิจารณ์ว่างเว้น	สดับพึง	๕๕
เวฬุลดหน่อขึ้น	ลำหลาย	๓๑๑
แว่นตามาใส่ผู้	อันธการ	๗๔
ศาสตร์ใดจะล้ำเท่า	ธรรมาน	๒๓๙
สกุณการกระเหว่าไซ้	เหมือนกัน	๒๔๗
สงครามแสงท่วยแก้ว	อาสา	๑๐๗
สตรีตีรูปได้	เป็นทรัพย์	๑๘๑
สนิมเหล็กเกิดแต่เนื้อ	ในตน	๑๓๐
สบพบคนเคลิ้มอย่า	เจรจา	๒๐๓
สอนคนเห็นชาติข้า	โฉดเฉา	๒๒๐
สังขารหว่าผู้ว่า	ตนทรนง	๗๒
สัตว์อื่นตื่นตื่นแต่	ควรไกล	๓๘๒
สารขับมันร้ายชี้	ขาดขอ	๓๓๔
สิกขาบทยิ่งล้ำ	คัมภีร์	๓๒๗
สินใดบ่ชอบได้	มาเรือน	๑๙๔
สัร้อยแปดบทสิ้น	สุดแสง	๔๐๙

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

สีหราชร้องว่าไอ้	พาลหมู	๑๒
สูงสารสี่เท้า	เหยียบยัน	๓๒๓
เสนหาอย่าปล่อยสิ้น	สุดสัจ	๓๖๔
แสงรู้ฟังคบด้วย	บัณฑิต	๑๐๘
เสียสินสงวนศักดิ์ไว้	วงศ์หงส์	๖๘
เสือใดแรงร้ายระ	พะพง	๑๒๗
เสือผอมกวางวิ่งเข้า	โจมชีวิต	๖๒
โสนขสนับพ้อง	พบกัน	๔๓๒
หญิงชั่วร้ายรัก	ฤๅคลาด	๑๕๓
หญิงชั่วผัวร้ายร้าง	สามคน	๑๕๒
หญิงชายบ่าบาปเถา	ทุรชน	๑๖๕
หญิงทาสทางทาสใช้	โดยควร	๑๖๓
หญิงประทุษร้ายทำเลห์ซ้อน	เหนือชาย	๑๕๑
หนัง เนื้อเถื่อนท่านไว้	รองกาย	๓๙๙
หน้าแหล่ขึ้นช้อยเช่น	บัวบาน	๑๙๗
หนีเสือขึ้นไม้รอด	ปากเสือ	๓๗๘
หนูครวญใคร่พันจัน	จำไกล	๓๑๗
หนูร้ายแรงโทษแท้	เรือนผลาญ	๓๘๕
หมอแพทย์ทายว่าใช้	ลมคม	๑๓๕
หมั่นลอดสอดสืบถ้อย	เวรี	๒๗๘
หมากพลูปูนไปป้าย	บ่รัง รสนา	๔๒๕
หมาใดตัวร้ายขบ	บาบา	๒๘
หมาเฮยสูเหน้อยแท้	ทุกวัน	๓๙๕
หมูเขาเขามัดไว้	จิกหม	๓๗๗

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

หมูเห็นสีหราชท้าว	ชวนรบ	๑๑
หยกหยกนกได้ไม้	พองแกง	๓๐๗
หลังคาขาดแล้วลุ่ย	ตามกัน	๓๗๔
หลีกเกรียนให้หลีกห้า	ศอกหมาย	๑๙๘
ห้วนห้วนว่าวอยู่ใกล้	ลมกว่น	๓๔๕
หวานใดในโลกนี้	มีสาม สิ่งนา	๑๖๙
หอมกลิ่นดอกไม้ที่	นับถือ	๒๓๕
เห็นใจจำให้แน่	นึกหมาย	๑๒๓
เห็นท่านมืออย่าเคลิ้ม	ใจตาม	๑๘๖
เห็นภัยใหญ่แต่ช้า	จักถึง ดนแซ	๔๒๒
เหมหงส์เสี่ยงชีวิตด้วย	สาคร	๔๕
หัวล้านไปรู้มัก	มองกระจาก	๓๕๔
หัวหูดูไซ้ซ้ำ	โฉไล	๔๐๒
หาญหัวดาวบได้	จวนพิน	๓๘๓
ห้ามเพลิงไวอย่าให้	มีคว้น	๔๐
หายากเชิงรอบรู้	การกิจ	๑๐๙
หาสินห้าขวบแท้	พยายาม	๑๑๒
หึ่งห้อยส่องกันชู	แสงจันทร์	๖๑
ให้ท่านท่านจักให้	ตอบสนอง	๘๘
อย่าขูดขูดท่านด้วย	วาจา	๓๐๐
อย่าคบคนหมุ่ร้าย	ทุรชน	๒๒๘
อย่าชักน่าน้ำเข้า	คลองคู	๓๐๑
อย่าโทษโทษท้าวท่วย	เทวา	๑๓๔
อย่าปองสิ่งแก้วไป	ควรปอง	๔๓๔

โคลงบาทแรก

หมายเลขโคลง

อย่าเรียนเพียรคิดค้น	ชุดของ	๒๐๕
อย่าหมั่นของเล็กน้อย	สี่สถาน	๓๖๖
อย่าเอื้อมเด็ดดอกฟ้า	มาถนอม	๒๙๐
อ่อนหวานมานมิตรล้น	เหลือหลาย	๔๑๗
อัญชยมบรมนเรศเรื่อง	รามวงศ์	๑
อายุครุไชร้อยรู้	วิชา	๑๙๖
อากาศฤดูโหดแท้	คือกา	๑๕๕
อายุถึงร้อยชว	เจียรกาล	๕๒
อารักษ์มีทั่วไม้	รุกขมูล	๓๘๖
อาศัยเรือนท่านให้	วิจารณ์	๑๙๑
อาสาเจ้าต่อตัน	ตัวตาย	๒๗๕
อาสาศึกสู้ไป	เสร็จงาน	๒๗๖
อาสาสุดสิ้นเรียว	ร่างกาย	๓๙๗
อาหารเป็นที่ตั้ง	เกิดแรง	๓๒๙
อาหารเสียหยิบให้	กากิน ก่อนนา	๓๓๐
อุบลอุบัติเบื้อง	เปือกตม	๒๔๓
เอน้ำชุ่มระเซ	ชั้นเหลือ	๒๙๖
เอาสารเทียมมูรูไธ	เป็นมูล	๗๐

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

เรื่อง การคัดสรรและเผยแพร่หนังสือชุดวรรณกรรมภาษิตและคำสอน
เรื่อง โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร

ด้วยกระทรวงศึกษาธิการ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่
วรรณกรรมของชาติให้ดำเนินการพิจารณาคัดสรรวรรณคดีและวรรณกรรมที่มีคุณค่า
ซึ่งเป็นสมบัติของชาติที่ควรอนุรักษ์ไว้ นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่ ให้เกิดประโยชน์แก่เยาวชน
และบุคคลทั่วไป

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ จึงได้ศึกษารวบรวม
และคัดสรรวรรณกรรมประเภทภาษิตคำสอน ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างสรรค์สั่งสมไว้
นำมาจัดทำเป็นหนังสือชุดวรรณกรรมภาษิตและคำสอน

โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
นี้ เป็นหนังสือเล่มหนึ่งในชุดวรรณกรรมภาษิตและคำสอน ซึ่งกรมวิชาการ กระทรวง
ศึกษาธิการ ได้จัดพิมพ์เผยแพร่ไปยังสถานศึกษา และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
ทั่วประเทศ เพื่ออนุรักษ์สืบทอดวรรณกรรมดีเด่นอันเป็นสมบัติของชาติ ตลอดจน
ส่งเสริมให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปได้อ่าน ศึกษาและใช้วิจารณ์ญาณในการเลือกสรร
ภาษิตคำสอนไปใช้เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่ตนเอง และสังคมสืบไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

(นายบุญลือ ทองอยู่)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คณะผู้จัดทำ

คณะกรรมการคัดสรรและเผยแพร่วรรณกรรมของชาติ

ศาสตราจารย์ ประเสริฐ ฐ นคร	กรรมการที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์คุณหญิงกุหลาบ มัลลิกะมาส	กรรมการที่ปรึกษา
ศาสตราจารย์ฐะปะนีย์ นาครทรรพ	กรรมการที่ปรึกษา
นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์	กรรมการที่ปรึกษา
อธิบดีกรมวิชาการ (นายอำรุง จันทวานิช)	กรรมการที่ปรึกษา
รองอธิบดีกรมวิชาการ (นางอารีรัตน์ วัฒนสิน)	กรรมการที่ปรึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์วิพุธ โสภวงศ์	ประธานกรรมการ
ศาสตราจารย์(พิเศษ) ชลธิรา สัตยวัฒนา	รองประธานกรรมการ
นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง	รองประธานกรรมการ
นางปรุงศรี วัลลิโภดม	กรรมการ
(ผู้อำนวยการกองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์)	
นางวารีย์ แยมวงษ์	กรรมการ
(ผู้แทนผู้อำนวยการส่วนส่งเสริมการถ่ายทอดวัฒนธรรม)	
นางศิริมาลา สุวรรณโกติน	กรรมการ
(ผู้แทนผู้อำนวยการองค์การค้าของคุรุสภา)	
นายบรรเจิด อินทุจันทร์ยง	กรรมการ
ศาสตราจารย์กุสุมา รักษมณี	กรรมการ
นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์	กรรมการ
นางสาวนิยะดา ทาสุนธุ์	กรรมการ
นางพจมาน พงษ์ไพบูลย์	กรรมการ
นางสาวสมพร จารุณีฏ	กรรมการ
นางบุษบา ประภาสพงศ์	กรรมการและเลขานุการ
นายอุทัย ไชยกลาง	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นายอำนวยการ คำวัดฤ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ผู้จัดทำเนื้อหาเพิ่มเติม

พระประวัติสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง

บทนำเสนอ

นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง

คำชี้แจงการจัดทำ

นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง

ตรวจสอบชำระโคลง

นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง

นางบุษบา ประภาสพงค์

คำอธิบายศัพท์

นางสาวสุปัญญา ชมจินดา

นางสาวกระลำภิกษ์ แพรกทอง

นางสาวจงกลณี มณฑาทิพย์

ตรวจสอบการชำระโคลงและคำอธิบายศัพท์

ศาสตราจารย์ประเสริฐ ณ นคร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์พุทธ โสภวงศ์

ศาสตราจารย์กุสุมา รัชชมณี

นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์

นางสาวทรงสรณ์ นิลกำแหง

นางสาวสมพร จารุณี

นางบุษบา ประภาสพงค์

ที่ปรึกษาศิลปกรรม

นายจุลทัศน์ พยาฆรานนท์

ศิลปกรรม

นายอุทัย ไชยกลาง

วาดภาพลายเส้น

นายเศรษฐมนตร์ กาญจนกุล

ถ่ายภาพ

นายทวีพร ทองคำใบ

บรรณาธิการ

นางบุษบา ประภาสพงค์

นายอุทัย ไชยกลาง

